

**T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**DEĞİŞEN KUZEY IRAK TÜRK DIŞ POLTİKASININ TEMEL DİNAMİKLERİ
VE OYUN TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ**

İbrahim İÇGİL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAZİANTEP - 2023

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL VE ONAY FORMU

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi İbrahim İÇGİL tarafından hazırlanan “**Değişen Kuzey Irak Türk Dış Politikasının Temel Dinamikleri ve Oyun Teorisi Çerçevesinde Analizi**” başlıklı tez, **04/08/2023** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

<u>Görevi</u>	<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u>	<u>Kurumu/Üniversitesi</u>	<u>İmzası:</u>
Tez Danışmanı/ Jüri Başkanı	Prof. Dr. Ercan SEYHAN	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Esra ÇIKMAZ	Gaziantep Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Pelin ALİYEV	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. M.Serhat YENİCE
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

İbrahim İÇGİL

Tarih:04/08/2023

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DEĞİŞEN KUZEY IRAK TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL DİNAMİKLERİ VE
OYUN TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

İbrahim İÇGİL

YÜKSEK LİSANS

Danışman
Prof. Dr. Ercan SEYHAN

ÖZET

Türk dış politikası 2003 yılından bu yana bir dönüşüm ve değişim içerisindedir. Bu değişimin lider kaynaklı mı olduğu yoksa yapısal mı olduğu henüz değerlendirilmektedir. Fakat Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının iç politik değişimin dışında Irak'ın de facto ve de jure olarak değişmiş olması bu anlamda değişme ihtiyacı içinde olduğunu göstermiştir. Son yıllarda ki politik değişim, Kuzey Irak politikasının tarihi temellerine bakacak olduğumuzda Türk dış politikasının Cumhuriyet'in kuruluş paradigması ile uyumlu bir şekilde ilerlediğini göstermektedir. Bu değişimin yarattığı fırsatlar ve handikaplar ise bilimsel temelde oyun teorisi analizlerine tabi tutulduğunda güç ve çıkar denkleminin eksi ve artı uçları daha da netleşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Irak, Oyun teorisi, Türk dış politikası.

**HASAN KALYONCU UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
DEPARTMENT of POLITICAL SCIENCES AND INTERNATIONAL RELATIONS**

**FUNDAMENTAL DYNAMICS OF THE CHANGING NORTH IRAQ TURKISH FOREIGN
POLICY AND ITS ANALYSIS IN THE FRAMEWORK OF GAME THEORY**

İbrahim İÇGİL

MASTER THESIS

**Advisor
Prof. Dr. Ercan SEYHAN**

ABSTRACT

Turkish foreign policy has been in a transformation since 2003. It is still being evaluated whether this change is due to the leader or whether it is structural. However, the fact that Turkey's Northern Iraq foreign policy has changed de facto and de jure apart from the domestic political change, has shown that Turkish foreign policy also needs to change in this sense. The political change in recent years, when we look at the historical foundations of the Northern Iraq policy, shows that Turkish foreign policy is progressing in harmony with the founding paradigm of the republic. When the opportunities and handicaps created by this change are subjected to game theory analyzes on a scientific basis, the minus and plus ends of the power and interest equation become clearer.

Keywords: Northern Iraq, The Game Theory, Turkish foreign policy.

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Değişen Kuzey Irak Türk Dış Politikasının Temel Dinamikleri ve Oyun Teorisi Çerçevesinde Analizi” başlıklı çalışmanın değişen ve dönüşen Türk dış politikasının tarafımda doğru şekilde algılanmasını, bilimsel düzeyde değerlendirmelere tabi tutulması her şeyden önce bilimsel bir şekilde düşünebilmeme katkı sunmaktadır.

Çalışma süresince yüksek derecede tevazu göstererek yüreklendirici ve profesyonel yönlendirmeleri ile çalışmayı yürütmemde gerekli desteği veren değerli hocam ve tez danışmanım PROF. Dr. Ercan SEYHAN başta olmak üzere tüm akademisyen hocalarıma, kıymetli tez jüri üyesi hocalarıma içtenlikle teşekkür ederim.

İbrahim İÇGİL
Gaziantep - 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	vii
HARİTALAR LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	viiix
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
1.2.1. Dönemleştirme, Coğrafi Sınırlar ve İsimlendirme Sorunları	2
1.3. Araştırmanın Amacı	5
İKİNCİ BÖLÜM	7
TÜRKİYE’NİN KUZEY IRAK POLİTİKASI	7
2.1. Atatürk Dönemi: Kuruluş Yılları	7
2.2. Geleneksel Kuzey Irak Politikasının Anakodları: Cumhuriyet Yılları	9
2.3. Atatük Sonrası Dönem:1938-1980	10
2.4. Türk Dış Politikasında Reform Dönemleri: Özal Dönemi	11
2.4. Türk Dış Politikasında Reform Dönemleri: Erdoğan Dönemi	14
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	19

IRAK VE KUZEY IRAK: DE FACTO BİR AKTÖR OLARAK BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİ.....	19
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	28
YÖNTEM.....	28
KAVRAMSAL ÇERÇEVE: OYUN TEORİSİ	28
4.1. Oyun Teorisi Nedir?.....	28
4.2. Nash Dengesi.....	30
4.3. Oyun Teorisi Modelleri	34
4.3.1. Korkak Tavuk Oyunu	34
4.3.2. Geyik Avı Oyunu	35
4.3.3. Mahkumlar Açmazı Oyunu	37
BEŞİNCİ BÖLÜM	39
TÜRKİYE’NİN KUZEY IRAK POLİTİKASINDA İŞBİRLİĞİ FIRSATLARI	39
5.1. Enerji ve Ekonomi.....	39
5.2. Güvenlik: PKK ve Ortak Endişeler	43
5.3. Ortak Bölgesel Politik Vizyon	45
ALTINCI BÖLÜM.....	47
BULGULAR VE YORUM	47
OYUN TEORİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	47
6.1. Türkiye Ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Arasındaki Ekonomik İşbirliğinin Geyik Avı Modeli Bağlamında Analizi	47
6.2. PKK ve Ortak Güvenlik Endişelerinin Mahkumlar Açmazı Modeli Bağlamında Analizi	54
6.3. Türkiye ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin Ortak Bölgesel Politika Belerleme Kapasitesinin Korkak Tavuk Modeli Bağlamında Analizi	59
YEDİNCİ BÖLÜM	65

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	65
5.1. Sonuçlar.....	65
5.2. Öneriler.....	67
KAYNAKÇA	69
ÖZGEÇMİŞ.....	76

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Özal’ın Kuzey Irak ile İlişkili Dış Politika Söylemi	13
Tablo 2. Güncel Verilerle Irak Ekonomisi	21
Tablo.3. Dinamik Oyun Teorisi Gösterimi.....	32
Tablo 4. Korkak Tavuk Oyunu Matrisi	35
Tablo 5. Geyik Avı Oyunu Matrisi.....	36
Tablo 6. Mahkumlar Açmazı Oyunu Matrisi	37
Tablo 7. Türkiye’nin Irak İle Dış Ticareti	42
Tablo 8. Türkiye-Irak Dış Ticaret Hacmi	47
Tablo 9. Erbil’de Kayıtlı Yabancı Şirketler(2015).....	48
Tablo 10. Süleymaniye’de ayıtlı Yabancı Şirketler(2015).....	49
Tablo 11. Türkiye-İKBY arasında Ekonomik İşbirliğinin Kazançlar Matrisi(Geyik Avı Modeli).....	51
Tablo 12. Tükiye Ve İKBY arasında ki Ekonomik İşbirliğinin Oyun Teorisi Ağaç Diyagramı(Geyik Avı Modeli).....	53
Tablo 13. Tükiye Ve İKBY Arasında Güvenik Politikalarının Mahkumlar Açmazı Kazançlar Matrisi	56
Tablo 14. Türkiye Ve İKBY Güvenlik Politikalarının Mahkumlar Açmazı Ağaç Diyagramı	58
Tablo 15. Türkiye Ve İKBY’nin Ortak Bölgesel Politika Belirleme Kapasitesi: Korkak Tavuk Oyunu Matrisi	61
Tablo 16. Türkiye Ve İKBY’nin Ortak Bölgesel Politika Belirleme Kapasitesi: Korkak Tavuk Oyunu Ağaç Diyagramı.....	63

HARİTA LİSTESİ

	Sayfa No.
Harita 1. Irak'ta Petrol Üretim Tesisleri	20
Harita 2. Irak Haritası	22
Harita.3. Irak'ta Etnik Ve Dini Grupların Bölgesel Dağılımı.....	23
Harita 4. IKBY Haritası	26
Harita 5. KYB ve KDP Bölgeleri.....	27

KISALTMALAR LİSTESİ

AB :Avrupa Birliği

AT :Avrupa Topluluğu

ABD :Amerika Birleşik Devletleri

BM :Birleşmiş Milletler

IKBY : Irak Kürt Bölgesel Yönetimi

ORSAM : Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

KDP:Kürdistan Demokrat Partisi

KYB : Kürdistan Yurtseverler Birliği

PKK: Kürdistan İşçi Partisi

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

SOMO: Irak Devlet Petrol Pazarlama Teşkilatı

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UN: Birleşmiş Milletler

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

YNK: Yurtsever Demokratik Birlik

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Türkiye'nin Kuzey Irak politikaları birçok iç ve dış dinamikle ilişkili olarak değişim geçirmiştir. Dış politika değişimin ardında Saddam Hüseyin sonrası Irak'ın değişen anayasası ve Kürtlerin yeni resmi statülerinin yarattığı yeni ihtiyaçların dışında, Türk iç politikasında değişen dinamikler ve lider kaynaklı değişimler de etkili olmuştur. Yapılan bu araştırmada dış politika değişimin neler getirdiği, dış politika değişimin sebepleri, geleneksel Türk dış politikasına dönme durumunda gelecek olan fırsatlar ve riskler, oyun teorisi modelleri ile olası dış politika hamlelerinin yaratacağı zarar ve fayda durumları ayrı bölümler şeklinde ele alınmıştır. Çalışmada, her iki dış politika aktörünün kendine has özellikleri, örneğin Kuzey Irak'ın bağımsız bir dış politika aktörü olmamasının yarattığı problematik durum, oyun teorisi ve oyun modellerinin dış politika kararlarına uygulanırken uyulması gereken bilimsel sınırlamalar gibi bir takım problemler yer almaktadır.

1.1 Problem Durumu

Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası 2003 yılından bu yana geleneksel dış politikadan oldukça farklı bir yapıya kavuşmuştur. Hem de juri olarak Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) yeni bir aktör olarak sahneye çıkmış hem de Türk Dış Politikası yeni bir sürece girmiş olduğundan bu alanda yürütülen hakim politikanın dinamikleri merak konusudur. Dolayısıyla Türkiye'nin IKBY'e dönük politikalarının tarihinden, yürütülen politikaların ana istikametinin nasıl olması gerektiğine değin birçok bilimsel anlamda tartışmaya konu edilmelidir. Bu anlamda ilişkilerin hakim doğasına yön veren güvenlik, enerji ve ekonomi konularının da jeostratejik bakış açısıyla ayrı ayrı irdelenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak şu sorular tez boyunca cevaplanmaya çalışılacaktır: Türkiye'nin IKBY politikasının mevcut dinamikleri nedir? IKBY'nin kazandığı yeni otonominin Türkiye'nin IKBY politikasında yarattığı değişimler, ortaya çıkan fırsat, işbirliği ve handikaplar nelerdir? Mevcut politikalar Türkiye'nin hakim dış politik vizyonu ve geçmişi ile ne ölçüde örtüşmektedir?

1.2 Araştırmanın Sınırlılıkları

1.2.1 Dönemleştirme, Coğrafi Sınırlılıklar ve İsimlendirme Sorunları

Dış politika karar alma süreçleri; bireyler, ulus-altı aktörler olarak STK, siyasi parti, baskı ve çıkar grupları ile uluslararası aktörler, ulus-üstü aktörler ve uluslararası sistem adı verilen kendine has yapıların bütünüyle ilişkili olarak alınabilir. Doğal olarak karar alma süreçleri bu yapıların bir ya da birkaçı ile sınırlı yahut bir ya da birkaçının dışında gerçekleşebilmektedir. Geleneksel Türk dış politikası bu anlamda özgün bir karar alma süreciyle şekillenmektedir. Türk dış politikasını geleneksel olarak adlandırılması iktidardan iktidara değişmeyen, sürekli savlanan bir takım jeostratejik tezlerin dış politika söylemine mahfuz edilmesi ile uzun süreli politik söylemlerin gerçekleşmesi durumuna mahsustur.

Türkiye'nin dış politikasına yön veren temel dinamikler, içinde bulunduğu coğrafi havzanın ve küresel gelişmelerin seyrine bağlı olarak gelişen ekonomik, politik, kültürel her türlü gelişmeye bağlı olarak dönem dönem değişiklik göstermektedir. Bu anlamda Türk dış politikasının ana seyrinin nasıl olduğu, nasıl dönemlerden geçtiği yahut ne türden bir değişim izlediğine dair yapılmış akademik çalışmalar çeşitli dönemleştirmelere gitmektedir. Cumhuriyetin kuruluş dönemi, Atatürk Dönemi, 2. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş Dönemi ve Soğuk Savaş Sonrası Dönem diye geniş anlamda ele alınmış kategoriler olabileceği gibi Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana geçen süreyi 10 yıllık dilimlere ayırıp Türk dış politikasını bu şekilde değerlendiren akademik çalışmalar da söz konusudur. Ayrıca milenyum sonrasını yeni bir dönemi olarak değerlendiren yaklaşımlarında mevcut akademik çalışmalara eklendiğini belirtmekte fayda vardır.

Türkiye'nin Kuzey Irak politikası kuşkusuz yukarıda değinilen dönemleştirmeler ışığında okunabilir. Fakat bölgenin nev'i şahsa münhasır yapısı göz önüne alındığında; yani yakın akraba toplulukları, yoğun bir şekilde yaşayan Kürt nüfusu ve bunların Türkiye ile ilişkileri, PKK gibi örgütlerin bölgede konumlanması, Türk iç siyasetinin konjoktürel yapısı, Irak'a ilişkin tarihsel olaylar, göç, enerji ve sınır ticareti gibi birçok hususun Türk Dış Politikasının ana seyrinin Kuzey Irak politikasına dönük politikasına nazaran daha genel değerlendirmelere elverişli olduğunu buna karşın Kuzey Irak Politikasının ise de facto olarak daha dinamik olduğu görülmektedir. Bunun böyle olmasında ayrıca Türkiye'deki radikal lider değişiklikleri de etkili olmaktadır. Nitekim liderlerin dış politika süreçlerine etkileri, geleneksel dış politikasının dışına çıkıp politika değişikliğine gitmesi mümkün görülmektedir. Bu anlamda Türkiye'nin Kuzey Irak'a ilişkin dış politika değişikliklerini

anlamanın yahut politika değişikliği olup olmadığını tespit etmenin Gustavsson'un dış politika değişikliklerini anlamlandırmak için ortaya koyduğu teorik temele göz atmada fayda vardır. Gustavsson dış politika değişikliğine giden süreçleri değerlendirirken temel yapısal koşullar, bireysel algılar ve bireysel karar alıcılar, politika değişikliğine ihtiyaç duyulduğuna dair inançlar söz konusu olduğunda ülkede dış politika değişikliğine gidilebileceğini belirtmektedir(Gustavsson,1999). Burada değişimin kaynağı olarak gördüğü bireysel aktörlerin lider değişikliklerine işaret ettiğine dikkat etmelidir. Nitekim Doeser de lider kaynaklı değişimlerin nasıl olduğu ayrıca analiz etmekte ve ülke dış politikasının değişme süreçleri için ayrı ve özel bir safha olarak değerlendirmektedir (Doeser,2013). Dolayısıyla bu bölümde yapacak değerlendirmeler Kuzey Irak'a ilişkin dış politikanın muhtevasına dönük genel değerlendirmelerden sapma göstermeyecekse de gelişmelerin bir kısmını bazı ulusal aktörleri de temel alacak ilave kategoriler koymak şeklinde temellendirmek daha uygun olmaktadır. Bu anlamda Cumhuriyetin kuruluş dönemi, Atatürk dönemi, İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme ilave olarak Özal dönemi, 1993-2003 arası dönem ve Erdoğan dönemi olarak ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

Türk dış politikasının son dönemde değiştiğine dair birçok tartışma yapılmaktadır. Türkiye'deki uzun süreli iktidar değişimin kendine has bir dış politika yarattığı, dış politikanın belirgin bir şekilde değiştiğine dair tartışmalar mevcuttur. Fakat çalışma dış politikada esaslı bir değişimin olup olmamasından ayrı olarak sadece Türk dış politikasında Kuzey Irak'a ilişkin bir söylem değişikliğinin olup olmadığını ortaya koymak istemektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında söylem değişikliklerine odaklanmakla yetinilecektir.

Kuşkusuz Kuzey Irak olarak tarif edilen bölge, tarihsel olarak Irak'ın kuzeyine işaret eden bölgedir. Hem Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile eş zamanlı olarak İngiltere himayesinde kurulan A tipi bir manda cumhuriyeti olarak hem de peşi sıra bağımsızlığını kazanan Irak Cumhuriyeti olarak her zaman aynı bölgeyi tabir ve tasvir etmek için kullanılmaktadır. Fakat zaman içinde yani resmi olarak da 2005 yılında kendine has bir isim almış ve Türkçe Irak Kürt Bölgesel Yönetimi(IKBY), yerel adıyla Bölgesel Kürdistan Yönetimi olarak adlandırılmaktadır. Bu durum sadece bölgenin ismindeki resmi değişikliğinin yansıması olarak dahi olsa bölge ülkelerinde ve Irak'ta yeni bir Kuzey Irak söyleminin doğduğunun göstergesidir. Fakat son dönemdeki söylem değişikliği bahsi, zorunlu ve doğal söylem değişikliğinden farklı bir yapıdadır. Bu değişiklik iddialarını güçlendirmek ya da temellendirmek adına ilk olarak geleneksel Kuzey Irak Türk dış politikasının seyri değerlendirilmelidir.

Geleneksel Kuzey Irak politikası bütün kurucu söylemler gibi Cumhuriyetin kuruluş paradigmasında bir şekilde mahfuz olmalıydı ya da en azından önemli oranda belirgin ipuçları ifade etmekte olmalıydı. Fakat Kuzey Irak politikasına dair ilk işaretler cumhuriyetin daha kuruluş aşamasında iki farklı söylem barındırmaktaydı. 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi dönemine denk düşen söylem ile 1923'te benimsenen söylem oldukça dikkat çekici ayrımlar içermekteydi. Dolayısıyla bu dönemi ayrı bir şekilde vurgulama ihtiyacı vardı. Geleneksel Kuzey Irak dış politikasının sapmaya uğradığı bir dönem olarak Özal dönemini yine ayrı bir başlık altında, bu dönem ile 2003 arası AK Parti iktidarını ayrı bir başlıkta, AK Parti dönemini de 2003 ve 2007 arasında ve sonrasında 2 ayrı dönemde incelemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu başlıkların geleneksel dış politika söylemi ile bu söylemin sapmaya ya da değişime uğradığı dönemler düşünülerek oluşturulduğu belirtilmemiştir.

Çalışmanın ele alınan ikinci bölümünde ise bir aktör olarak Kuzey Irak'taki oluşumların tarihine ve güncel durumuna değinilmektedir. Burada IKBY'nin stratejik önemi, vizyonu ile Türkiye ile mevcut ilişkilerinin boyutu ve önemine değinilmektedir. Elde edilen veriler ile Türkiye'nin jeostratejik vizyonu ve IKBY'nin stratejik vizyonu arasındaki benzerlikleri, kesişme ve ayırım noktaları incelenmektedir. Sonuç olarak bu bölümde IKBY ile ilgili temel veriler vermekten ziyade Türkiye açısından IKBY'nin ifade ettiği anlamları ifade eden stratejik ipuçlarına değinilmektedir.

IKBY ve Türkiye'nin birçok konuda iş birliği fırsatı yakaladığı, işbirliğine uygun stratejik konuların her iki aktör için önem dereceleri, her iki aktörün kendini siyasal olarak gerçekleştirmesi için ne kadar önemli oldukları üçüncü bir kısım olarak incelenmektedir. Türkiye ve IKBY arasında enerji ve ekonomi alanındaki fırsatlar, ortak güvenlik endişeleri ve bölgesel ya da küresel konumlanışlarını sağlayan politik vizyonları bu bölümde ayrı ayrı ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla Türkiye ve IKBY için zorunlu işbirliklerinin arka planı bu bölümün ortaya konmasının ardında yatan yazınsal niyettir.

Dördüncü bölümde ele alınan hususların teorik anlamda analizi oyun teorisi yöntemiyle yapılacağından dolayı öncelikle oyun teorisinin kavramsal olarak tanımlaması yapılmıştır ve belirli oyun teorisi modelleri incelenmiştir. Oyun teorisi analizleri ise beşinci bölümde ele alınmıştır. Bu bölümdeki modellemeler temel ikili matrisler ve alt oyun kategorilerini de barındıran karar ağacı grafikleri ile yapılmıştır. Oyunların verili olması, rasyonel olarak kurgulanması bir tür sınırlılık yaratmıştır. Fakat bu durumun oyun teorisinin genel varsayımlarından kaynaklanan bir durum olduğu düşünülmektedir. Yine oyun teorisi uygulanan konuların seçilirken vuku derecelerinin olgusal olması bilinçli bir şekilde yapılan tercihin sonucudur. IKBY'nin yeni bir oluşum olması, bağımsız bir devlet olmayışı, kendine

has yapısı ikili ilişkilerin kurgulanmasında mütakabiliyet esaslarının olamaması, Türkiye ve İKBY arasında gerçekleşen ilişkilerin bir şekilde Irak merkezi hükümetinin muhataplığıyla sonuçlanması, taraflar arasında spesifik sorunların ya da çıkar ilişkilerinin oluşmaması sonucunu doğurmaktadır. Örneğin Irak petrolleri ile ilgili yatırım yapan Türkiye merkezli bir X şirketinin ya da şirketlerin yaşayacağı muhtemel sorunlar yahut benzer durumlar kolaylıkla Irak merkezi hükümetinin yetki alanına tahvil edilmektedir. Dolayısıyla İKBY ile kurulan ilişkilerin bir şekilde bir isme kavuşturulması, adlandırılması, kavramsallaştırılması oldukça zorlayıcı bir durumdur. Doğal olarak ilişkiler bu araştırmada geniş parantezlerle ele alınmış, oyun teorisi modellerine uygulanan sorunlar nispeten makro düzeyde kalmıştır.

Yapılan bu araştırma Kuzey Irak–Türkiye ilişkilerinin değiştiğine dair verileri savladıktan sonra, bu değişimin getireceği handikapların ve kazanımların analitik düzlem ve boyutta hesaplanmasını içeren teorik bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir. Bu anlamda yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduklarını belirtmek gerekir. Gerçi oyun teorisi uluslararası ilişkiler kaynaklı bir sosyal bilim teorisi değildir. Matematikten iktisada ve istatistik bilimine tahvil edilen bir teori olarak uluslararası ilişkiler yazınına sonradan kazandırılmıştır. Fakat Türk dış politikasının çeşitli boyutları itibari ile oyun teorisi bağlamında değerlendirilmesi yine de literatürde pek az işlenmiştir. 2008 yılından 2019’a kadar uluslararası ilişkiler literatürüne girmiş bilimsel çalışmalar (tezler dahil) sadece 5 adettir (Demirci,Palancı:2019). 2019 yılından sonra ise 4 adet çalışma mevcuttur ve yapılan çalışmalar ağırlıklı Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve enerji güvenliğine odaklanmaktadır. İKBY yahut Irak’a ilişkin oyun teorisi bağlamında yapılmış Türkçe araştırmalar ise yoktur. Bu anlamda çalışmamız konu bakımından özgün durmaktadır.

1.3 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın sonuç bölümünde ise dış politika analizinin sonuçları ana hatlarıyla tekrarlanmakla birlikte, İKBY ile Türkiye arasında kurulan ilişki düzeyinin oyun teorisi yoluyla sağlamaya tabi tutulmuş sonuçlarından hareketle öneriler üzerinde durulmuştur. Bu anlamda çalışmanın sonuç ve öneriler bölümünün birlikte değerlendirilmesi sonucunda iki temel amaçla hazırlandığı görülecektir. İlk olarak Kuzey Irak Dış Politikasının değişen konjoktür ile dönüştüğü yeni söylemlerin özetini sunmak ikinci olarak da değişen söylemin Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş paradigması ile yakından ilişkisini açığa çıkarmak ana amaçtır. Nitekim oyun teorisiyle sağlamasının yapıldığı bu araştırmada işbirliği fırsatları her iki aktörün jeostratejik durumuyla ilişkili olduğundan, dönemsel politik değişikliklerden

asgari şekilde etkilenmektedir. Dolayısıyla bu çalışma her iki aktörün kendine has yapısından azade olarak jeostratejik zorunlulukların yarattığı handikap ve işbirliği fırsatlarıyla ele alınması gerektiğini amaçlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK POLİTİKASI

2.1. Atatürk Dönemi: Kuruluş Yılları

Osmanlı Devleti'nin geleneksel politikaları, imparatorluğun mali yapısının bozulduğu, genişleme alanında gayrimüslim halkların birbiri ardına bağımsızlık mücadelesi verdiği, imparatorluk merkezinden uzakta olan Müslüman eyaletlerin ise giderek merkezi otoriten bağımsız hareket etmeye başladığı Abdülhamit döneminde, diğer bölgelerden gelen tecrübelerle de daha tedbirli, temkinli ve önleyici bir Kürt politikası oluşmasını teşvik etmekteydi. Avrupa'nın Osmanlı'nın geleceğine dair tartışmalarını en genel anlamda ifade eden “Doğu Sorunu” Osmanlı'nın doğusuna dönük tartışmaları da içermekteydi. Zira 1878 Berlin konferansında Kars, Batum, Ardahan ve Artvin'in Ruslara bırakılmasının istenmesi, Ermenilerin yaşadığı yerlerde ıslahat yapılmasının istenmesi artık bu isteklerin ete kemiğe büründüğünün bir göstergesi olmuştur (Erim,1953). Batıda Balkan vilayetlerinde baş gösteren sorunlar ve kaçınılmaz sonlar doğu vilayetleri içinde söz konusu olacaktır. Bu türden endişeleri gidermek için dönemin Osmanlı hükümetinin ilk açık seçik politik önlemi Kürtlerin yoğunlukta olduğu Hamidiye Alaylarını kurmak olmuştur. Hamidiye Alayları ile Osmanlı Rusya'ya karşı ilave askeri set, Ermeni hareketliliğine karşı önleyici bir kuvvet oluşturmakla beraber Kürtlere de defacto olarak bölgede oldukça etkin bir rol vererek imparatorluğu her taraftan kuşatan ıslahat taleplerinin Kürtler nezdinde gerçekleşmemesini amaçlıyordu (Lazarev,1993). Mısır ve Hicaz vilayetlerinin sürpriz talepleri imparatorluk merkezinin reform taleplerinin gayrimüslimlerle sınırlı olmadığı hususunda ikna etmekteydi. Bu durum hakikaten Kürtlerin imparatorlukla olan bağının diri kalmasını sağlamıştır. Bölgedeki aşiret liderleri ve Kürt şeyhler genel olarak bu politikadan memnun kalmışlardır ve kritik yüzyılda Osmanlı İmparatorluğuna ilişkin ayrılıkçı bir gündem benimsememişlerdir. Ne var ki şeyhlerin gözünde ideal Halife olan Abdülhamid'in devrilmesi ve Hamidiye Alaylarının İttihat ve Terakki partisi tarafından 1910 yılında kaldırılmasıyla, şeyhler ve aşiret liderleri Osmanlı'dan uzaklaşmaya başlamıştır(Jwaideh,2012:209). İttihat ve Terakki dönemi imparatorluk sınırlarının büyük oranda Anadolu sınırlarıyla yetinildiği, Orta Asya açıklarına gözünü dikmiş Pantürkist emellerin revaçta olduğu bir dönem olarak tarihe geçmiştir. İttihat

Terakki Döneminde yönetim, II. Abdulhamid'in uyguladığı ara formülleri terk edip mutlak terk yaklaşımını uygulayarak Anadolu topraklarını savunulacak tek yer olarak görmekteydi. (Davutoğlu, 2004: 53) Yine de Kürtler I. Dünya Savaşı'nda Halifeliğin korunması için yapılan cihat çağrısına riayet ederek, I. Dünya Savaşı'na katılmışlardır(Bruinessen, 1992). İngiliz ve Fransızlara karşı açılan cepheler çok büyük oranda Kürtlerden oluşmaktaydı. Elazığ'da bulunan 11. Tümen ile Musul'da bulunan 12. Tümenler örnek olarak incelenebilir(Jwaideh, 2012: 242). Genel olarak bakıldığında Mondros Mütarekesi ile sonuçlanan 1. Dünya Savaşı boyunca Kürtler Osmanlıya bağlılıklarının gereğini büyük oranda tekrar ortaya koymuşlardır.

Osmanlıcılığın etkin olduğu Abdulhamit dönemi ile Pantürkist söylemlerin hakim olduğu İttihat ve Terakki dönemi arasında Kürtlerin imparatorluk merkezi ile kurduğu ilişkilerin bağlanma ve kopma noktaları merkez yönetimlerin ana politikaları ile büyük oranda paralellik arz etmekteydi. İttihat Terakki yılları Kürtlerle bu anlamda zayıflayan ve isyan girişimleri ile gerilen ilişkiler, Mustafa Kemall kurtuluş savaşı yıllarında tekrar canlanmıştı. Mustafa Kemal öncülüğünde yürütülen Milli Mücadele yıllarında benimsenen tutum ve pekiştirilen yerel konumları Osmanlı dönemi boyunca izlenen politikalarla paralellik arz ettiği ölçüde Kürtler tutum değişikliğine gitmemişlerdir. Kürtler, padişah tarafından ilan edilen cihat çağrısına destek olduğu gibi ve sonrasında da Atatürk tarafından Müslümanları işgalden kurtarma çağrısına da seferber olup destek vermişlerdir (Bruinessen, 1992). Atatürk de bunun karşılığında Kürtlerin yerel konumunu sarsmayan adımlar atmaya dikkat etmiştir ve hatta 1921 anayasası ile bölgeye güçlü yerel yönetimlerin kurulması öngörülmüştür.

Tarihsel olarak Kürtlere dönük politikanın Kürt nüfusun tamamına dönük olduğu Osmanlı Dönemi'nin fiilen bittiği, TBMM hükümetinin kurulmasıyla sonlandığı mütareke sonrası 1919-1920'li yıllar, Türkiye'nin ilk somut Kuzey Irak dış politika adımlarının da atıldığı dönemlerdir. Çünkü İngiltere mandasına resmen bırakılmış bir Irak ve o bölgede özerklik ve bağımsızlık mücadelesine girişen Iraklı Kürtler daha o günden Türkiye'nin bu bölgeye dönük ayrı ve özel bir politikası olmasını zorunlu kılıyordu. Atatürk'ün Kürtlerden aldığı yoğun destek ve karşılıklı işbirliği öyle bir noktaya gelmiştir ki Kürtlerin pozisyonuna ilişkin 1922 yılında İngiliz karşıtı bir Kürt ayaklanması olan Berzenci isyanının destelenmesi ve hatta Özdemir beyin komutasında bir askeri birliğin destek için bölgeye gönderilmesi emrini vermesi ilişkilerin boyutunu gözler önüne sermektedir(Güztoklus, 2008:101-102). Atatürk'ün kuruluş yıllarında yürüttüğü Kuzey Irak dış politikası, İngiliz mandacılığı ve Irak Krallığı karşıtı görünmekle beraber Iraklı Kürtlerin siyasi faaliyetlerini desteklemek suretiyle

Misak-i Milli sınırlarında bulunun Musul ve Kerkük ile beraber Kürtlerin Irak'tan kopması ve Türkiye idaresine bağlanması yönündeydi. Bu politikaların karşılığı olacaktır ki 29 Ocak 1923'te Süleymaniye'de İngilizlerin Kürtlerin bağımsızlığını tartışmak için topladığı geniş katılımlı kongrede TBMM idaresine bağlılık kararı çıkar. "Süleymaniye'de toplanarak Anadolu'da Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile yaşamaya karar veren Güney Kürdistan'ın saygın temsilcilerinin Revanduz'da Elcezire ve Irak Harekat ve Teşkilat-ı Umumiye-i Milliye Kumandanlığı'na imza ile gönderdikleri 29 Ocak 1923 tarihli mazbataya cevaben belirtilen *"kişilerin bize yetki ve vekalet ve tam güvene dayanarak maddeleri arz ve teklif etmekle şeref duyarız"* ifadeleri ile alınan bağlılık kararına karşılık somut siyasi bir karşılığın Türkiye tarafından verilmemiş olmasıyla beraber hemen peşi sıra yoğun İngiliz bombardımanı ile Kürt birlikler dağıtılmıştır ve Berzenci hükümeti yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Mayıs 1923 itibariyle Süleymaniye dâhil İngilizler bütün Kuzey Irak topraklarında egemenliğini sağlamlaştırmıştır.

2.2. Geleneksel Kuzey Irak Politikasının Anakodları: Cumhuriyet Yılları

Türkiye Cumhuriyeti'nin resmen kurulduğu 1923 yılı ve Halifeliğin kaldırıldığı 1924 yılı ile Cumhuriyet inkılaplarının pekiştirildiği birkaç yıl boyunca, ulus-devlet anlayışının Anadolu'ya iyiden iyiye tatbiki ve de 1926 Ankara Antlaşması'yla Musul-Kerkük ve Süleymaniye'ye ilişkin Osmanlıcı bakışın büyük oranda ortadan kalktığı, özetle Kürtlerle birleşme ve ayrılma noktalarının günümüzden okunabilen ana kodlarının artık bu dönemde oluştuğunu söylemek mümkündür. Musul ve Kerkük üzerinden sürüncemede kalan problemlerin anahtar kavramı artık birlikte hareket eden Kürtler ve Türkler ya da ortak din ve tarih vurgusundan çıkartılıp mezhep farklılıklarına nazaran Türkmen azınlık üzerinden okunmaya başlanmış, Türkiye Cumhuriyeti devletinin ana tezleri iyice netleşmeye başlamıştır. Hatta Türkiye'de değişen söylem biçimi 1925 yılında Milletler Cemiyeti komisyonun Musul Raporu beklentilerin aksine İngiltere aleyhine sonuç vermemiştir ve buna dayanarak da Şeyh Sait ve Hoybun isyanlarına yönelik Türkiye'nin takındığı sert tutum ve söylem öne çıkarılmıştır. Sonuç olarak Türkiye, değişen söylemine dönük ilk diyeti Musul ve Kerkük'te ödemek zorunda kalmıştır. Ankara Antlaşması'yla artık Musul ve Kerkük yani daha ziyadesiyle Irak'taki Kürtlere dönük belirgin bir dış politika İngiliz Mandası bitene kadar ortaya konmamıştır ve hatta hiçbir şekilde dış politika argümanı olmamıştır. Bölge

İngiltere'nin mandası olan Irak'a bırakıldıktan sonra Türkiye bölgeyle uzunca bir süre ilişki kurmamıştır (Öğür, Baykal,Balcı, 2014: 9)

2.3 Atatürk Sonrası Dönem:1938-1980

Türkiye'nin Ankara Antlaşması'ndan sonra artık statüko haline gelmiş bölgeye dönük dış politikası, gerek Sadabad Paktı(1937), Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması(1946), gerekse de Bağdat Paktı(1957) ile perçinlenmiştir. Bu dönemde hâkim dış politika Irak'ın mevcut sınırlarının ve iç yapısının muhafazasına dönüktür. Kürtlere yahut Musul ve Kerkük sorunuyla ilgili hiçbir parantez içermemektedir. Türkiye ve Irak'ın sorunsuz iş birliği uzunca bir dönem sürmüştür. Hatta Irak merkezi hükümetiyle ilişkiler o denli iyi durumda ve bu hâkim dış politika o kadar agresiftir ki 14 Temmuz 1958 tarihli Irak devrimden sonra Türk hükümeti çok sert tepkiler vermiştir ve Irak sınırına orduyu yürütmüştür(Goenlubol:1982). Dolayısıyla Türkiye Irak'ın bağımsızlığı, Kürtlerin veya başka unsurların Irak merkezi hükümetinden ayrılıkçı tutuma girmeleri konusunda Bağdat Hükümeti ile tam bir işbirliği halindeydiler.

Sorunsuz ikili ilişkilere rağmen 1962 yılında Irak ve Türkiye arasında dozu artan isyan hareketleri (Barzaniler) ve Türkiye'nin ve Irak'ın ilk sınır ötesi operasyonları olmakla birlikte, ilişkiler gergin bir sürece girmiştir. Türkiye, Barzaniler öncülüğünde ortaya çıkan isyan ve bunun neticesinde elde ettikleri kazanımlara karşı tedirgin bir dış politika gütmüştür ve Irak hükümetine uyarılarda bulunmuştur. Fakat öte yandan Irak hükümeti de Ankara'yı gelişmelerden sorumlu tutmuştur ve bu sorumlu tutuşu 1962 Temmuz ayında Türkiye'de köyleri bombalamakla pekiştirmiştir. Yapılan bombalamanın yanlışlık sonucu olduğu Irak hükümetince açıklansa da aynı yılın Ağustos ayında Irak uçakları tekrar Türkiye'de bombalama faaliyetleri yürütmüş ve hatta 3 Türk askerinin şehit olmasıyla sonuçlanmıştır. Türkiye ise karşı ateş açmıştır ve yapılan bu bombardıman sonucunda Irak uçaklarının kırırma uğradığı iddia edilmiştir. Fakat çok geçmeden, Irak hükümetinin bombardıman sonrasında bıraktığı hasarı karşılamasıyla, Türk köylerine maddi tazminat vermesiyle ve Türkiye'ye güvence vermesiyle ilişkiler tekrar rayına oturmuştur(Oran,2002). Türkiye'ye 1970'li yıllarda de facto olarak gerçekleşen Kürt özerkliğinde de karşı da bölgesel düzeyde bir temsiliyet vs kabul etmemiştir, Irak merkezi hükümeti ile işbirliğine girmiştir.1968'de Irak ile ilişkiler ekonomik –stratejik seviyede görülmeye başlanmış, petrol ticareti ilişkilerin belirlenmesinde başlıca noktaya sahip olmuş, Irak'ın Kürt politikası ile Türk dış politikası güvenlik kaygıları ile ortak bir şekilde seyretmiştir.

2.4 Türk Dış Politikasında Reform Dönemleri: Özal Dönemi

Dış politikanın dönem dönem ana seyirinden farklı bir dinamiğe kavuştuğu evreler meydana gelmektedir. Lider değişiklikleri pek sık olmasa da devlet politikalarını bu anlamda değiştirme gücüne sahip olabilmektedir. Örneğin Kuzey Irak politikasıyla ilgili tartışmalar, genellikle Turgut Özal'ın adıyla özellikle bağdaştırılmaktadır. Hermann(1986) ve Doeser(2013), gerekli beceri ve deneyime sahip olan ulusal aktörlerin dış politika da yeni vizyonlar ortaya koyma cesaretini politik risk olarak farklı görüşteki aktörleri ikna etmek üzere ortaya koyma süreçlerini lider kaynaklı değişim örneği olarak görmektedirler. Özallı yıllar bu anlamda en azından Kuzey Irak politikasına dönük lider kaynaklı dış politika değişimine bir örnek olarak tanımlanabilmektedir.

1980'li yıllardan itibaren Özal ile beraber iç politikada başlayan liberalleşme dış politikada da benzer bir etki yapmış Türk dış politikası yeni bir ivme yakalamıştır. Özal ikinci defa seçilmesiyle politikalarının halk tarafından tasdik edildiğinden hareketle daha somut dış politika adımları atmıştır. Örneğin Avrupa Topluluğu'na (AT) tam üyelik başvurusunda bulunması bu tarihte olmuştur. Avrupa ve komşularla dostane ilişkiler, yeni ekonomik ittifak arayışları Osmanlı bakiyesinin yoğun olarak yaşadığı coğrafyada yoğunlaştıkça, bütün politikaların yeni bir tür Osmanlıcılık olduğu yorumu yapılmıştır. Bu bağlamda, dış politikada Müslümanları dışlayan devlet kimliğini eleştiren yeni bir söylem içine girmiştir (Yavuz, 1998: 24). Yeni Osmanlıcılık, ortak ırk ve dilden ziyade ortak tarih ve İslam kimliği paydasında eleştirel bir dille inşa edilmiştir (Yavuz, 1998: 23). Belki bu yeni vizyonun Kuzey Irak Kürtleri ile ilgili en önemli sonucu 1989 Halepçe Katliamı sonrasında Türkiye'ye sığınan yüz binlerce Iraklı Kürt'e karşı uygulanan politikalarda okunabilmektedir. Türkiye 1984'te topraklarında başlayan silahlı çatışmaya rağmen güvelik endişelerini bir tarafa bırakıp krize insani olarak yaklaşmıştır. Nitekim 4 Eylül 1988 tarihinde Irak'ın Ankara Büyükelçisi Abdülcabbar Cevad; "*Türk topraklarında barınak bulanların çoğunluğu teröristtir. Suçludur. Aralarında PKK militanları da var. Türkiye bunları Irak'a vermelidir.*" diye konuşmuştur ve açık bir şekilde Türkiye'yi itham etmiştir (Peşmergeleri İfade Yok, Milliyet(6 Eylül 1988).s.11). Irak Devleti benzer taleplerini ısrarla sürdürmesine rağmen Türkiye bütün Kürtlere genel af ilan edilmediği sürece Kürtlerin iadesine yanaşmamıştır. 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak, Kuveyt'i işgal ve akabinde ilhak etmesiyle Irak'ta başlayan gerginlik Şii ve Kürt grupların hareketlenmesi sonucu Irak hükümetinin agresif politikaları sonucu sınıra tekrar bir göç dalgası başlatmıştır, 400 binin üzerinde Kürt nüfus sınırda

kümelenmiştir. Türkiye benzer tutumunu yine sürdürmüş, BM Güvenlik Konseyine önlem alınması için müracaat etmiştir. Türkiye'nin yaşanan gelişmelere ilişkin somut adım atma ve önleyici operasyon yapma hakkı Batılı müttefiklerce onaylandıysa da mülteci krizine karşı somut adım atma imkanı meclisten tezkere alınamaması sebebiyle mümkün olmamıştır. Türkiye'nin fiziken sınır ötesine yönelik adım atamama durumu karşısında kamuoyunda “*çekiç güç*” olarak bilinen ve 6 Nisan 1991 tarihinde ABD öncülüğünde Amerikan, İngiliz ve Fransızlardan oluşan birlikler Kuzey Irak'ta Zaho'ya konuşlandırılmıştır ve 36 paralelin kuzeyinde “*uçuşa yasak bölge*” ilan edilmiştir. Huzur Operasyonları olarak bilinen ve yıllarca süren koruma hareketleri Iraklı Kürt güçlerin de facto özerklikleri 1991 yılında Irak hükümetinin güçlerini bölgeden çekmesiyle beraber iyice tahkim olmuştur. Tezkerenin parlamento da onaylanmaması ve sonrasında gerçekleşen “*çekiç güç*” hadisesi, Özal ile beraber gelişen yeni dış politika vizyonu ile geleneksel dış politikası arasında Türkiye'nin somut anlamda ikilimde kalmış olduğunun açık bir göstergesidir. Özallı yılların son dönemlerine denk gelen bu hadiselere ilişkin Özal'ın yakın çevresinden Özal ve ekibin şu değerlendirmelerini duymak mümkündür: “*Özal'ın bana söylediği bir cümle var. Dedi ki, “Ya adam okyanus ötesinden geliyor, Kürtlere sahip çıkıyor. Biz niye sahip çıkmıyoruz da kullanıyoruz”.* (Zeynep Güranlı, Cemil Çiçek Çekiç Güç Sürecini Anlattı, Sözcü(21 Ocak 2019).

Özal'ın, Kuzey Irak'a ilişkin politikasının bölge Kürtlerinden olumlu karşılık aldığı Türkiye'nin PKK unsurları ile olan çatışmalarından çok açık seçik okunabilmektedir. Özal'ın diplomatik faaliyetleri sonucunda 1987 yılından itibaren rüzgar tersine dönmüş, Kürdistan Demokrat Partisi(KDP) Türkiye ile beraber hareket edeceğini belirtmiş ve hatta PKK terör örgü olarak ilan edilmiştir. Bu tarihten sonra uzunca bir dönem yapılan sınır ötesi operasyona Peşmerge güçleri destek vermiş, bizzat savaşa katılmışlardır. 1992 yılında Kürdistan Yurtseverler Birliği(YNK) de KDP'ye benzer bir tutum almış ve PKK kamplarının boşaltılması aksi halde güç uygulanacağına dair ilanda bulunmuşlardır(Özdağ,2008:95). Doğrusu önceleri 1983 Mayıs ayında başlatılan sınır ötesi operasyonlara karşı Iraklı Kürtlerin rahatsızlığı PKK ile ortak savunma ilkeleri almalarına kadar ilerlemiştir(Oran, 2005: 133).ve Türkiye'nin bu tarihlerde örneğin; 1986 yılında yaptığı büyük operasyonlarda artık KDP ve YNK kampları ile PKK kampları arasından ayırım yapılmadan bombalamalar yapılmıştır. Bunun sonucunda da YNK ve KDP Türkiye'ye karşı agresif politikalar gütmüşlerdir(Özdağ, 2008:56-58). Fakat Iraklı Kürtlerin 1989-1993 arasında çeşitli operasyonlarla kitlesel kıyımla karşı karşıya kalması, bunun sonucunda gerçekleşen kitlesel göç ve Ankara'nın buna karşı

takındığı insancıl politika adımları Iraklı Kürtlerin Türkiye’ye ilişkin politikaları için önemli bir güven havası yaratmıştır. Türkiye’nin bu politikası Iraklı Kürtler açısından Türkiye’nin güvenilir bir partner olmasının sosyolojik ve psikolojik altyapısını oluşturmuştur. Gayri resmi de olsa ilk diplomatik temaslar bu dönemde başladığı gibi 90’lı yılların başından ortalarına doğru Kuzey Irak’ta üslenen PKK unsurlarına karşı Türkiye’ye istihbarat desteği ve PKK unsurlarına karşı mesafeli tutum sergileyerek stratejik olarak Türkiye’nin politikalarını destekleyen bir noktaya doğru gelinmiştir. Özal’ın Kuzey Irak’a ilişkin dış politikasının yarattığı dış politika değişikliği kuşkusuz Özal’ın dış politikası söyleminin bir tezahürüdür.

Tablo 1: Özal’ın Kuzey Irak’la İlişkili Dış Politika Söylemi

Söylem	Politika
Orta Doğu ve İslam ülkeleriyle yakın bağlar İstikrarlı Türkiye Bölgesel Sorunlara Karşı Aktif Rol Üstlenme	Iraklı Kürt sığınmacılara karşı aktif politika; Bağımsız bir Kürt devleti olasılığına karşı aktif politika(güvenli bölge) Kürtlerle yakın siyasi ilişkiler Kürtlerle PKK karşıtı işbirliği geliştirme

Özal ile beraber gelişen yeni dış politik vizyon Özal’ın ani ölümüyle geleneksel politikalara doğru hızlıca evrilmiştir. Ancak Çiller döneminin başladığı 1995’ten itibaren Türkiye’ye yönelik koşulsuz desteklerin giderek zayıfladığı PKK ile çeşitli antlaşmaların yapıldığı söylenebilir(Özdağ, 2008: 177-178). Yani Türkiye söylemini sertleştirdikçe Kuzey Iraklı Kürtlerin Türkiye’ye karşı söylemi de paralel bir şekilde sertleşmiştir. Fakat Özal döneminde benimsenen söylem ve kitlesel kıyımlara karşın Türkiye’nin ortaya koyduğu tavır Kürt politikacıların Türkiye’nin güvenilir bir partner olduğu algısını pekiştirmiştir. 1987 yılından itibaren başlayan işbirliği Türkiye ve Irak Kürtleri arasında 2000’li yıllara kadar geleneksel politikalarla çekişmeli olarak da olsa 2000’li yıllara taşınabilmiştir.

2.5Türk Dış Politikasında İkinci Reform Dönemleri: Erdoğan Dönemi

2003 yılı Türkiye’de ve bölgede Amerika’nın önleyici meşru savunma temelinde Saddam Hüseyin iktidarını devirmek için harekât planlamasına ilişkin yoğun tartışmaların gündem olduğu bir şekilde başladı ve aynı yıl Irak’a dönük uluslararası operasyon gerçekleşmiştir. Her ülke kendi iç dinamikleri ve stratejik politikası arasında bir denge ortaya koyup operasyona destek verme ve vermeme konusunda politikasını belirlemiştir. Türkiye’de AK Partili yılların başladığı bu dönemler dış politika söyleminde Özal döneminde benimsenen dış politika söylemine oldukça denk düşüyordu. AK Parti Özal’ın pragmatizmi ve işleri nihayete erdiren bürokrasinin dışında ekonomik çevrelerin katkılarından istifade etme yaklaşımını benimsemiştir(Uzgel, 2014:69). Komşularla etkin iletişim, eski Osmanlı topraklarında kalan topluluklara ilişkin özel politikalar ve ekonomik çıkara endeksli iktidar söylemi oldukça açık benimsenmiştir.

Yeni Osmanlılık olarak gayri resmi çevrelerde adlanan bu yeni politik söylemin bir devlet politikası haline gelmesi Özal döneminde olduğu gibi zor ve sancılı olmuştur. Örneğin Irak politikasına yönelik en önemli süreçlerden biri olan tezkere meselesi tıpkı 1991 yılındaki gibi meclis tarafından veto edilmiştir. Hükümet istekli ve niyetli olmasına rağmen kendi partisinden gelen ret oylarıyla tezkere kabul edilmedi. 1 Mart 2003 tarihli TBMM oturumunda tezkere meclisteki oylamada 264 kabul, 250 ret ve 19 çekimser oy almıştır. Salt çoğunluk olan 267 sayısı tutturulamamıştır. Burada komşu Irak’ın ABD tarafından işgal edilmesinin önüne geçme söylemi dillendirilecek olsa da aynı gün ABD’nin Türkiye’de üs kurma ve lojistik olarak Türkiye topraklarını kullanması ve hava sahasını açmaya ilişkin tezkere kabul edilmiştir. Buradaki stratejik niyetin Türkiye’nin bölgede bulunması yahut bulunmamasına ilişkin alınacak kararların Kürtlerin yaşadığı bölgeye ilişkin alınacak kararlara etki edip etmeyeceği meselesi olduğu aşikârdır. Nitekim ret oyu verenlerde kabul oyu verenlerde Çekiç Gücün içinde olmamanın stratejik olarak kazanımlarını yahut kaybettirdiklerini hatırlatarak alınan kararın doğruluğunu ya da yanlışlığını ispat etmeye çalışmıştır.

1 Mart tezkeresinden sonra ortaya çıkan yeni tablo 1991 tezkeresinden defacto olarak özerkliği kabul edilen Kürtlerin artık resmi olarak federasyon temelli bir bölgesel özerkliğe kavuşmasıyla sonuçlanmıştır. İç siyasette henüz devlet politikası olarak benimsenmemiş yeni dış politika vizyonu ile güvenlik temelli dış politika arasında ki çekişmeler karar alma süreçlerinde olduğu gibi sonrasında da devam etmiştir. Özal sonrasında tekrar başvuru olan güvenlik temelli politikalar 1 Mart tezkeresi sonrasında da tekrar yürürlüğe girmiştir. Türkiye

bölgede yükselişe geçen Kürt gücüne karşılık Türkmenlere dönük politikalarını öne çıkarmış, Kerkük statüsü tartışmaya açılmıştır. ABD askerlerinin Nisan 2003'te Türk Özel Kuvvetleri'nin 5 personelini, Kerkük'te Türkmenlere silah taşıdıkları gerekçesi daha sonra 4 Temmuzda ise Türkiye Özel Kuvvetler Komutanlığı'na bağlı irtibat bürosuna baskın düzenleyip, 11 Türk askeri ile 6 çalışanı başlarına çuval geçirerek gözaltına alması Türkiye'nin Türkmen politikası ve bölgedeki yansımaları bakımından aktif olarak sahada uygulandığının açık göstergesi olmuştur. Bu politik söylem Türkiye'nin Kürtlerle doğrudan ve etki düzeyi yüksek sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. 2005'e kadar Irak'ta bulunan Türkmenlerin haklarını savunan politikalar üreterek bölgeye müdahil olmaya çalışması nedeniyle Kürtlerle birçok sorun yaşamıştır (Laçiner, 2003: 243-244). Dönemle başlarda tehdit düzeyi oldukça sönümlenmiş olan PKK faktörü de devreye girince ilişkiler iyice gerilmiştir. Türkiye'nin Kürtlere ilişkin politikasının geleneksel tehdit kodlarından oluşması ve Kerkük faktörü ile beraber Kürt yönetiminin tanınmaması ve hatta Irak Cumhurbaşkanı'nın Celal Talabani'nin dahi Çankaya'ya kabul edilmemesi Iraklı Kürtlerin de Türkiye'nin güvenlik kaygılarına karşılık vermemesi sonucunu doğurmuştur ve ilişkiler iyice gerilmiştir. 2007'ye doğru gerilim pik yapmıştır. İç politikada ortaya çıkan gerilimler ve mevcut devlet politikası ile benimsenmeye çalışılan yeni politik söylem arasındaki gerginlikler 2003-2007 arasındaki durumla yakından ilişkilidir. Nitekim bu dönemler Ahmet Neçdet Sezer'in görevi devretmeye hazırlandığı dönemler yani Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin olduğu, bir takım muhtıraların ve karşılıklı restleşmelerin olduğu ve Türkiye'nin Temmuz ayında seçime girmeye hazırlandığı bir dönemdir. Dolayısıyla Irak Kürtlerine ilişkin politikalarda bu çelişkiler açıkça gün yüzüne çıkmıştır. Örneğin Ahmet Necdet Sezer Irak Cumhurbaşkanı'na diplomatik ambargo koyarken ordu sözcüleri ise Irak topraklarına operasyon yapmaktan söz ediyorlardı ("Büyükanıt ne demişti?" Sabah Gazetesi, 18 Şubat 2007). Ne var ki hükümet temsilcileri ise tam tersi bir durumdan söz ediyorlardı (Erdoğan, 2007: 1). Hükümet de kendi içinde iki farklı yaklaşım ortaya koyarak ayrılığa düşüyordu (Efegil, Ertan, Kalaycı :2012). Fakat terazinin kefesi açıkça eski politik söylemden yanaydı ve seçime doğru Irak'a yönelik operasyon, ambargo fikirleri bütünlüklü olarak savunulmaya başlandı.

Temmuz seçimlerinin Ak Parti tarafından kazanılması, yine yeni Cumhurbaşkanı'nın Ak Partili bir aday olan Abdullah Gül olarak seçilmesi başta MGK olmak üzere dış politikada etkili olan birçok kurum ve aktörün değişmesiyle sonlanmıştı. 2007'ye kadar benimsenen Kürt politikası 5 Kasım tarihinde ABD ile varılan mutabakat ile yeni bir seyre kavuşmuştur. 5 Kasım mutabakatından sonra Türkiye geleneksel güvenlik odaklı "*kırmızı çizgi*" politikasını

terk etmiştir. Irak'taki tüm etnik, dinsel ve mezhepsel unsurlarla ilişkileri geliştirmek, Türkiye'nin yeni politikası olmuştur (Aras, 2009: 38). Bu dönemden itibaren Kuzey Irak hususunda tüm sorumluluk Özel Kuvvetler Komutanlığı'ndan alınarak Dışişleri Bakanlığı'nın yetkisine bırakılmıştır (Uzgel, 2013: 290) Iraklı Kürtler ise Türkiye'nin güvenlik kaygılarına karşılık vermiş ve Türkiye 21-29 Şubat 2008 tarihleri arasında PKK unsurlarına yönelik Güneş Harekâtı olarak adlandırılan sınır ötesi kara harekâtını yapmıştır (Genelkurmay Başkanlığı, 2008: 1) Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani bu operasyonun ardından jest olarak 7-8 Mart 2008 tarihlerinde Türkiye'ye gelmiştir.

Bu tarihten sonra Türkiye ve Iraklı Kürtler arasında yüksek dereceli işbirliği gerçekleşti. PKK güçlerinin Iraklı Kürt Partilerin çıkarlarına olamayan yönelimler, halk arasında artan sempati güvenlik kaygılarının ortak temele kaymasına yol açmıştır. Güvenlik alanında ki işbirliği aynı şekilde ekonomi başta olmak üzere bölgeye ilişkin politik stratejik işbirliğinde de ortaya çıktı. Ortaya çıkan bu yeni tablo birçok alanda karşılıklı bağımlılık durumu yaratmıştır. İlişkiler hiç olmadığı kadar iç içe ve zorunlu hale gelmiştir.

2007 yılından sonra, AK Parti hükümetlerinin yürütmenin iki kolunu devralması ile birlikte, Irak'a yönelik dış politika daha fazla mutabık olunan bir boyut kazandı ve Kuzey Irak'a dönük dış politika sahada resmi hissedilmeye başlamıştır. Dönemin etkili dış politika aktörü olan Ahmet Davutoğlu'nun "*stratejik derinlik*" doktrini ve "*komşularla sıfır sorun*" söyleminin tezahürü olan dış politika Kuzey Irak'a dönük dış politika için oldukça önemli değişiklikler yaşatmıştır. Bu dönemden itibaren Kuzey Irak hususunda diplomatik sorumluluk Özel Kuvvetler Komutanlığı'ndan alınarak Dışişleri Bakanlığı'nın yetkisine bırakılmıştır (Uzgel, 2013: 290) Erdoğan'ın, "*artık siyasetçi de, yatırımcı da, sanayici de, aydınlarımız da, medyamız da, sivil toplum kuruluşlarımız da İKBY ile ilişkiler konusunu sadece bir güvenlik sorunu olarak görmekten vazgeçmelidir.*" demek suretiyle yeni süreci yorumlaması bu anlamda atılacak adımlarından da habercisi olmuştur. Bu bağlamda Türkiye 2005'te resmi olarak kurulan Kürt Bölgesel Yönetimi ile diplomatik faaliyetleri yoğunlaştırmış, 2008 yılında Celal Talabani'nin ziyaretleri yeni bir eşik olarak yorumlanmıştır (Zeynep Güranlı, *İşte Talabani'nin Şifreleri*, Hürriyet, 8 Mart 2018). Yaklaşık bir ay sonra 24 Nisan tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararlarına da bu ziyaretin yansımaları "Irak genelinde meydana gelen gerilimleri, Irak'ta milli mutabakatın temelini oluşturan yasama alanındaki faaliyetler ile Irak'ın bölgede yerini yeniden alabilmesine yönelik konular değerlendirilmiş; bu bağlamda Türkiye'nin tüm Iraklı grup ve oluşumlarla istişarelerin sürdürülmesinin yararlı olacağı mütalaa edilmiştir" şeklinde ifade bularak resmen

devlet politikası haline gelmiştir (T.C Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği(MGK), Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı,24 Mart 2008). Alınan MGK kararı da Kuzey Irak'a dönük resmi politika değişikliğinin açık bir yansıması olarak görülmüştür. Bu kararın sahadaki en büyük yansıması ise ekonomik ilişkilere kazandırılan ivme olmuştur. Kuzey Irak'taki güvenlik öncülü dış politika söylemindeki etkisini kaybetmiştir. Türkiye-Kuzey Irak ilişkileri spesifik olarak yatırımlar, ticari yollar ve enerji sevkiyatı üzerine yapılan işbirlikleri şeklinde olmuştur. Sadece 2009 yılında 48 protokol imzalanmıştır(Serhat Erkmen, Başbakan Erdoğan'ın Irak Ziyaretinin Önemi Nedir, ORSAM,28 Mart 2011) Türkiye'nin büyük oranda İKBY'ye giden Irak'a ihracatı 2004 yılında 2 milyar dolardan azken, 2013'te 10 milyar doların üzerine çıkmıştır. İKBY'deki pek çok büyük cadde ve hükümet binasıyla Erbil Uluslararası Havaalanı'nı da Türk şirketler yapmıştır(Pusane, 2007). Kuşkusuz ilişkiye yön veren ekonomik çıkar döngüsü her iki taraf içinde oldukça önemliydi. 2010 yılında Barzani'nin Türkiye ziyaretinde bütün sorunların çözümü için ekonomiyi işaret etmesi oldukça açık bir göstergedi. (Sedat Ergin, “Barzani: PKK'ya Teessüf ederim,“ Hürriyet, 6 Haziran 2010). Gelişen ekonomik işbirliği hukuk ve diplomasi anlamında da yeni adımlar atılmasını zorunlu kılıyordu. Bu bağlamda 2010 yılında Erbil başkonsolosluğu açıldı ve Davutoğlu şu ifadeleri kullanarak diplomatik ve hukuksal ilişkinin çerçevesini de verdi; *“Tanıma dediğiniz şey devletlerarasında olur. Irak'ı tanırız. Almanya, federal bir devlet; konsolosluk açınca onu tanımış mı oluyoruz? Teksas'a gidince ABD dışında Teksas'ı tanımış mı olacağız? Erbil'i çok ülkenin Dışişleri Bakanı ziyaret etti; 10'dan fazla. ABD, Rusya, Almanya, İran var. Herkesin yaptığı bu ziyaretleri bizim yapmamış olmamız eksiklidir. Çok özel bir şey olarak takdim etmememiz lazım. Irak'ın kendi içinde anayasal federal statüsü belli. O çerçevede Basra'ya, Erbil'e, Musul'a gidiyoruz”* (Bölükbaşı, 2016:195). Bu adımdan sonra Türkiye'nin İKBY dış politikası daha istikrarlı ve kararlı bir şekilde yürütülmeye başladı. 2011'de Tayyip Erdoğan Kuzey Irak'ı ziyaret eden ilk Türk başbakanı oldu. Erdoğan, Erbil Uluslararası Havaalanı'nın açılış töreninde Mesut Barzani'ye “sevgili kardeşim” diye seslenerek, *“biz, bir yandan müteahhitlerimizin, yatırımcılarımızın başarısıyla övünüyor, bir yandan da komşu bir ülkenin, kardeş Kürt halkının refahının artmasıyla seviniyoruz.”* demiştir(Pusane:2007). Mesut Barzani'nin 2012'de Ak Parti kongresine konuşma yapmak üzere davet edilmesi, Kasım 2013'te Diyarbakır'da gerçekleşen Barzani-Erdoğan buluşması, Barzani'ye uygulanan protokol, İKBY bayraklarının yer alması bakımından artan diyalog ve işbirliğinin bir başka göstergesi olmuştur (Barzani Diyarbakır Ziyaretini Değerlendirdi, Anadolu Ajansı, 20 Kasım 2013).

Türkiye'nin İKBY ile mevcut ilişkileri gelinen aşamada ekonomik, politik ve güvenlik alanında çok yönlü işbirliklerinin geliştiği bir noktadır. 2007 yılında bu yana geliştirilen diplomatik ilişkiler hem başta enerji yolları olmak üzere birçok noktada protokollerle güvence altına alınmıştır. İkili işbirliğinin fırsat ve tehditlerin ayrı ayrı değerlendirilmesi durumunda Türk dış politikasının İKBY ile ilişkiler noktasında nerede durduğu daha anlaşılır olabilecektir.

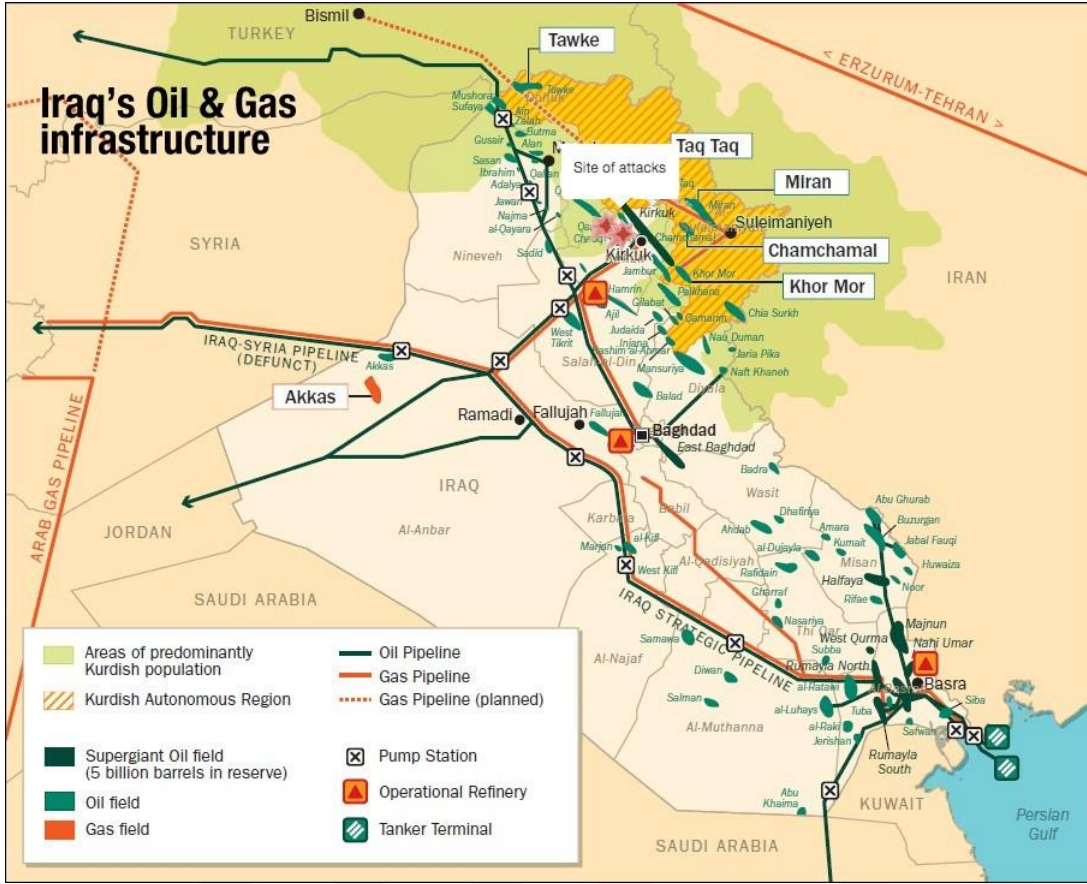
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK VE KUZEY IRAK: DEFACTO BİR AKTÖR OLARAK BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİ

Resmi adı el-Cumhuriyetül- Irakiye olan Irak tarihte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Kuşkusuz uygarlıklara ev sahipliği yapmış bir ülke olmasının sahip olduğu jeopolitik önemle yakından ilişkisi vardır. Irak bugün Kuzeyde Türkiye ve İran ile güneyde Suudi Arabistan, güneydoğuda Basra Körfezi ve Kuveyt, batıda Ürdün ve Suriye ile sınırlı bir coğrafyada yer almaktadır. Irak coğrafi olarak ise kuzey ve kuzeydoğusunu çevreleyen dağlık bölge, yine bu bölgelerin eteklerini oluşturan kuzey platoları, Basra körfezi ve çevresindeki bataklık alanlar, güneyi ve batısını saran step ve çöllere sahiptir. Ülkenin coğrafi durumu diğer Arap devletlerine göre oldukça çeşitli bir topografya ve doğal kaynağa sahiptir. Diğer Arap ülkelerinde var olan zengin petrol kaynaklarının Irak'ta olmasının ötesinde zengin su kaynakları oldukça önemli bir işlev taşımaktadır. Ülkenin kuzeyindeki su kaynakları oldukça zengindir ve Kuzey dağları ile Irak diğer bütün Arap ülkelerine nazaran bölgesel olarak daha hakim konumdadır.

Irak önemli bir OPEC üyesidir ve dünya petrol üreticiliği bakımından, yaklaşık olarak yıllık 1,63 milyar varil üretim ile Suudi Arabistan'ın ardından dünyanın en büyük ikinci petrol üreticisidir. Aynı zamanda rezerv bakımından Venezuela, Suudi Arabistan, Kanada ve İran'ın ardından dünyanın en büyük beşinci rezerv sahibi ülkesidir. Son yıllarda yapılan yeni çalışmalara göre Irak'ta toplam 13 trilyon m³'lük doğal gaz rezervinin varlığının kanıtlandığı iddia edilmektedir(Pala:2014) Irak aynı zamanda petrol sahaları ve aktif işleyen kuyuları bakımından da endüstriyel olarak elverişli yatırımlara sahip olduğundan dünya pazarı için iddialı konumunu sürdürmektedir (Gülşen 2017:46).

Harita-1 Irak'ta Petrol Üretim Tesisleri

Kaynak: Dursun Yıldız, *Irak'ın Enerji Geleceği Neden Kuzeyde Yatıyor*, Enerji Günlüğü, 15 Mart 2018

Petrol, ülke ekonomisinin en önemli gelir kaynağıdır. Ülkenin ihracatı neredeyse tamamen ham petrol ve petrol türevi ürünler üzerinedir.

Tablo 2: Güncel Verilerle Irak Ekonomisi

Ülke Ekonomisi (2021):

GSYH (milyar \$)	201,472
Reel GSYH Büyüme Yüzdesi	3,6
Kişi başına GSYH (\$)	4.893
İhracat (milyar \$)	63,28
İthalat (milyar \$)	33,68
İşsizlik oranı (%)	% 14
Döviz rezervleri (milyar \$)	65
Dış borç (kamu) (milyar \$)	60
Dış borç/GSYH (%)	% 14,7
Bütçe açığı/GSYH (%)	68,30
Enflasyon Oranı (%)	6,4

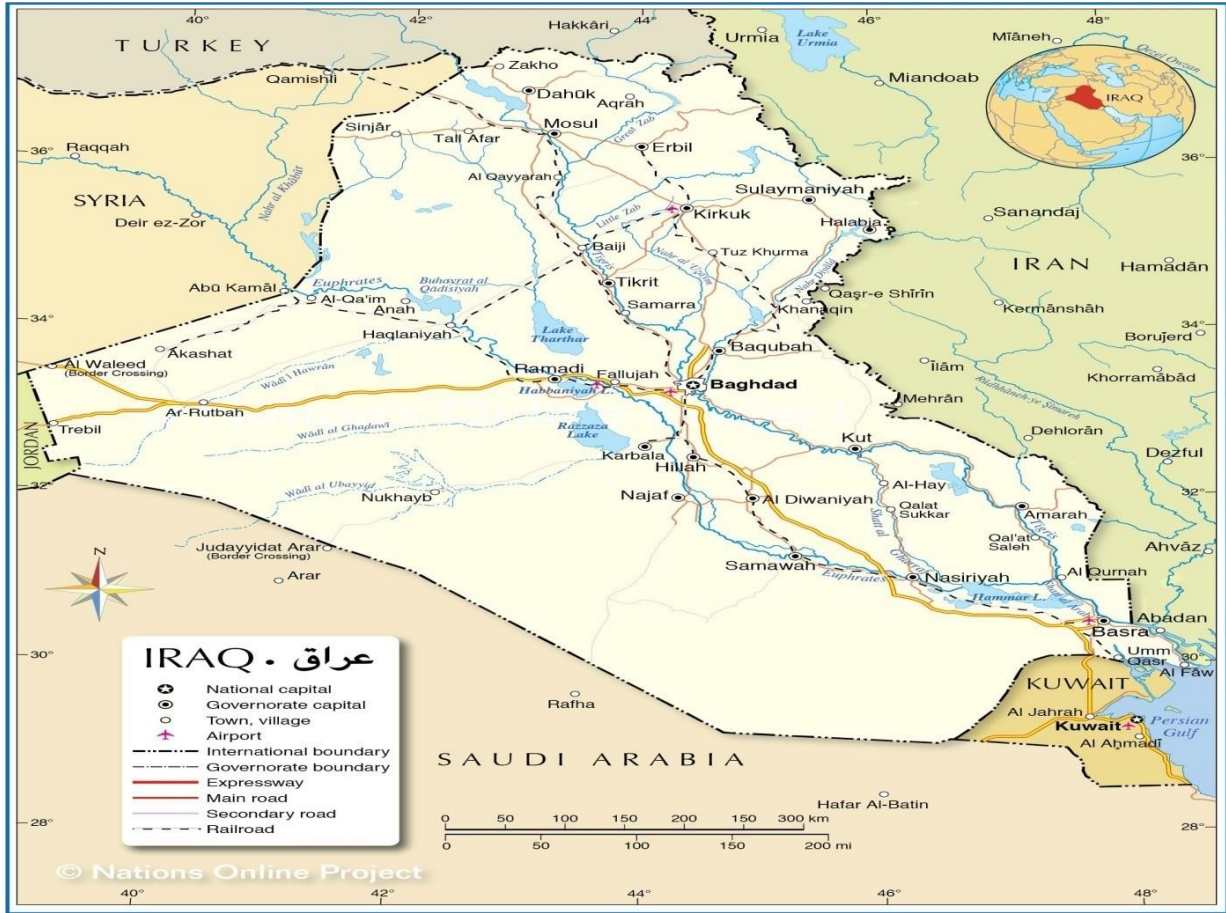
Başlıca ticaret ortakları: Çin, Hindistan, Türkiye, Güney Kore, ABD.

Başlıca ihracat kalemleri: Ham petrol ve petrol ürünleri.

Başlıca ithalat kalemleri: Otomobil, gıda, ilaç, mücevher, makineler.

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Irak'ın Ekonomisi(Erişim 11 Nisan 2023)

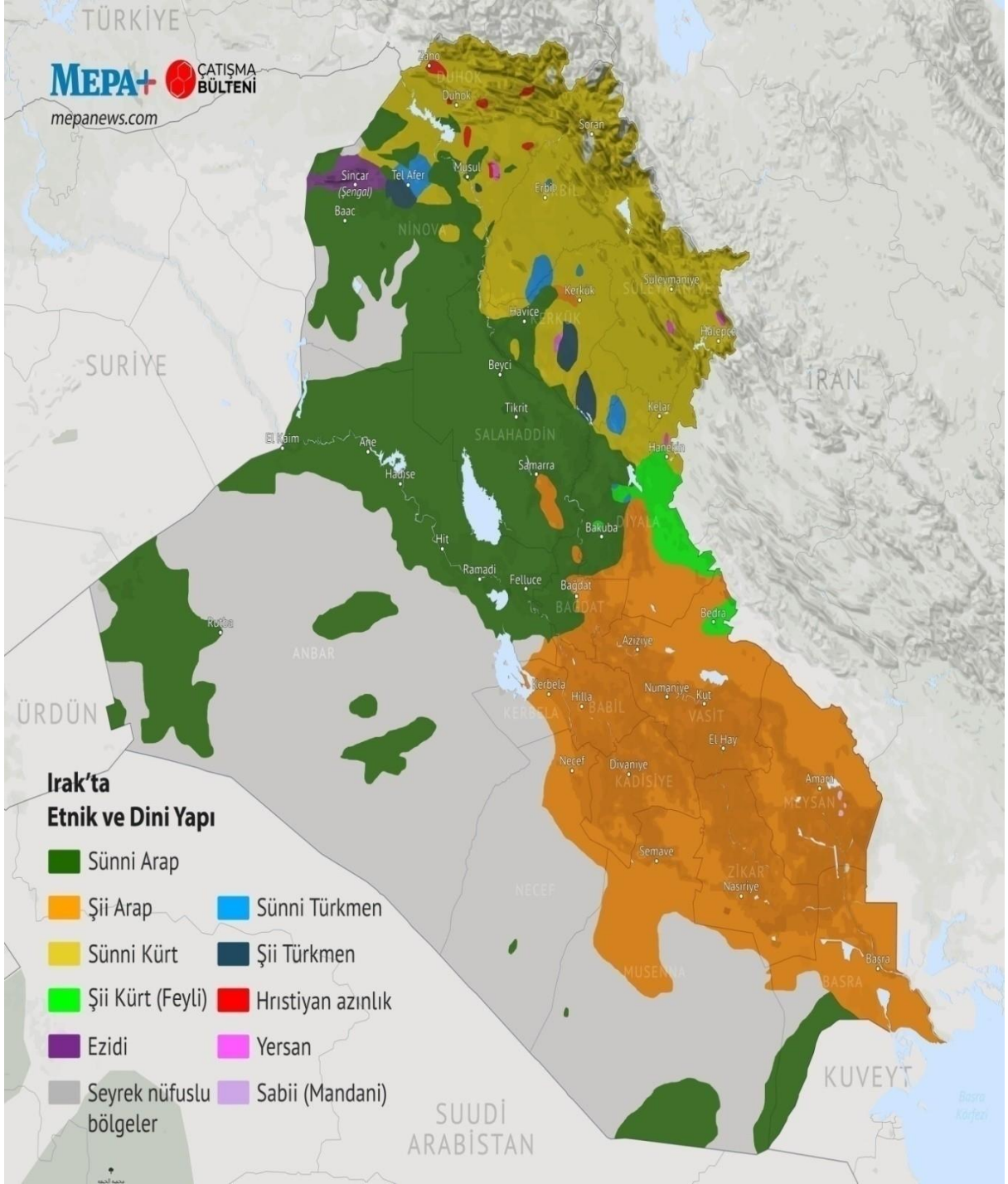
Harita 2: Irak Haritası

Kaynak :Map Of Iraq, Middle East(Erişim 15 Mayıs 2023)

Irak devleti toplumsal yapısı içerisinde barındırdığı farklı etnik, dini ve mezhebi bileşenler bir arada yaşadığı bir yapıya sahiptir. Ülkedeki etnik gruplar başta Araplar çoğunlukta olmak üzere, en büyük gruplar Kürtler ve Türkmenler bulunmaktadır. Irak anayasasına göre ülke, Arap ve Kürt olmak üzere iki etnik yapıya sahiptir. İçinde bulundurduğu dini ve etnik topluluklardan dolayı iç karışıklığa hazır yapısı ile Irak Orta Doğuda hep sorunlu bir bölge olmuştur. Irak nüfus olarak %70'i Araplardan, %15'i Kürtlerden %10'u Türkmenlerden, geriye kalan %5'lik kısım ise Yezidiler, Asuriler, Şebekler, Ermeniler, Hristiyanlar, Yahudiler ve Keldanilerden oluşmaktadır. (Deliceoğlu,2006:5).

Harita 3: Irak'taki Etnik ve Dini Grupların Bölgesel Dağılımı

Kaynak: Mepa News, Irak'ta Etnik Ve Dini Yapı Haritası(Erişim 18 Mayıs 2023)

Osmanlı İmparatorluğu himayesi altında yıllarca idare edilen Irak'ın bugünkü sınırı ile I. Dünya Savaşı'ndan sonra 3 büyük eyalete ayrılarak Bağdat, Basra ve Musul bölgeleri ile ülke haline gelerek İngilizlerin yönetimine girmişti. 1932 yılına kadar devam eden İngiliz himayesi son bulmuş ve Irak devleti bağımsızlığını ilan etmiştir. Her üç bölgede kendi içinde

Irak için önemli bir stratejik öge taşımaktadır. Şiiilerin etkin olduğu Basra körfezi ülkenin en önemli petrol üretim tesislerinin yanı sıra petrol ticareti için de çok önemli bir noktadır. Bu bölge coğrafi özellikleri ile diğer kesimlerden farklıdır. Aynı durum Kürtlerin ve Sunni Arapların yaşadığı coğrafya için de kuşkusuz geçerlidir. 1932 tanzimi hem jeolojik hem de politik ve kültürel olarak tarihsel birtakım dinamikler baz alınarak ortaya konmuştur. Belirtelim ki Irak'ın Amerika öncülüğündeki uluslararası koalisyonun etkisi altına girmesi ile bugün Irak'ın güncel siyasal haritası hala 1932'de belirlenen Kürt, Şii ve Sunni hatların etkisiyle şekillenmektedir.

Irak'ı tanımlayan ve onu bölge ülkelerinden bir çırpıda ayıran her türlü faktör, detaylı olarak incelendiğinde, ülkedeki Kürt bölgesinin ne kadar önemli olduğu açığa çıkacaktır. Örneğin bölgede ki su kaynakları, coğrafi avantajlar ve petrol ürünlerinin geleneksel olarak Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelerde olması gibi. Dolayısıyla Kuzey Irak'ın yaslandığı zenginlikleri önemli oranda bünyesinde barındırmaktadır. Kuzey Irak aynı zaman da Irak'ın iki önemli komşusu olan İran ve Türkiye içinde bir koridor vazifesi görmektedir. Bu yönüyle stratejik bir ticaret yolu olarak da önemini korumaktadır. Bu sebeplerden ötürü bölge olsa gerek ki Irak Kürtleri ve Irak Hükümeti bakımından uzun ve zorlu bir politik mücadeleye sahne olmuştur.

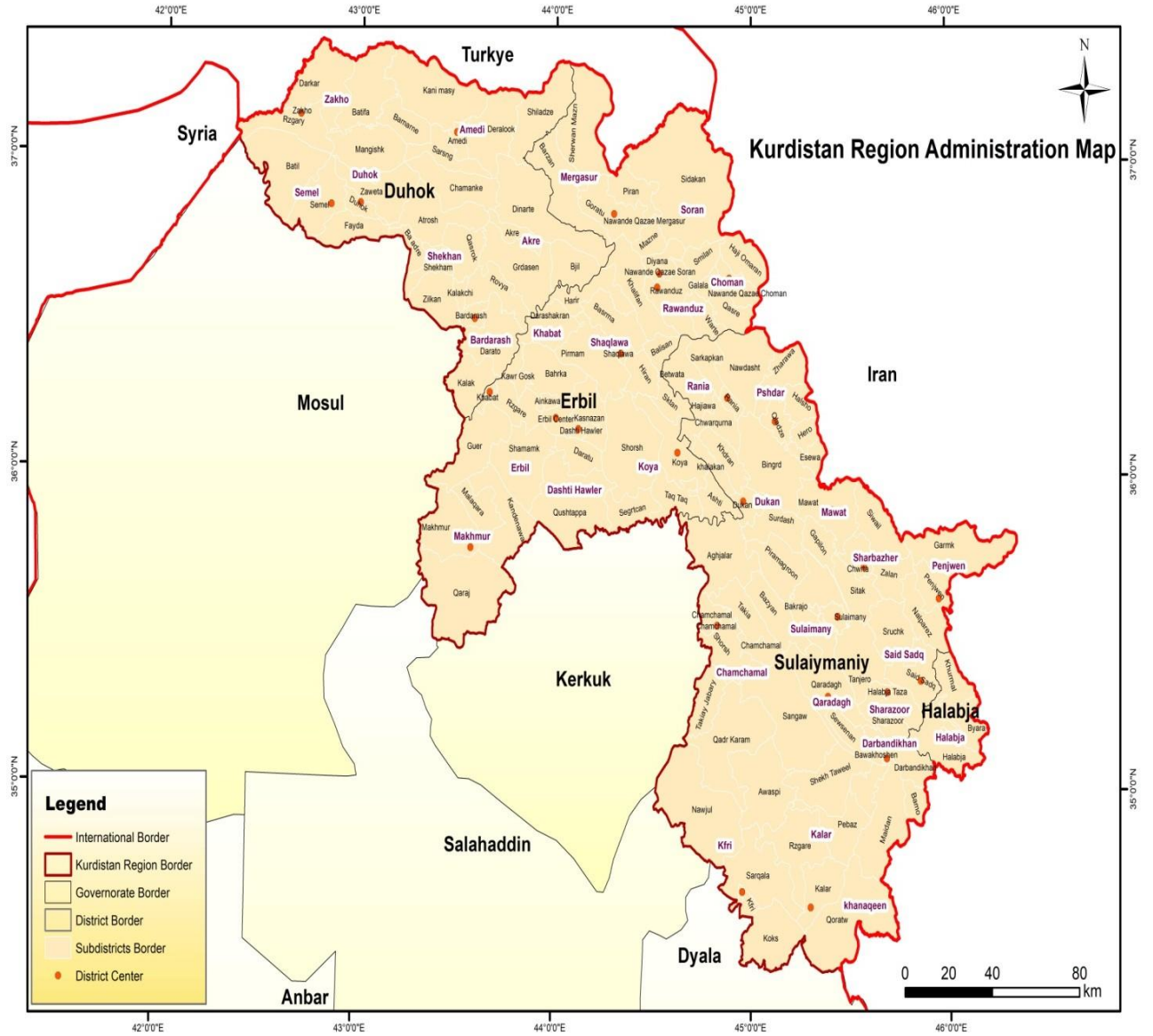
Kuzey Irak ortalama yüksekliği 1400 metre yüksekliği ile Suriye Arap Yarımadası'na hakim bir konumdadır. Bölgenin yıllık yağış ortalaması 1780 mm ile Türkiye'nin ortalama yağışından daha fazla miktardadır. 6 ayı kar yağışı alabilen ve Dicle, Zap Suyu, Küçük Zap Suyu, Diyala Nehri gibi önemli akarsular bulunduran bir bölge olarak Irak açısından su deposu konumundadır. Bölge Irak petrollerinin de üretim bakımından önemsenmeyecek bir kısmını barındırmaktadır. Bu açıdan Kürt Bölgesel Yönetimi zengin doğal kaynakları, coğrafi özellikleri ve jeostratejik konumundan dolayı büyük öneme sahiptir.

Irak Kürtlerinin bugün hukuksal olarak kazandığı statü Irak'ın İngiliz himayesinde olduğu süreden bu yana gelen bir dizi bölgesel mücadelenin sonunda kazanılmıştır. SSCB girişimleriyle 1970 yılında Molla Mustafa Barzani ve Saddam Hüseyin arasında yapılan anlaşma sonucu Kuzey Irak'ta özel bir statü oluşturulmuş, 1974 fakat Saddam Hüseyin tarafından özerklik tek taraflı olarak kaldırılmıştır. Kürt grupları İran-Irak Savaşı'nın getirdiği siyasal fırsatlar ve uluslararası güçler tarafından destek görmeleri sonunda 1991 tekrar ayaklanarak Bağdat hükümetine karşı tek taraflı özerlik ilan etmişlerdir. BM Güvenlik Konseyi, 5 Nisan 1991 tarihli 36. Paraleli ve kuzeyini 688 sayılı karar ile uçuşa yasak bölge ilan etmesi ile 1974'te ki özerk deneyimle denk bir bölgede ekinlik sağlamışlardır(Şeyh

Attar,2004:205). Saddam Hüseyin rejiminin tanınmadığı fakat ambargo ve sınırlamalardan ötürü de yeterince müdahale etmediği bu fiili deneyim 2003 yılında rejimin uluslararası koalisyon tarafından devrilmesi ile resmi bir hüviyet kazanma yoluna gitmiştir. 2003 yılında Irak Geçici Konseyinin oluşması ile Kürtler siyasi olarak avantajlı konuma geçip Irak Geçici Yönetiminin, ABD ve BM'nin öngördüğü takvim doğrultusunda Şubat 2003'te geçici anayasa hazırlıklarını tamamladığı süreçte anayasal güvence taleplerini güçlendirdiler. Nihayetinde 15 Ekim 2005'te referandumla kabul edilen Irak Cumhuriyeti anayasasının 117. Maddesinin “bu anayasa, Kürdistan Bölgesini ve mevcut organlarını federal bir bölge olarak kabul eder “ve 141. Maddesi ile de ise “1992 yılından bu yana Kürdistan Bölgesinde çıkartılan yasalar yürürlükte kalmaya devam eder” şeklindeki ifadeleri ile de facto olarak etkinlik sürdüren bölgesel gücü resmen tanımıştır (Constiute Project, “IraqConstitution Of 2005”(Erişim 5 Mayıs 2023).

IKBY Duhok, Süleymaniye ve Erbil illerini kapsamaktadır. Bölgenin resmi nüfusu 2020 yılı verilerine göre 6,171,083 kişidir (Kurdistan Regional Gowerment, “İvestment Guide” (Erişim 3 Mayıs 2023). Bu nüfusa Musul ve Kerkük gibi vilayetlerde bulunan Kürt nüfusu dahil değildir.

Harita-4: IKBY Haritası

Kaynak: Kurdistan Region Statics Office, Kurdistanregion Admini stration Map (Erişim 8 Mayıs 2023)

Bölge idari olarak Erbilden yönetilmekle beraber fiili olarak ikili bir siyasal sisteme sahiptir. Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği Partisi (KYB) ayrı merkezlere sahiptir.

Harita-5: KYB ve KDP Bölgeleri

Kaynak: Wikimedia Commons, KDP and PUK(Erişim 26 Nisan 2023)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: OYUN TEORİSİ

4.1 Oyun Teorisi Nedir?

Bireylerin sosyal etkileşim için de nasıl karar aldıkları, aldıkları kararların birbirlerini nasıl etkiledikleri teorik olarak merak konusu olmuştur. İşte bu iki süreci analiz eden teori en özet haliyle oyun teorisidir. Yani aslında oyun teorisine birbirine bağlı kararlar teorisidir(Morrow, 1957). Oyun teorisi zaman içinde bireylerin karar alma süreçlerinin, işletme ve sermaye gruplarının karar alma süreçlerine, sonrasında ise devletlerin karar alma süreçlerine tahvil edilmesiyle bugün geniş bir uygulama alanı bulmaktadır.

Devletler dış politikalarını dizayn ederken doğal olarak güç ve çıkar parametrelerini kullanmak durumundadırlar. Bu husus realist ve neorealist teorilerin hareket noktası olmuştur (Dunne,2010). Fakat diğer teoriler de güç ve çıkar kavramlarının çeşitli boyutlarından istifade etmek suretiyle dış politika süreçlerine hakim olduğunu bir şekilde belirtmişlerdir. Örneğin plüralist literatür altında okuyabileceğimiz karşılıklı bağımlılık teorileri dahi devletlerin birbirleriyle ilişkilerinin güç ve çıkar döngüsünü reddetmezler. Bunun yerine gücün ve çıkarın her iki tarafı ilgilendirdiği ve eşitsiz bir bağımlılık ilişkisi olduğunu savlarlar. Yani devletlerarası ilişkileri taraflardan birinin daha baskın olduğu daha az bağımlı olduğu diğer tarafın ise ilişkiye daha fazla ihtiyaç duyduğu ilişkiler olarak varsayarlar. Dolayısıyla iki uluslararası aktörün ilişkisi bir şekilde karşılıklı çıkara dayanmaktadır. Taraflardan birinin daha baskın olması karşılıklı bağımlılık durumunu değiştirmeyecektir. Tam aksine karşılıklı bağımlılığın doğasında bu durum vardır. Aksi durumda yani taraflardan birinin tamamen bağımlı olduğu diğer tarafın ise bağımsız olduğu bir durum ismi ile müsemma bağımlılık ilişkisi oluşturur ki bu durum aktör olarak devletin doğasına aykırı olacaktır (Gürkaynak,2009).

Çıkar ve ülke menfaatlerinin herhangi bir şekilde içinde olduğu her türlü politik ilişki ise bu anlamda bir tür strateji ihtiva eder ya da etmelidir. Ne var ki çıkarlar muhakkak bir tarafın kazandığı bir tarafın kaybettiği şekilde bir başka deyişle sıfır toplamlı olarak algılanmak zorunda değildir. Özellikle de karşılıklı ilişkilerin bağımlılık temelli olduğu yahut

işbirliğinin çıkar dengesi bakımından neredeyse zaruriyet ifade ettiği durumlarda bu durum kaçınılmazdır. Oyun kuramı çıkar endeksli bir dış politika ve fayda gözettiği için realist bir kuram olarak algılansa da özellikle denge ve işbirliği temelli önermeleri barındıran birtakım modellemelerle realizmden bir çırpıda ayrılır. İsmi ile müsemma oyun üzerine kurulan bir teori olmasından ötürü çağrıştırdığı doğal durum rekabet ve mücadele içerse de zamanla birçok farklı kesişim alanını içermeye başlamıştır(Elibol,2017). Oyun teorisi stratejik uç noktaları ve dengeleri karşılıklı işbirliği ve fırsatlara odaklanarak kurulur (Dutta,2001:3). Dolayısıyla Türkiye-IKYB ilişkilerinin ekonomi, güvenlik ve politika alanlarında oyun kuramları çerçevesinde sadeleştirilmesi, çıkar dengesinin açığa çıkarılması her iki aktör için en doğru taktik adımların ne olduğu veya ana stratejinin güzergâhının ne olması gerektiği hakkında oldukça faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kuramın kurucuları 20. yüzyılın matematik dehası Von Neumann ve ekonomist Morgenstern'dir. 1944 yılında oyun kuramının temel kitabı *The Theory of Games and Economic Behavior* hakkında şunlar yazılmıştır: *“bundan sonra gelecek kuşaklar bu kitaba yirminci yüzyılın ilk yarısının en önemli bilimsel başarılarından biri olarak bakabilirler.”* (McMillan,1992:5). Bu değerlendirme artık büyük ölçüde yerinde bir öngörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün oyun kuramı ekonomi, politika bilimi, toplumbilim, sosyal psikoloji, uluslararası ilişkiler gibi sosyal bilimlerden, biyoloji, bilgisayar mühendisliğine kadar uzanan geniş yelpazede kullanılmaktadır(Kreps,1990: 5).

Oyun teorisi içerdiği karşılıklı bağımlılık durumu, çıkar maksimizasyonunun gerektirdiği işbirliği gibi sebeplerden ötürü oyuncunun tercihleri diğer oyuncuların tercihlerine bağlı olacaktır. Bu durumda seçimlerinin birbirine bağımlı olması durumuna stratejik bağımlılık, oyunlara ise stratejik oyun olarak bilinmektedir(Yalçıntaş,2015). Aslında oyun teorisi bu yönüyle tamamıyla bir strateji oyunudur. Teorinin kuramsal boyutu ise rekabet ve işbirliği fırsatları dâhil atılacak her tür adımı matematiksel olarak ifade etmeye dayanır. Matematiksel olarak atanan değerler sonucunda karar alıcılar için en faydalı sonuç ya grafiklerin pik ve dip noktalarından ya da matris değerlerinden saptanır. Bu anlamda Matematik bilimi oyun teorisin temelinde yer almaktadır. Dolayısıyla teoriyi tam anlamıyla kavrayabilmek iyi derecede matematiksel ispatlar ve analizler gerektirmektedir (Dönmez,2019). Zaten oyun teorisinin öncülleri ve kuramın teorisyenleri de matematik bilimin saygın teorisyenleridir.

Modern oyun teorisinin temelini dayandığı üç temel eser 1713 yılında Britanyalı iş insanı James Woldegrave tarafından yazılan bir mektupta bahsi geçen bir kart oyunu, Frenk

filozof ve matematikçi Antoine AgustinCournot'un 1828 "*ResearchesIntothe Mathematical Principles of theTheory of Wealth*" adındaki eseri İrlandalı istatistikçi Francis Ysidro Edgeworth'un "*Mathematical Psychics*" (Matematik Medyumları) adlı kitabıdır (Can, 2011). İlk eser matematik eseri olmasa da matematikçilere esin kaynağı oluşturması bakımından önemlidir.

1913 tarihinde oyun teorisinin bağımsız ilk kuramı olarak kabul edilen teorem ise Ernst Friedrich Ferdinand Zermelo tarafından öne sürülmüştür. Daha sonrasında matematikçi Emilé Borel ise teoriyi bugün bildiğimiz evreye taşıyacak son adımları atmıştır (Aktan, Bahçe, 2007). Nihayet 1944 yılında John von Neumann ve Morgenstern "*Theory of Games andEconomicBehaviour*" eseri ile teoriyi sosyal bilimlere uygulama yönünde ilk adımı atmışlardır(Ataker,2010).

Oyun teorisi Ford Vakfı'nın "*Karar Süreçlerinde Deneysel Tasarımı*" konulu bir semineri desteklemesi ile iş dünyasında dikkat çekmeye başlamıştır(Uysal, 2005).John F. Nash'in öncülüğünü yaptığı teorik çalışmalarla da artık son halini almıştır. Nash Neumann tarafından ortaya konan denge probleminin birçok durumda var olduğunu kanıtlayarak, insan faktörü ile işleyen karar alma süreçlerinin ruhuna uygun bir teorik düzey yakalamıştır. John F. Nash,John Harsanyi ve Reinhard Selten'e 1994 Nobel ödülüne götüren bu çalışma ile birlikte matematikten ekonomiye tahvil edilen oyun teorisi diğer sosyal bilimlere uygulanabilen bir teori haline gelmiştir (Şahin, 2004).

4.2 Nash Dengesi

John Nash'in çalışmaları bize oyun ve çıkar kavramlarına farklı bir açıdan bakma olanağı kazandırmıştır. Oyun teorisinde olaylar ve olgular modellenirken içinde bulunulan farklı stratejiler göz önüne alınarak varsayım ve ihtimaller ışığında karar alıcının seçeceği stratejiler göz önüne serilir. Fakat faydanın optimize olduğu, bütün karar alıcıların seçeceği stratejiye herhangi bir ekleme yapamayacağı bir eşik vardır ve bu oyunun denge noktasıdır. Yani diğer oyuncuların stratejileri göz önüne alındığında hiçbir oyuncunun sapsak istemediği strateji profiline "Nash dengesi" denmektedir (Smith, Banks, 1998). Bir oyunda Nash dengesi kurulurken aynı zamanda toplumsal fayda maksimizasyonunun da ön planda bulunduğunu hatırlamakta da fayda vardır. Nitekim herkesin kendi menfaatinin yüksek olduğu nokta dolayısıyla toplumsal anlamda faydanın en yüksek olduğu nokta olmak

durumundadır. Adam Smith'in karını en yüksek düzeyde tutan birey rasyonel bireydir tanımlamasının John Nash tarafından kuşkuyla karşılanıp "rasyonel birey hem kendi çıkarını hem de dahil olduğu grubun çıkarını maksimize etmeye çalışan bireydir" tanımlaması Nash dengesinin kodlarını vermektedir (Özari,Turan, Ulusoy,2017). Gerçektende kendimiz için en iyi kararı verdiğimiz durumlar herkes için geçerli kazanımlara dönüşmediği sürece uzun vadede kayıplara yön verebilir. Bu durumu Robert Auman'ın aktardığı sade bir oyun örneğine uyarlayarak açıklamaya çalışalım:

Diyelim ki Allah'tan iki şey isteme hakkına sahip iki arkadaşız. Ya kendimiz için 100 TL ya da arkadaşımız için 500 TL isteme seçeneğine sahibiz. Ne yaparız ve sonuçlar nasıl olur?

Eğer kendimiz için 100 TL istersek her halükarda 100 TL, arkadaşımızın bizim için 500 TL istediği durumda ise 600 TL'ye sahip oluruz. Fakat arkadaşımız için 500 TL istersek, arkadaşımızın bizim için 500 TL istememesi durumunda 0 TL istemesi durumunda 500 TL sahibi oluruz.

Adam Smith'in kabul ettiği haliyle rasyonel olan kendimiz için 100 TL istemek olurdu. Nitekim bu seçenekte kazanç kümemiz, 100 TL ile 600 TL arasındadır. Bu yol baskın yoldur ve baskın strateji olarak adlandırılır. Fakat bir tarafın 600 TL sahibi olmasına rağmen diğer tarafta 0 TL vardır. Yani sonuç itibari ile tanrıdan gelen para 600 TL'dir. Ve bu piyasa da toplam 600 TL olacaktır. İkinci yol ise her iki tarafın düşünceli olduğu durum olarak sınırlandırılırsa 500 TL her iki arkadaşında cebine girecek ve toplam 1000 TL'lik değer ortaya çıkacaktır. Bu toplumsal faydanın en iyi olduğu seçenek olurdu.

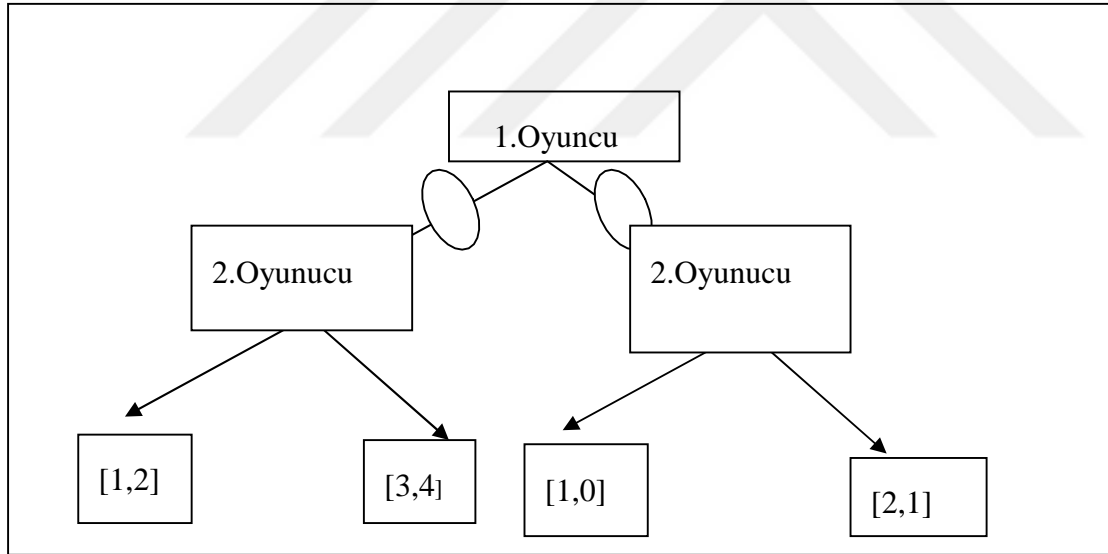
Bunun dışında John Nash'in çalışmalarının ikinci büyük çıkarımı ise dengenin birden fazla nokta da sağlanabileceği hususudur. Bu da her oyuncunun kendisi için bir denge noktası belirlemekte farklı seçeneklere başvurması olanağını getirmektedir. Von Neumann'ın işaret ettiği denge sorunu böylece çözülmüştür (Kural, 2007).

Oyun teorisi karar alıcıların rasyonel davranabildiklerini varsayar. Yani karar alıcılar aldıkları kararların sonuçlarının neye tekabül ettiklerini, sonuçlarını bilirler. Üstelik bu bilgi sadece kendi süreçleri ile ilgili de değildir. Aynı zamanda karşı tarafında bilgisine sahiptir (Özari:5). Gerçi bir takım oyun kuramları karşı taraf hakkında eksik bilgiye sahip olma ya da bir tarafın bir diğerinin sahip olmadığı bilgiye sahip olma anlamında çeşitli alt türlere sahip olabilir. Ama her halde süreç rasyonel işlemektedir ve taraflar en azından neye sahip olmadıklarını da bilmektedir.

Oyun teorisi statik yahut dinamik yapıli bir Şekilde kurgulanabilir. Dinamik oyunlarda farkli zaman aŐamaları söz konudur ve oyuncular peşi sıra hamle yaparlar. Birbirleri hakkında fikir sahipleridirler (Özari,Turan,Ulusoy,2017). Dinamik oyunların oynanabilmesi iÇin karar vericiler peŐ peŐe tercih yapmalı, yapılan tercihte diŐer oyuncuların kararları dikkate alınmalı birbirlerinin getiri ve gŐtŐrŐleri bilinmelidir (Őolak,2017).

Dinamik oyunlar kurgulanırken kullanılan teorik kıstaslar ve oyun tŐrleri de statik oyundan farklıdır. Denge durumları incelenirken ilk denge noktası ile sınırlama yapılmaz. Bunun yerine tek bir denge noktasının bulunduğu statik oyunlardan farklı olarak alt oyunlarına inilir ve tŐm stratejiler kŐmesi göz ŐnŐnde tutularak yapılan davranıŐlar Nash dengesine sebep oluyorsa belirlenen strateji kŐmesine alt oyun mŐkemmeli Nash dengesi denilmektedir(Kural, 2007). Bu tŐr oyunlar ardıŐık zamanlı ve hamleli olarak gŐsterildiĐinden gösterimi matematiksel olarak genellikle aĐaŐ Şeklinde formŐle edilmektedir.

Tablo 3: Dinamik Oyun Teorisi GÖsterimi

Şekilden anlaşılacağı Őzere Őekli n birleŐim noktaları karar noktalarıdır. Ve ilk karar alıcı 1. Oyuncudur. Bu bŐtŐn oyun boyunca avantajlı olacağının göstergesi olacaktır. GŐrece gŐŐlŐ tarafı temsil etmektedir. X ve Y dalları birinci oyuncunun farklı stratejilerini göstermektedir. X stratejisine göre ikinci oyuncunun alacağı kararlar ise dalların bitiminde ki değerlerden okunmaktadır. Őıktıları ifade etmektedir. Bu tŐr oyunlarda genelde geri yŐnlŐ tŐmevarım metodu okunarak analizler yapılmaktadır. Burada son aŐamadaki ıktılardan hareketle en isabetli kararın ve stratejinin belirlenmesi hedeflenmektedir (Karabacak,2008:36-37). Bu

yöntem dinamik oyunlarda uygulandığında oyunun son bölümü ile oyuna başlanır. (Çubukçu, 2016). Ağacın belirli bir yerinin budanıp alınması gibi son çıktı ile temel strateji arasında ki dallar tespit edilir.

Dinamik oyunların bir kısmı zaman içinde eski kararların tekrarlanması şeklinde devam edebilir. Bu türden tekrarlayan oyunlar dizi şeklinde meydana gelirler(Demir,201). Bazı oyunlar ise sonsuz şekilde tekrarlanırlar. Belirli bir sonun olmadığı bu tür oyunlarda geri yönlü tümevarım metodunun uygulanarak analize tabi tutulmaları mümkün değildir. Burada karar alıcının oyunun tamamına bakarak çıkarımda bulunması daha anlamlı olacaktır (Çubukçu, 2016). Oyunlar uygulandığı oyuna göre sürekli yahut sonlu olarak da kurgulanabilir. Burada sürekli oyun strateji sayısının sınırsız sonlu oyun ise strateji sayısının belirli ve sonlu olduğu durumlarda ortaya çıkar(Özari,Turan, Ulusoy,2017).

Statik oyunlar ise her karar alıcının eş zamanlı devrede olabileceği oyunlardır. Bu tür oyunlar yine rasyonel olarak kurgulanırlar. Burada ki eş zamanlılık tabiri aynı anda karar vermelerini zorunlu kılmaz daha çok aynı anda karar verebilme serbestilerini tanımlar. Statik oyunlar tam bilgili olarak kurgulandıkları zaman genellikle Nash dengesi içerirler (Karabacak,2008).

Yine oyunun kazancına göre sıfır toplamlı ya da sıfır toplamlı olmayan, değişken toplamlı oyunlar olarak teorize edilmesi mümkündür. Sıfır toplamlı oyunlar işbirliğinin olmadığı tam rekabetinin söz konusu olduğu oyunlarken sıfır toplamlı olmayan oyunlar işbirliği fırsatlarının olduğu oyunlardır.

Sıfır toplamlı oyunlar, vericilerin getiri ve götürüleri sıfıra eşitlenerek oyunculardan birinin kaybetmesi ve diğerinin de kazanmasıyla sonlandırılır (Canlı,2013). Bu tür oyunlarda genellikle işbirliği olmaz. Ya hep ya hiç mantığı egemen olur (Owen, 1995).Buna bağlı olarak değişkendir. Rekabet yine hakimdir ama karşılıklı bağımlılık faktörleri ve işbirliğini içeren Sıfır toplamlı olmayan oyunlar da ise oyuncular arasında müzakere olabilir ve fayda değeri oyunlardır (Eren, 2006). Bir başka teorik ayrımda işbirliğine dayalı oyunlar ve işbirliğine dayalı olmayan oyunlar olarak oyun teorisi oyunlarının kurgulanmasına dairdir. Bu ayrım oyunun sıfır toplamlı olup olmaması ve Nash dengesini en iyi veren kategorik ayrım olması bakımından anlamdır (Zagare,1984).

4.3 Oyun Teorisinde Oyun Modelleri

4.3.1 Korkak Tavuk Oyunu

Bu oyun Nicholas Ray'in 1955 yapımı filminden esinlenerek oluşturulmuştur. Jimbo ve Buzz Judy adlı bir genç kızla flört edebilmek için korkak tavuk oyunu adı verdikleri bir oyunu oynarlar Jimbo ve Buzz ölümcül bir araba yarışı düzenlerler. Arabalarını uçuruma doğru sürecekler, direksiyonu ilk kıran taraf ya da diğer oyuncudan önce arabadan atlayan taraf yarışı kaybedecek, dolayısıyla korkak tavuk olarak Judy'yi kaybedecektir(Özari,Turan, Ulusoy,2017). Diğer bir ifade ile Tavuk oyunu sıfır toplamlı olmayan değişken bir oyundur. Ancak oyunda da hiçbir oyuncu tavuk konumuna düşmek istememektedir (Börü,2011). Yani sıfır toplamlı bir oyun olmasına rağmen oyunun içeriğinde çeşitli işbirliği fırsatları da olacağından sıfır toplamlı olmayan bir oyun olarak oynanabilmektedir. Her oyuncu iki temel stratejiye sahiptir. Bu stratejilerden biri diğer oyuncudan önce direksiyonu kırmak (arabadan atlamak), diğeri ise diğer sürücünün oyuncunun ilk direksiyonu kırmasını beklemek ve ondan sonra direksiyonu kırmaktır. Eğer sürücüler aynı anda direksiyonu kırarlarsa yani aynı anda arabadan atlarlarsa, oyun eşit bitecektir. Eğer iki sürücü de direksiyonu kırmazsa (arabadan atlamazsa) uçurumdan aşağı yuvarlanacaklardır(Özari,Turan, Ulusoy,2017).

Oyunun matrisini çizecek olursak;

Oyuncular Kümesi=(Jimbo, Buzz }

Stratejiler Kümesi=(Önce Atlamak, Sonra Atlamak }

Olası Durumlar Kümesi-1= (D, (Jimbo önce atlar, Buzz önce atlar);

Olası Durumlar Kümesi-2= (Jimbo önce atlar, Buzz sonra atlar);

Olası Durumlar Kümesi-3= (Jimbo sonra atlar, Buzz önce atlar);

Olası Durumlar Kümesi-4= (Jimbo sonra atlar, Buzz sonra atlar)

Getiriler Kümesi= {-1000(atlamamak) -10(önce atlamak),5(beraber atlamak), 10(sonra atlamak)

Tablo-4: Korkak Tavuk Oyunu Matrisi

		Buzz	
		Önce Atlamak	Sonra Atlamak
Jimbo	Önce Atlamak	(5,5)	(-10, 10)
	Sonra Atlamak	(10,-10)	(-1000,-1000)

Şekilden anlaşılacağı üzere her ikisinin sonradan atladığı durum yani uçuruma yuvarlanma fikri her ikisi içinde çok büyük kayıplar getirmektedir. Bu risk karşılanabilir değildir. Buzz önce atladığında ikinci oyuncu da bunu yaparsa ikisinin bu oyundaki getirisi $-(5,5)$ olacaktır. Buzz önce atlamaz devam ederse birinci oyuncu 10 ikinci oyuncu -10 değer alacaktır. Tersi durumda ikinci oyuncu -10 birinci oyuncu 10 değer alacaktır. Her ikisi de oyuna devam ettikleri takdirde $(-1000,-1000)$ değer alacaklardır. Dolayısıyla her iki oyuncunun da işbirliği yaparak direksiyonu kırıp şeritten çıkmaları ikisinin de yararına olacaktır. Dolayısıyla bu tür oyunlarda zorunlu işbirliği söz konusudur. Yani başka bir deyişle Korkak-Tavuk oyunları olarak adlandırılan oyun türünde rasyonel kişisel çıkara dayanan oyuncu için basit kural vardır: "Diğer oyuncular çekilirse iş birliğine git; diğer oyuncular iş birliğine giderse çekil." (Aktan, 2007).

4.3.2 Geyik Avı Oyunu

Bu oyun Jean Jacques Rousseau'nun bir öyküsünden hareketle oluşturulmuştur. Oyuna "güven oyunu" ismi de verilmektedir. Hikâyeye göre iki kişinin geyik avına çıktığını varsayalım. Avcılar bireysel hareket ederlerse, yani tek baş avlanırlarsa sadece yaban tavşanı avlayabilecek, birlikte hareket ederlerse yani birlikte avlanırlarsa çok daha değerli olan geyiği avlayabileceklerdir. Bazı siyaset bilimciler bu oyunun uluslararası ilişkileri çok iyi betimlediğini savunurlar (Özarı, Turan, Ulusoy,2017). Geyik avı oyunu da sıfır toplamı

olmayan işbirliğini teşvik eden bir modelleme içermektedir. Kurguda avlanacak olan geyik tüm oyuncuları tatmin edecek büyüklüktedir. Ortak gaye herkesin açlığını gidermesidir. Oyunculardan biri işbirliğinden cayarsa da büyük av hayal olacaktır. Fakat avcılar, tavşan avlayarak açlığını giderebileceğinden işbirliği de kolay değildir. Geyik avlamak için işbirliğine gidildiği taktirde her avcı işbirliği iddiasını sonuna kadar sürdürmelidir. Aksi halde eldeki tavşandan olacaktır. Bu tür oyunlarda rasyonel tercih işbirliğini seçmek olacaktır(Elibol,2017).

Oyunun matrisini çizecek olursak;

Oyuncular Kümesi= (x, y)

Stratejiler Kümesi={Tek Avlanmak, Beraber Avlanmak}

Getiriler Kümesi= $\{1,2,3,4\}$

Tablo-5: Geyik Avı Matrisi

		Y Avcısı	
		Tek Avlan	Birlikte Avlan
X Avcısı	Tek Avlan	(4,4)	(1, 3)
	Birlikte Avlan	(3,1)	(2,2)

Görüldüğü üzere her iki tarafın da birlikte avlanma konusunda işbirliğine gitmesi durumu da tek başlarına avlanmaya gitmeleri de durumu da kazançlıdır. Bu matrisin bize düşündürdüğü şey birlikte gitmeye karar verme durumunda olan avcının yalnız kalması durumunda kayıp içinde olacağı olacaktır.

4.3.3 Mahkumlar Açmazı Oyunu

Mahkumlar Açmazı, Zanlılar Çıkmazı ya da Tutuklular İkilemi olarak karşımıza çıkan oyunun kurgusuna şüpheli soygun iddiası ile tutuklanırlar. Polis şüpheli iki kişinin suç ortağı oldukları düşüncesindedir ve tutukladıkları bu iki şüpheliyi ayrı sorgu odalarında sorgulamakta ve suçlarını itiraf ettirmeye çalışmaktadır. Fakat polisin elinde soygun için geçerli kanıt yoktur. Polis soygun için kanıt ararken şüphelilerin daha önceden işledikleri küçük bir suç için yeterli kanıt bulur. Polis zanlıları iki ayrı hücreye tekrar koyar ve sorgulama sırasında onlara bir öneride bulunur. Bu öneriye göre ikisi de soygun suçunu itiraf ederse beşer yıl, ikisi de reddederse birer yıl hapis cezası yiyeceklerdir. Birer yıl ceza almalarının nedeni polisin elinde diğer işledikleri küçük suç için yeterli kanıt bulunmasıdır. Eğer birisi itiraf, diğeri reddederse itirafçı serbest kalacak ve arkadaşı yirmi yıl hapis cezası yiyecektir. Bu örnekte incelenecek olan oyunun uluslararası ilişkiler alanında da en çok tartışılan oyun olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu oyun devletlerarası işbirliği ve ortak eylem sorunlarını ele alır (Özari, Turan, Ulusoy,2017).

Oyunun matrisini çizecek olursak;

Oyuncular Kümesi= (x, y)

Stratejiler Kümesi={itiraf et, itiraf etme}

Getiriler Kümesi= $(-20,-5,-1,0)$

Tablo-6: Mahkumlar Açmazı Oyunu Matrisi

		Y Mahkumu	
		İtiraf Et	İtiraf Etme
X Mahkumu	İtiraf Et	$(-5,-5)$	$(0, -20)$
	İtiraf Etme	$(-20,0)$	$(-1,-1)$

Bu oyunda kuşkusuz en iyi yol beraber reddetmektedir. Ne var ki mahkumların içinde karşı tarafın itiraf edeceğine dair kuşku sürekli tedirginlik konusu olacaktır. Yine başka bir çözüm beraber itiraf etmektir ancak burada da diğerinin reddetme durumu sürekli soru işareti doğuracaktır. Şu durumda en az riskli ve karlı seçenek her halde itiraf etmek olacaktır. Bunu işbirliğine açık olan, iletişime açık olan kişinin kazancı olarak özetlemek yanlış olmayacaktır.

Tavuk oyunu (*chickengame*) modeli, geyik avı (*staghunt*) modeli ve mahkûmun ikilemi (*prisoners dilemma*) modeli en çok kullanılan ve bilinen üç ayrı modeldir. Fakat bunun dışında birçok oyun modeli mevcuttur. Bencillik Oyunu, Not İhalesi Oyunu, Cinsiyetler Savaşı Oyunu, Yazı Tura Oyunu, Mağıt-Makas-Oyunu sıralayabileceğimiz oyunlardan bazılarıdır. Bizim için elverişli olan Tavuk Oyunu, Geyik Avı Oyunu ve Mahkumlar İkilemi oyunu siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bilimi için çokça atf yapılan oyunlar olduğundan çalışmada bu oyunlar ekseninde dış politika analizine geçilmektedir. Burada özellikleri belirtilecek olan Korkak Tavuk Oyunu ile IKYB ve Türkiye arasındaki stratejik vizyon, bölgesel politikalar, Geyik Avı Modeli ile enerji ve ekonomi politikaları, Mahkumun İkilemi Oyunu ile de PKK ve İran ile ilgili stratejik yol ayrımları ve işbirliği arasında modellemeler yapılacaktır. Oyun teorisine dönük eleştirilere de değinmekte fayda vardır. Oyun teorisi iki temel nokta da karar alma süreçlerinin analiz edilmesi ile ilgili olarak eleştiri almaktadır. Birinci olarak oyun teorisi duyguların stratejik kullanımına dair kısıtlı bilgiyi verilememektedir. Yani kıskançlık, duygusal dürtü ve eylemlere dönük motivasyonların yeterince konu edinmemesi ikinci olarak da insanın gerçekçi olmayan rasyonel bir imajına dayalı olarak kurgulanmasıdır. (Petersen,1994).Fakat belirtmek gerekir ki matematik ve istatistikle olan yakın ilişkisi sayesinde zamanla karar alma süreçlerine dair duygusal etkenlerin de dahil edildiği yeni hesaplama ve denklemlerin söz konusu olabilmesi mümkün olabilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN KUZEY IRAK POLİTİKASINDA İŞBİRLİĞİ FIRSATLARI

Kuzey Irak’a ilişkin politikaların güvenlik kaygıları ve tehdit odaklı hamlelerle inşa edildiği yıllarda Türkiye’nin iç politik yapısı ve PKK faktörü gerekçesi ile genel olarak ya aleyhte yahut statükoyu besleyen fakat lehte de faydalar yaratmayan etkisiz bir politika olduğu yukarıda temellendirdiğimiz üzere söylenebilir. Kuzey Irak Kürtlerine aktör muamelesi yaparak resmi yahut gayri resmi her türlü irtibatın ise Türkiye lehine benzersiz çıkarlar yarattığı yine elde ki verilerden söylenebilir. Türkiye ve Iraklı Kürtler arasında zorunlu olarak ortaya çıkan işbirliği ve karşılıklı bağımlılık faktörlerini ayrı ayrı irdeleyerek daha kapsamlı bir sonuç ortaya konabilmektedir.

5.1. Enerji ve Ekonomi

Dış ticaret devletlerin dış politika süreçlerinin en etkili unsurlarındandır. Devletler ticari ve siyasi ilişkilerini birbirini destekleyecek şekilde hareket etmektedirler. Türkiye, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile zaman zaman sekteye uğramışsa da 2007 yılından bu yana artarak ilerleyen ticari ve siyasi ilişkilerini devam ettirmiştir. Bölgeye yönelik ihracat rekor seviyelere yükselmiş. 2007’de ticaret hacmi sadece 2,8 milyar dolar iken 2020’de 20,6 milyar dolara ulaşmıştır (Muhammed Şeyh Fatih, Türkiye’nin Irak’a İhracatı Neden Azaldı?). Rudaw(14 Ekim 2021).Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi(IKBY) özerk yapısı kurulduğu günden bu yana Türkiye’nin bölge üzerindeki etkisi büyük bir boyuttadır. Kuzey Irak siyasi durumu, ekonomisi, sosyal ve kültürel hayatı Türkiye’nin etkisi altında şekillenip gelişmektedir. Gelirinin büyük bir kısmı petrolden gelmektedir. Petrolünün uluslararası pazara çıkışını Türkiye üzerinden sağlanmaktadır. Uluslararası pazar için Türkiye, Suriye ve İran sınırını kullanmak zorunda olan bölgesel yönetim bu anlamda en güvenli koridor Türkiye toprakları olduğu için burayı güzergâh olarak kullanmaktadır. Bu açıdan Türkiye’ye bağımlılık seviyesi oldukça yüksektir. Türkiye’nin bu zorunluluktan doğan ekonomik faydası ise azımsanmayacak derecede yüksektir. Bu durumda taraflar arasında ekonomik işbirliği her iki tarafında lehinedir. Üstelik Türkiye’nin federal hükümetle olan hukuki çekişmeleri de Irak

anayasa mahkemesince giderilmiştir. Yüksek Mahkemenin 23 Haziran 2014 tarihli oybirliği ile aldığı kararda Federal Yönetimin, IKBY ile firmalar arasında yapılan ticari sözleşmeleri engelleme isteğini ve yaptırımlar uygulamasını reddetmiş, kararın gerekçesinde, Federal Yönetimin 110. maddeyi 2003 öncesi yasaları gerekçe göstererek hatalı yorum yaptığını, Anayasaya göre IKBY'nin ticari sözleşme yapmada yetkisinin bulunduğunu belirtmiştir. Bu Yüksek Mahkeme kararının kesin olması ve itiraz edilememesinden dolayı, IKBY'nin uygulamalarına meşruiyet sağlanmış ve Federal Yönetimin yaptırım uygulama tehdidi ortadan kalkmıştır. Yüksek Mahkeme'nin bu kararıyla IKBY hukuki dayanak elde etmiş ve Irak Federal Yönetiminden, karara uygun hareket etmesini, IKBY ile ticari sözleşme imzalayan firmalara yaptırım uygulama tehdidinde bulunmamasını talep etmiştir (KRG,2014: 7). Federal mahkemenin bu kararı federe yönetiminde devletlerle yapacağı dış anlaşmalarda merkezi hükümete bağımlı olduğu fakat şirketler aracılığıyla yapılan anlaşmalarda merkezi hükümetin onayının aranmaması gerektiği anlamına geldiğinden IKBY'nin diğer ülke şirketleriyle sözleşme yapması anayasal dayanağı vardır sonucuna ulaşılabilir (Zedalis, 2009: 53). Fakat belirtmek gerekir ki yargı süreci hali hazırda devam etmektedir ve merkezi hükümet ile IKBY arasındaki çekişmeler çeşitli mahkeme kararlarına yansımaktadır. Örneğin Irak Federal Yüksek Mahkemesi 15 Şubat 2022 tarihinde aldığı kararla, IKBY'de yürürlükte bulunan petrol kanununun Anayasa'ya aykırı olduğuna ve mevcut petrol sahalarındaki üretim faaliyetlerinin Irak Merkezî Hükümeti'ne devredilmesi gerektiğine hükmetmiştir. IKBY'nin bugüne kadar muhataplarıyla petrol sahalarının keşfi, petrol çıkartılması, ihracatı ve satışı hakkında gerçekleştirdiği işlemlerin geçersizliğinin soruşturulabileceği, IKBY makamlarının IMH Mali Denetleme Bürosu'yla eşgüdüm içinde çalışmak durumunda olduğu ilan edilmiştir. Irak Petrol Bakanlığı tarafından IKBY'de faaliyet gösteren firmalara 7 ve 12 Haziran'da gönderildiği ileri sürülen mektuplarda, IKBY'yle akdettikleri sözleşmeleri feshetmeleri için şirketlere üç ay süre verildiği, aksi takdirde kara listeye alınacaklarının bildirildiği öğrenilmiştir. Bu aşamada ABD menşeli Halliburton, Baker Hughes ve Schlumberger şirketlerinin Mahkeme'nin kararına uyacaklarını ve Bağdat'ın onayı olmadan IKBY'de yeni ihalelere girmeyeceklerini taahhüt ettikleri anlaşılmaktadır (Rudaw, Zais:Irak Mahkemesinin Kürdistan petrolü Kararı Siyasi Krizin Belirtisi, Rudaw(27 Ağustos 2022).

IKBY, kararın haksız ve siyasi nitelikte olduğunu, Anayasa'yla çeliştiğini ve IKBY'nin Anayasa'dan kaynaklanan haklarını ihlal ettiğini, kararın pratikte uygulanmasının mümkün olmadığını, IKBY'nin mevcut petrol ve doğalgaz anlaşmalarını koruyacağını Irak merkezi hükümetiyle anayasal temelde kalıcı bir çözüm bulma çabasını da sürdüreceğini açıklamıştır.

IKBY Yüksek Yargı Konseyi'nin 4 Haziran tarihli açıklamasında da IKBY petrol kanununun Anayasa'yı ihlal etmediği, aksine FYM kararının Anayasa'ya aykırılık teşkil ettiği ileri sürülmüş kararın reddedildiği tekrarlanmıştır. IKBY Doğal Kaynaklar Bakanlığı, IKBY'de faaliyet gösteren bazı uluslararası enerji firmalarının IMH mahkemelerince ifadeye çağrılması üzerine, "firmaların haklarını ihlal" eksenindeki suçlamalarla Irak Petrol Bakanlığı hakkında dava açmış, Irak Petrol Bakanı hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. Irak Petrol Pazarlama Şirketi (SOMO) tarafından IKBY'de kalan petrol şirketlerine gönderilen 23 Ağustos 2022 tarihli mektupta, FYM kararına uygun hareket edilmemesi hâlinde IKBY'deki ham petrol alıcıları ve tüccarlar hakkında yasal işlem başlatılacağı, Ceyhan petrol terminalinden SOMO onayı olmadan yapılan petrol ticaretine karşı yasal önlem alınacağı belirtilmiştir. Sonuç itibari ile hukuksal anlamda ihtilafli bir süreç olsa da petrol üzerinden kurulan ilişkiler uluslararası ticaret kapsamında yapıldığı için uluslararası mahkemelerin de etkin olduğu üstün hukuk kurallarının güvencesine tabi olacaktır.

Hakikatende ekonomik ilişkiler dış ticarete hep ayrı değerlendirilir ve devletlerin pragmatic ve realist politikaları ön plandadır. Turgut Özal döneminde Türkiye'nin dış politika sürecini şekillendirecek unsurların temelini ticari ilişkiler üzerinde kurmasıyla dış politikada yaşanan birçok sorunun kaynağı olarak dış ticaret olduğu gözlenmiştir(Balcı, 2015: 158-162). Bu perspektife Kuzey Irak ile başlayan ticari ilişkiler dönemde vizelerin kaldırılması ile özellikle yerel ekonomiler için oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur. Zamanla özellikle de 2007 yılı sonrasında Türk şirketlerin bölgedeki varlığı oldukça yüksek bir düzeye ulaşmıştır.

2005 yılında resmen federasyon hüviyeti kazanan Irak'ın tek resmi federe bölgesi olan IKBY oldukça önemli bir stratejik konumdadır. Türkiye için de büyük öneme sahip bir bölge olmak konumundadır(Ulutaş,2006). IKBY,46861 kilometre karelik yüz ölçümüne sahiptir ve bu yüzden Irak'ın önemli bir kısmını kaplamaktadır. Türkiye'nin IKBY ile ilişkileri gerek bölgesel bir güç olarak Türkiye'den kaynaklı gerekse de Kuzey Irak'ın stratejik yerinden kaynaklı olsun bölgesel düzeyde de etki yaratmaktadır. Türkiye'nin geleneksel dış politikanın sıyrılma süreci ile IKBY'nin resmi anlamda kurulması ve gelişmesi süreci ise eş zamanlı gerçekleşmiştir(Yılmaz,2011:249). Dolayısıyla Erdoğan döneminde benimsenen dış politika söylemi yani "*komşularlasıfırsorun*" politikası ve proaktif dış politikanın IKBY ile ilişkilere doğrudan etki ettiği söylenebilir. Nitekim IKBY'de iktidarda olan KDP'de dış politka söylemi olarak benzer bir vizyon edinmiştir.

Türkiye için IKBY ile kurulan ilişkilerin birçok boyutu varsa da kuşkusuz her iki taraf için öncelikli konulardan biri ekonomik işbirliğidir. Ekonomik işbirliğin önemli bir ayağı da

enerji alanında ki karşılıklı ilişkilerdir. Türkiye petrol ve doğal gaz ihtiyacını büyük oranda Rusya ile İran'dan tedarik etmektedir (Baykal,2015:44-47). Türkiye bu anlamda hem dışa bağımlılığı ortadan kaldırmak için etkin enerji politikaları hem de tek bir ülkeye bağımlı olmamak için alternative enerji tedarik kanallarını sürekli aramaktadır. İKBY'nin sahip olduğu rezervler bu anlamda önemli bir alternatifi yaratmaktadır. Türkiye'nin dönem dönem İKBY petrolünü pazarlara sunma fırsatını yakaladığını, bunun için karşılıklı işbirliğine gidildiğini hatırlatmakta fayda vardır (Dalar, 2015). Halihazırda İKBY ve Türkiye arasındaki petrol ticaretin Irak federal mahkemesi ve bağımsızlık referandumundan sunar ve değiştirdiğini belirtmek gerekse de Türkiye'nin 2021 yılındaki 8,2 milyarlık dolarlık ithalatının önemli bir kısmının petrol, taş kömürü katranı ve altın olduğunu belirtmek ve İKBY'nin bu anlamda hala etkin bir actor olduğunu ilave etmek gerekir.

Tablo-7: Türkiye'nin Irak İle Dış Ticareti

2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022/3 ay	
İhracat	10.90	8.56	7.64	7,66	8,35	10,22	9,14	11,13	3,11
İthalat	0.27	0.30	0.84	1,48	1,42	2,67	8,20	1,6	0,53
Hacim	11.17	8.86	8.48	9,14	9,77	12,89	17,34	12,73	3,65
Denge	10.63	8.26	6.80	6,18	6,93	7,55	0,94	9,53	2,57

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Irak'ın Ekonomisi(Erişim 11 Nisan 2023)

İKBY'nin Türkiye için ekonomik olarak ne ifade ettiği yine yayınlanan dış ticaret rakamlarından açıkça anlaşılabilir. Türkiye'nin Irak'a ihracatı yaklaşık olarak 9, 14 milyar dolar olarak gösterilmektedir. Ticari hacim ise 17,34 milyar dolar dolayındadır. Türkiye'nin ihracat kalemleri Çeşitli mamul eşya, hububat, tekstil ürünleri, gıda, mobilya, makine, demir-çelik ürünleri olarak sıralanmıştır. Tüketim olarak incelendiğinde yapılan ihracatın çok önemli bir bölümünün İKBY sahasına yapıldığı anlaşılmaktadır. Doğrusu İKBY'nin Türkiye açısından ekonomik anlamda ne ifade ettiği bir başka boyutuyla da

aşıkardır. Irak ile Türkiye yapılan ticaret için önemli bir güzergah olma özelliği olan İKBY özellikle Suriye’deki güncel gelişmelerin de etkisiyle Irak ile ilişki kurmak için aynı zamanda bir köprü konumuna gelmiştir. Gıda, inşaat, beyaz eşya, turizm gibi birçok ihracat ürünü Habur Sınır Kapısı’ndan gerçekleşmektedir (Bölükbaşı, 2016, s. 198). Türkiye halihazırda bölgede büyük yatırımlar yapmaya devam etmektedir. 2022 yılının ilk çeyreğinde ticari hacim 3,65 milyar doları aşmış durumundadır.

Karşılıklı bağımlılık her iki tarafın zorunlu olarak birbiri ile kurması gereken asgari ilişkileri tarif etse bile ile iş birliği olan ilişkilerde ilişki giderek karşılıklı bağımlılık boyutu kazanır yani karşılıklı bağımlılık ve işbirliği birbirini teşvik eden süreçlerdir (Keohane, 2002: 27-29). Taraflar arasında ticari ilişkilerde yapılan iş birliği, karşılıklı çıkarları optimize ederek, iş birliğini güçlendirmektedir (Arı, 2013: 403). Kuşkusuz ekonomik olarak kazan-kazan durumu yatan bu türden işbirlikleri diğer alanlarda da iş birliğini sağlayacaktır. Bu türden işbirlikleri yayılma (spill-over) olarak bilinir (Çakır, 2001: 36-37). Ekonomide gelişen bu işbirliği güvenlik boyutuyla da perçinleşmektedir.

5.2 Güvenlik: PKK ve Ortak Endişeler

Türkiye’nin kuzey Irak’a ilişkin dış politikasının İKBY üzerinde ki etkisi genel anlamda mütakabiliyet esaslı olmuştur. Yani Türkiye bölgeye ilişkin yahut iç politika gereği bölgeyi de içeren bir takım sorunların olduğu dönemde tutum sertleştirdikçe Iraklı Kürtlerde benzer bir tutuma girmişlerdir. Örneğin Türkiye’nin diplomatik ilişki kurduğu süreçlerde PKK rahatsız edici bir öge olarak görülüp Türkiye’nin operasyonları desteklenmişken, Türkiye’nin diplomatik ambargo kurduğu dönemlerde PKK örgütlenmesine göz yumulmuş yahut PKK ile bir takım saldırılmazlık paktları imzalanmıştır. Fakat 2007 sonrasında durum daha farklı bir hal almıştır. Türkiye’nin Kuzey Irak’a ilişkin söyleminin yeni parametrelere bağlanması, aktif işbirliği gibi sebepler İKBY yönetiminin PKK varlığına karşı daha radikal tutum almasını sağlamıştır. Örneğin 2012 yılında Ağustos ayında PKK’nın Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı’na yönelik sabotaj eylemi 20 Mayıs’ta çeşitli enerji antlaşmaları imzalayan Bölgesel Kürt Yönetimi’ni enerji bağımsızlığı konusunda PKK varlığının önemli bir istikrarsızlık unsuru olduğunu ortaya koymuş ve Erbil yönetimini bu konuda adım atamaya zorlayacak bir motivasyon olmuştur(Öğür, Baykal, Balcı, *Kuzey Irak, Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik Ve İşbirliği*(Ormer, Samec, Ağustos 2014),12) Ayrıca Suriye iç

savaşı ile beraber kent merkezlerinde örgütlenmeye başlayan örgütün mevzilenme alanını IKYB sınırlarına doğru iyice artırması, sınır kapısı kontrolleri ve hatta IKYB'nin fiili sorumluluğu altındaki Mahmur ve Şengal gibi kasabalarda örgütlenmeye başlaması IKYB açısından PKK varlığının tehdit ögesi olarak algılanmasını iyice pekiştirmiştir. TSK'nın Kuzey Irak'a yaptığı hava operasyonlarına artık karşı koymayan bölgesel yönetim PKK varlığının bölgeden kaldırılması noktasında Türkiye ile ortaklaşa üs kurmak gibi bazı adımlar atmıştır.

Türkiye-İKBY ortak operasyonları sonunda PKK Peşmerge Birliklerini hedef almaya başlamıştır. Daha öncelerinde Suriye'de KDP ofisi misyonunu üstlenen ENKS ofislerine saldırılar düzenlenerek siyasi temsilciler tutuklanmasıyla tırmanan gerginlik sıcak çatışmayla iyice ivmelenmiştir.(Dış haberler, Rojava'da İki ENKS Yönetici için Yakalama Kararı, Gazete Duvar(6 Nisan 2018) İKBY Peşmerge Bakanlığı'nın 5 peşmergenin öldürülmesi ile ilgili yaptığı "Bir Peşmerge görev gücü, halkı ve köyleri korumak ve bölgede güvenliği tesis etmek için Amedi'deki Matin Dağı'nda PKK gücünün tuzağına düştü" açıklaması PKK-Peşmerge çatışmasının psikolojik arka planına işaret etmektedir (PKK ve Peşmergeler Arasındaki Çatışmada 5 Peşmerge Öldü, BBC Türkçe Servisi(5 Haziran 2021).

PKK ve KDP arasında ki tarihsel çelişkiler Türkiye ile KDP-KYB arasında gerilim artıka dönem dönem sönümleniyor PKK nispeten hareket serbestisi bulabiliyordu. Fakat 2007'den bu yana ilişkilerin iyice normalleşmesinin tesiri ile İKBY PKK ile arasında ciddi mesafe koymaya çalışmaktadır. Nitekim PKK unsurları İKBY için ciddi bir hegemonya problemi yaratmaktadır. Son olarak Sincar'daki gelişmeler bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

İŞİD, 3 Ağustos 2014'te Ezidilerin yoğun olarak yaşadığı Sincar'a saldırmıştır. On binlerce Ezidi Sincar dağlarında günlerce kurtarılmayı beklemiştir. Bu bağlamda PKK, Ezidileri İŞİD'ten kurtarma gerekçesi ile önceleri Sincar Dağına sonra da Sincar kentini çevreleyen bölgelere yerleşmiştir. Sonraları ise kademe kademe İŞİD geri püskürtülerek Sincar'da tam kontrolü sağlamaya başlamıştır. Bölgede yerel örgütlenme ağlarıyla HPG, YBŞ ve YJE unsurlarıyla varlık göstermeye devam etmektedir. PKK birlikleri ile Peşmerge destekli Ezidhan Birlikleri dönem dönem çatışmanın eşğine gelmektedir. Bu durumu İKBY Başbakanı Mesrur Barzani'nin "Sincar'daki PKK varlığı İKBY yönetimi için PKK'nin ulusal tehdit konumunu iyice artırması anlamına gelmiştir. Bu durumu Kürdistan Bölgesi ve Irak'ın tümünde Kürdistan bayrağının yasaklandığı tek yer PKK'nin hakimiyetindeki bölgelerdir. Onlar kendilerini misafir değil iktidarın alternatifi gibi tanımlıyor." şeklindeki sözleri iyice

açıklamaktadır(Mesrur Barzani: PKK Kendisini İktidarın Alternatifi Şeklinde Tanımlıyor, Rudaw(12 Eylül 2020).

Türkiye için de Sincar meselesi oldukça kritik bir hal almıştır. Sincar'ın Irak-Suriye sınırında yer alması, Kandil ve Suriye arasında koridor işlevi görmesi gibi sebeplerle güvenlik anlamında oldukça stratejik bir nokta da durmaktadır. Üstelik İran gibi bölgesel bir aktör ve Iraklı Şii milislerin oluşturduğu Haşdi-Şabi faktörü ile de oldukça farklı bir stratejik yol ayrımı ayyuka çıkmıştır.

Erdoğan “Peki bu gerçeğe rağmen İran neden hala PKK- PYD hattını koruyup kolluyor? Aslında bu yeni değil, İran uzun yıllardır PKK'ya ciddi destek veriyor” diyerek ayrışmanın İran-İrak-PKK ve Türkiye- İKBY saflarında olduğunu göstermektedir (Övür, 2018).

Sonuç olarak PKK hem İKBY için hem Türkiye için ortak bir güvenlik sorunu haline gelmiştir. Her iki aktör bu anlamda sıkı işbirliği içine girmişlerdir. Milli Savunma Bakanlığınca 27 Mayıs 2019 başladığı duyurulan ve son olarak 19 Kasım 2022 tarihinde gerçekleşen “Pençe Operasyonları” serisine İKBY tarafında istihbarat ve saha da etkin iş birliği desteği gelmiştir. Bu operasyonlara İKBY Ankara ve Erbil arasında gerçekleşen karşılıklı ziyaretlerde çeşitli şekilde destek verildiği resmi kaynaklarca doğrulanmıştır (İKBY'den Pençe Kilit Operasyonuna Destek, TRT Haber(26 Nisan 2022).

5.3. Ortak Bölgesel Politik Vizyon

İKBY'yi destekleyen ABD'nin askeri gücü 2012 itibari ile bölgeden çekilme kararı almıştır. Son dönemde gerçekleşen İŞİD saldırıları bu gecikmeyi sekteye uğratsa da 2021 yılı itibari ile bölgede sembolik sayıda askeri güç bırakılmıştır. Irak federal seçimlerinin Şii blokun hükümet kurmasıyla sonuçlanması, İKYB dışında kalan alanlarda artan Şii milis güçler ve İran'ın bölgede etkisini arttırması, İKBY'nin bölgede Türkiye'nin desteğine ihtiyaç yaratması sonucu doğurmuştur. İKBY'nin üç taraftan Şii bloğu ile çevrili olması Türkiye ile ittifak olmayı gerekli kılmıştır (Güneş, 2012). Türkiye'nin Maliki yönetimi ile yaşadığı gerginlik de Türkiye ile İKBY'nin yakınlaşmasını sağlamıştır (Balcı, 2014: 15). İKBY Türkiye'yi kendilerini Batıya götürecek bir yol olarak gördüğü için Türkiye ile sınır komşusu olmanın avantajlarını her zaman kullanmak istemiştir (Dalar, 2015: 59-60). Ve yönü daha çok batıya doğrudur. Fakat artan İran etkisinin bu anlamda Türkiye'nin aleyhine de bir durum

yarattığı gözden kaçırılmamalıdır. Bölgenin iki büyük gücü olarak doğal işbirliği kadar doğal rekabetler de söz konusudur. Bu anlamda İran etkisi, bu etkinin mezhepçi karakteri, yani Irak ve Suriye üzerinden Türkiye'yi çevrelemesi Türkiye'nin genel strateji ile uyumlu değildir. Türkiye doğal olarak IKYB ile müttefik durumundadır. Türkiye ve İran'ın bölge üzerindeki politikalarının çarpıcı bir örneği KDP ve YNK arasında 95 yılında ortaya çıkan "bırakujı" çatışmalarında dahi vardı. KDP ile KYB arasındaki çatışmaların şiddetlendiği 1995 yılında İran KYB'ye yardım etmek amacıyla, beş bin kişilik Şii Araplardan oluşan Bedir Tugaylarını Kuzey Irak'a göndermiştir. Benzer şekilde Türkiye, 1997 yılında KYB saldırılarına karşı KDP'ye askeri yardımda bulunmuş ve 36 Türk tankı KDP saflarında KYB'ye karşı savaşmıştır (Olson,2005:158). Dolayısıyla hem Türkiye hem de IKYB için zorunlu hale gelen bir işbirliği durumu söz konusudur. Türkiye suni Araplar üzerinde kurmak istediği tahkim gücü için dahi IKYB'yi köprü olarak kullanmak durumundadır. Başka askeri üssü bunun güzel bir örneğidir. IKYB Kürtlerinin büyük oranda suni olması da bir başka faktördür. Kuşkusuz mezhep siyaseti üzerinden salt bir değerlendirme yapmak doğru olmayacaktır. Örneğin Türkmenlerinde büyük oranda Şii olması bu anlamda manidardır. Fakat burada dikkat çektiğimiz husus mezhep değil doğal bir rekabet içinde bulunan İran politikasının tahkim gücünün en aza indirgenmesi için atılması gereken adımlar ve asgari işbirlikleridir ki bunun da yolu Sunni gruplar üzerinden geçmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

OYUN TEORİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE-İKBY İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

6.1 Türkiye ve İKBY Arasında Ekonomik İşbirliğinin Geyik Avı Modeli Bağlamında Analizi

Türkiye Erdoğan dönemi boyunca proaktif bir dış politika izlemektedir. Erdoğan dönemi boyunca Türkiye bölgesel birçok konuda inisiyatif almıştır. İKBY ile ilişkiler ise giderek yükselen bir ivme yakalamaktadır. Bu durum dış ticaret veritlerinden açıkça gözlenebilmektedir. Irak ile yapılan ticaretin çok büyük oranda İKBY ile yapıldığı göz önüne alındığında mevcut ekonomik istatistikler İKBY'nin 2017 bağımsızlık referandumuna rağmen ekonomik anlamda ilişkilerin giderek daha fazla yoğunlaştığı söylenebilir.

Tablo-8: Türkiye-Irak Ticaret Hacmi

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022/3 ay
İhracat	10.90	8.56	7.64	7,66	8,35	10,22	9,14	11,13	3,11
İthalat	0.27	0.30	0.84	1,48	1,42	2,67	8,20	1,6	0,53
Hacim	11.17	8.86	8.48	9,14	9,77	12,89	17,34	12,73	3,65
Denge	10.63	8.26	6.80	6,18	6,93	7,55	0,94	9,53	2,57

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu(TUIK), *Dış Ticaret Verileri*,(31 Ocak 2023)

Türkiye'nin ekonomik ilişkilerinin nasıl yoğun olduğu yine IKBY'de faaliyet gösteren yabancı şirketler sıralamasında Türkiye'nin açık ara ilk sırada olması gösterilebilir. Türkiye'den hemen sonra bir diğer bölgesel güç olan İran gelmektedir. Türkiye'nin IKBY sınırlarında faaliyet yürüten şirketleri ekonomik anlamda giderek daha fazla Pazar payı almaktadırlar. Önümüzdeki süreçte Irak ve IKBY arasındaki hukuksal gerilimlerden yüksek düzeyde etkilenme durumuna sahiptirler. Türkiye'de yatırımların büyüklüğü ve önemi göz alarak bu konuda üst düzey diplomasi ortaya koymaktadır.

Tablo-9 Erbil'de Kayıtlı Yabancı Şirketler (2015)

Türkiye	28	İtalya	4
ABD	10	Singapur	1
Ürdün	7	Çekya	1
İran	6	Hırvatistan	1
İngiltere	11	Mısır	2
Brezilya	1	Mairutus	1
Bermuda	1	Kuveyt	1
Slovenya	1	Malta	2

Kaynak: Kurdistan Regional Gowerment, "Investment Guide" (Erişim 3 Mayıs2023)S. 30-31

Tablo-10: Süleymaniye’de Kayıtlı Yabancı Şirketler(2015)

Türkiye	145	İtalya	3
ABD	3	Singapur	1
Ürdün	6	İngiltere	9
İngiltere	11	Mısır	2
Bileşik Arap Emirlikleri	12	Rusya	2
Kuveyt	4	Fransa	1
Güney Kore	1	Lübnan	10

Kaynak: Kurdistan Regional Gowerment, “İnvestment Guide” (Erişim 3 Mayıs2023)S. 30-31

İKBY ile ilişkilerin bir diğer temel direği de enerjidir. Petrol zengini Irak’ın önemli petrol bölgelerinden biri de İKBY’dir. Bu anlamda Türkiye için enerji yatırımları önemli bir ekonomik fırsatlar yelpazesi olarak görülmektedir. Türkiye son on yılda Irak merkezi hükümeti ile sorun yaşamak pahasında Irak petrolünün Türkiye’ye ihracı ya da sevki konusunda oldukça istekli bir politika ortaya koymuştur. Bir işbirliği unsuru olarak enerji odaklı karşılıklı bağımlılık olgusunun en açık ifadesi Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 2023 vizyon belgesinde görülmektedir. Belgede şöyle denmektedir:

Dış siyasetimizdeki önemli bir alan da enerjidir. Enerji konusu dünyada bir gerilim hatta çatışma argümanı olarak kullanılırken, Türkiye enerjisi bir barış unsuru olarak kullanmaktadır. Bu nedenle, enerji siyaset üzerine yük olmak yerine, siyasetin kanallarını açmaktadır. Biz enerjisi komşu ve bölge ülkeleriyle bir ortak payda olarak değerlendiriyoruz. Komşularımızla olan siyasi ilişkiler ne olursa olsun enerji alanı temel ilişkiyi kurmakta önemlidir(AK Parti 2023 Vizyon Belgesi,(Çevirimiçi),<https://www.akparti.org.tr/parti/hedef-2023/dis-politika/>,(Erişim Tarihi:02.02.2023).

Dolayısıyla İKBY ile ilişkilerin motivasyon noktası ortaya konmaktadır. Mevcut durumda Irak petrolünün çok büyük bir kısmının Hürmüz Boğazı, Ürdün, Suriye ve Suudi Arabistan üzerinden ihraç edildiği düşünüldüğünde Türkiye’nin bu konudaki istekli tutumu anlaşılabilir.

Türkiye ile İKBY arasındaki ekonomik ilişkilerin stratejik anlamda ne boyutta tutulması gerekmektedir? İKBY ile Türkiye arasındaki ekonomik iş birliğinin her iki aktör için getiri ve götürüleri nelerdir?

Yukarıdaki sorulara cevabımızı iş birliği durumlarını analiz etmede kullanılan popüler bir oyun teorisi modeli olan “geyik avı” modeli ile ortaya koymaya çalışalım.

Oyuncular Kümesi={Türkiye, İKBY}

Stratejiler Kümesi ={ Türkiye Irak Merkezi Hükümeti ile İşbirliği Yapar(ayrık politika), İKBY İran ve Irak Hükümeti İle İşbirliği Yapar(ayrı politika), Türkiye İKBY ile İşbirliği Yapar(ortak politika), İKBY Türkiye ile İşbirliği Yapar(ortak politika)}

Getiriler Kümesi={10,20,30,40}

Olası Durumlar Kümesi =

Türkiye İKBY ile işbirliği yaparsa İKBY de Türkiye ile işbirliği yapar

Türkiye İKBY ile işbirliği yapar fakat İKBY Irak ve İran ile işbirliği yapar

Türkiye İKBY ile işbirliği yapmaz İKBY de Türkiye ile işbirliği yapmaz

Türkiye İKBY ile İşbirliği yapmaz İKBY Türkiye ile işbirliği yapar

İKBY Türkiye ile işbirliği yaparsa Türkiye de İKBY ile işbirliği yapar,

İKBY Türkiye ile işbirliği yapar fakat Türkiye Irak ve İran ile işbirliği yapar

İKBY Türkiye ile işbirliği yapmaz Türkiye de İKBY ile işbirliği yapmaz

İKBY Türkiye ile İşbirliği yapmaz Türkiye İKBY ile işbirliği yapar

Oyun matrisimiz ise şu şekilde olacaktır:

Tablo 11 Türkiye ve IKBY Arasında Ekonomik İşbirliğinin Kazançlar Matrisi(Geyik Avı Modeli)

		IKBY	
		Ortak Enerji ve Ekonomi Politikası	Ayrık Enerji ve Ekonomi Politikası
Türkiye	Ortak Enerji ve Ekonomi Politikası	(40,40)	(20,20)
	Ayrık Enerji ve Ekonomi Politikası	(10,20)	(10,30)

Tabloda verilen değerler her iki aktörün zarar ve faydalarına denk düşen noktaların varsayımsal bir koordinat düzlemi üzerinde kurgulanmasıyla oluşturulmuştur. Tabloya göre

Türkiye ve IKBY arasında karşılıklı iş birliği her iki aktör için en kazançlı kesişim noktası(40,40) olarak görülmektedir. Nitekim yukarıda da verilen verilerden hareketle her iki aktörün ekonomik çıkarları birbirine denk düşmektedir. Taraflar ayrı ayrı olarak bir tarafın istekli olması diğer tarafın çekimser olması durumunda ise eşit derecede puan kaybedeceklerdir. Matriste bu durum (20,20) olarak gösterilmektedir. Zira IKBY Türkiye'ye alternatif olarak İran ile temas kuracak, Türkiye ise Irak merkezi hükümeti ile ilişkilerini geliştirecek politikalara yönelecektir. Öte yandan IKBY'nin işbirliğine girmek istediği fakat

Türkiye'nin çekindiği bir senaryoda Türkiye kendi hanesinde ki kazancı yarı yarıya azalacaktır. Bu durum matriste (10,20) olarak gösterilmektedir. IKBY'nin ise karşılıklı bağımlılık analizinin nispeten zayıf tarafını temsil ettiği için kaybı bir kat daha fazla olacaktır.

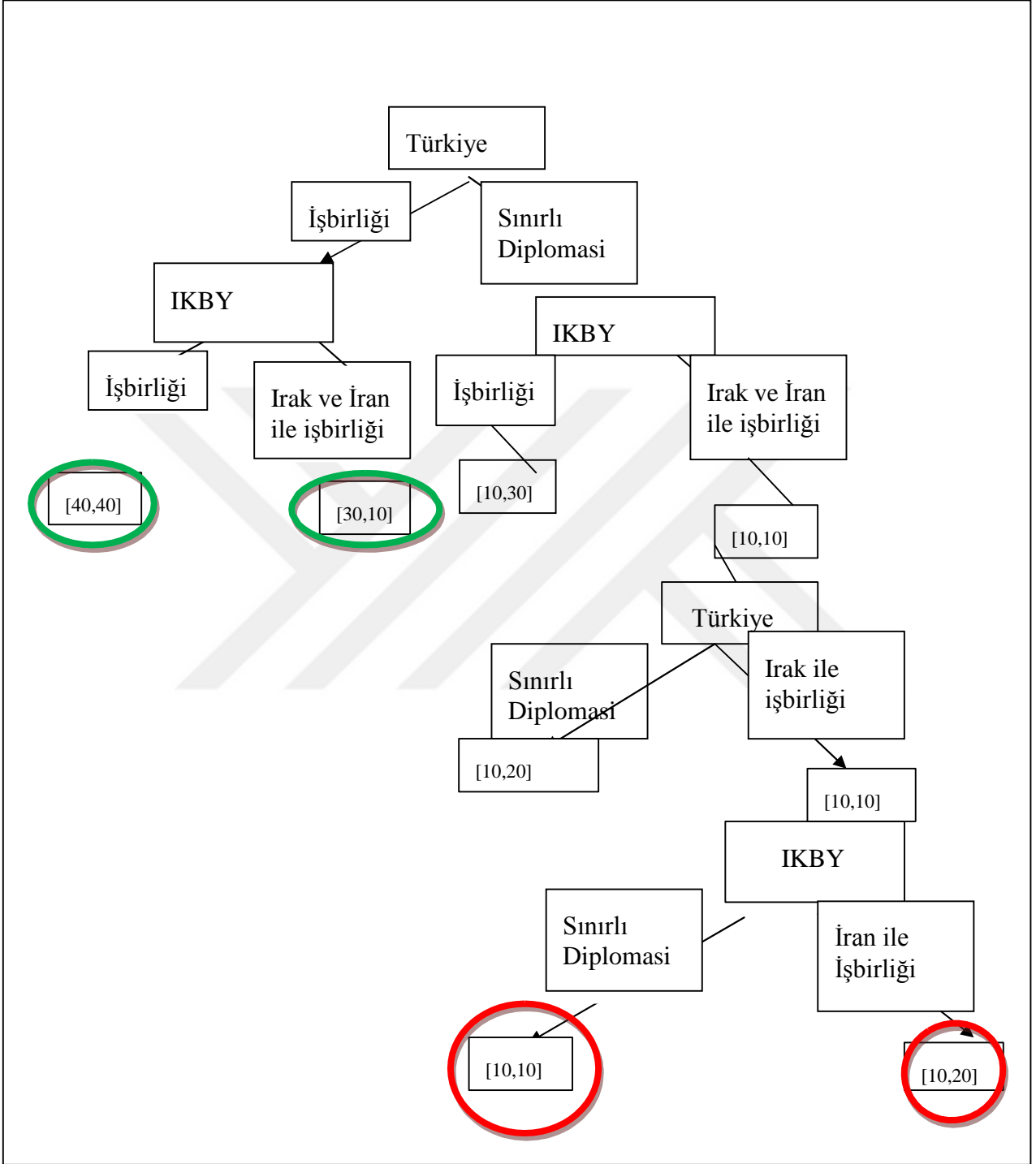
Türkiye ve IKBY arasındaki ekonomik ilişkiler IKBY için iki boyutludur. Birincisi IKBY petroleri için Türkiye önemli bir pazar ve koridordur. İkinci olarak da Batı ile ilişki kurabileceği tek kapı Türkiye'dedir. IKBY Irak merkezi hükümeti ile yaşayacağı her gerilimde Türkiye ile temas kurarak kriz aşma yoluna gidecektir. IKBY'nin Türkiye'ye alternatifi ise Irak hükümeti ile yakın ilişkileri olan İran'dır. IKBY'nin İran ile kurduğu her yakın temas Bağdat hükümetine de daha bağımlı hale getirecektir.

Türkiye ise IKBY’de hali hazırda önemli ekonomik yatırımlara sahiptir. IKBY Türkiye için hem Irak hükümeti ile ilişki kurmak için tek köprüdür hem de İran ile rekabet edebilmek için bölgedeki en etkili sahadır.

IKBY ekonomik yatırımın sahası olduğu ve petrol kaynaklarını ya içerdiği ya da koridor olarak geçişini sağlaması itibari ile Türkiye ile işbirliğine gitmediği her an kayıpları büyük olacaktır. Fakat Türkiye için IKBY ile temas kurmamak yani işbirliğine gitmemek hem doğrudan yatırımların önünü kapayacak hem de Irak petrolleri için üstünlük alma hakkını kaybedecektir. Çünkü bu senaryoda devreye girecek olan İran hem Irak hükümeti ile iyi ilişkileri hem de IKBY’nin zorunlu olarak temas etmesi durumunda IKBY önemli bir potansiyel olduğundan Türkiye sahadan tamamen dışlanacaktır. Bu durumda Türkiye’nin kaybı daha fazla olacaktır. Bu durum matriste (10,30) olarak gösterilmektedir.

Bu durumu daha iyi analiz etmek için oyunun alt oyunlar üzerinden kurgulamaya devam ederek görebiliriz.

Tablo 12:Türkiye ve IKBY Arasında Ekonomik İşbirliğinin Oyun Teorisi Ağaç Diyagramı:
Geyik Avı Modeli

Görüldüğü üzere ağacın en altındaki dal Türkiye'nin kayıplarının IKBY 'den daha fazla olacağı anlamını doğurmaktadır. Nitekim IKBY bu durumda İran ile işbirliğine giderek enerji ve ekonomi yatırımlarını daha az karla da olsa sağlamıştır. Türkiye ise oyunun dışında kalmaktadır. Bu durum (10,20) olarak diyagramda gösterilmiştir.

Enerji de ve ekonomi de ortaklık büyük avı temsil etmektedir. Bunun dışındaki iş birliği ve arayışlar ise daha küçük bir av olan tavşanı temsil etmektedir. Şu halde oyun teorisi simülasyonumuz bu temel varsayımlar üzerinden sonuçlanmaktadır.

Bölge petrollerinin Türkiye olmadan IKBY tarafından transferi mümkün değildir. Bu hattın tek alternatifi Bağdat hükümetinin kontrol mekanizmalarının etkin olduğu Basra ve Ürdün hattıdır. Dolayısıyla IKBY için en doğru seçim Türkiye ile işbirliğine gitmektedir.

Türkiye’de Irak petroleri için zorunlu olarak IKBY kontrolünde olan bölge ile temasa geçecektir. Türkiye’nin bölgeden çekildiği her an bölgesel diğer aktör İran devreye girecektir. İran faktörü ise Türkiye’yi dışlamayı temsil etmektedir. Yani Türkiye için de en kazançlı yol IKBY ile işbirliğine gitmektir. Bu durum her iki aktör içinde diyagramda en kazançlı nokta olan (40,40) ile gösterilmiştir.

6.2 PKK ve Ortak Güvenlik Endişelerinin Oyun Teorisi Yoluyla Analizi: Mahkum Açmazı Oyunu

Iraklı Kürtler geçmişte Irak merkezi hükümeti ile yaşadıkları çatışma ve gerilimlerde Türkiye’yi güvenli bir partner olarak görmüşlerdir. Hem Atatürk döneminde Berzenci isyanına verilen destekler hem de Özal döneminde Halepçe Katliamı sonrası Türkiye’nin ortaya koyduğu insancıl politika bu konu da Kuzey Iraklı Kürtlerin Türkiye algısının şekillenmesinde etkili olmuştur. Dönem dönem daha farklı politikalar karşılıklı olarak argüman haline getirilmişse de stratejik olarak her iki aktörün için de geçerli olan politikalar güven esaslı olmuştur. Bunun böyle olmasında kuşkusuz güvenlik algısının ortak endişelere dayanması söz konusu olmuştur. Türkiye için PKK ulusal bir tehdit iken IKBY içinde benzer bir durum söz konusudur. IKBY iktidarlarının en başından bu yana PKK konusunda tavırları bu olurken, Türkiye’den yeterince destek almadıkları dönemler PKK ile iş birliğine gitmekten çekinmemişlerdir. Doğrusu bu anlamda IKBY tarafından PKK kendisine yönelik bir tehdit olarak görülüyorken aynı zamanda da bir koz olarak kullanılabilir. Türkiye ve IKBY’nin bu anlamda güvenlik algısını şekillendiren esaslı faktör PKK ve bağlı kuruluşlarıdır. Ve her iki aktör bu konuda işbirliği yapmaktadırlar.

IKBY ve Türkiye arasındaki işbirliğinin hangi tarafa ne kadar fayda sağladığı ne ölçüde elverişli sonuçlar doğurduğu yahut riskleri analize tabi tutulacağı Mahkum Açmazı Oyunu ile açıklanmaya çalışılacaktır. Mahkum Açmazı Oyunu iş birliği zorunluluğunu açıklayan en güzel modellemelerden biridir. Geyik Avı Oyunu’nda işbirlikleri taraflara daha

büyük kazanç getiren işbirliklerinin gerekliliğini ortaya koyan bağıntılar veriyorken Mahkum Açmazı Oyunu'nda işbirliğine gidilmediğinde ortaya çıkan kayıpların bağıntıları veriliyordur. Yani Mahkum Açmazı Oyunu'nda elde edeceğimiz sonuçlar taraflar için kar maksimizasyonu verecektir fakat elde edeceğimiz sonuçlar zarar kombinasyonlarında işaret edecektir. Gerçekten de güvenlik sorunu uluslararası aktörler, devler için beka sorunudur. Yani güvenlik zafiyetinin olduğu bir yer de meşru gücü elinde bulunduran yapı otoritesini her an kaybedebilir durumdadır.

Oyuncular Kümesi={Türkiye, IKBY}

Stratejiler Kümesi = { Türkiye Güvenlik Alanında İşbirliğine Girmez(ayrık politika), IKBY PKK ve İran Hükümeti İle İşbirliği Yapar(ayrı politika), Türkiye IKBY ile Güvenlik İşbirliği Yapar(ortak politika), IKBY Türkiye ile İşbirliği Yapar(ortak politika)}

Getiriler Kümesi= {-20,-5,-1,0}

Olası Durumlar Kümesi =

Türkiye IKBY ile işbirliği yaparsa IKBY de Türkiye ile işbirliği yapar,
Türkiye IKBY ile işbirliği yapar fakat IKBY Irak ve İran ile işbirliği yapar
Türkiye IKBY ile işbirliği yapmaz IKBY de Türkiye ile işbirliği yapmaz
Türkiye IKBY ile İşbirliği yapmaz IKBY Türkiye ile işbirliği yapar
IKBY Türkiye ile işbirliği yaparsa Türkiye de IKBY ile işbirliği yapar,
IKBY Türkiye ile işbirliği yapar fakat Türkiye Irak ve İran ile işbirliği yapar
IKBY Türkiye ile işbirliği yapmaz Türkiye de IKBY ile işbirliği yapmaz
IKBY Türkiye ile İşbirliği yapmaz Türkiye IKBY ile işbirliği yapar.

Oyun matrisi;

Tablo 13: Türkiye ve IKBY Güvenlik Politikalarının Mahkum Açmazı Kazançlar Matrisi

		IKBY	
		Ortak Güvenlik Politikası (ortak kabul)	Ayrık Güvenlik Politikası (ret)
Türkiye	Ortak Güvenlik Politikası (ortak kabul)	(-1,-1)	(20, -20)
	Ayrık Güvenlik Politikası (ret)	(-20,20)	(0,0)

Mahkum Açmazı Oyunu'nda IKBY ve Türkiye'nin ortak sorunu modelde isnat edilen suçu temsil etmektedir. Bu durum da IKBY ve Türkiye'nin önünde duran seçenek oyundaki mahkumlar gibi durumu kabul etmek ve aynı stratejiyi seçmek olmalıdır. Mahkumlar açmazında en iyi yol her iki tarafında itiraf etmesi olmuştur. Bu riskin ve kaybın en aza inmesi anlamına geliyordu. Mahkumlardan biri itiraf eder diğer etmez ise şayet bu kez sonuç birisi için hüsrana oluyordu. Bu durum matriste (-20,20) olarak gösterilmektedir. Taraflardan birinin bu duruma kaygısız kalması kendisi için sonuçları ağır olan bir tablo ortaya çıkaracağından bu yol en son tercih olmalıydı. Her iki tarafın reddetmesi ise kazançlı yol olmasına rağmen diğer tarafın hiçbir zaman ne yapacağından emin olunamayacağı için riskin en çok olduğu yoldu.

Matrise göre her iki aktör için en makul tercih ortak güvenlik algısından hareketle işbirliği geliştirmektir. Bu tür bir senaryoda risk en aza inmiştir ve (-1,-1) düzeyindedir.

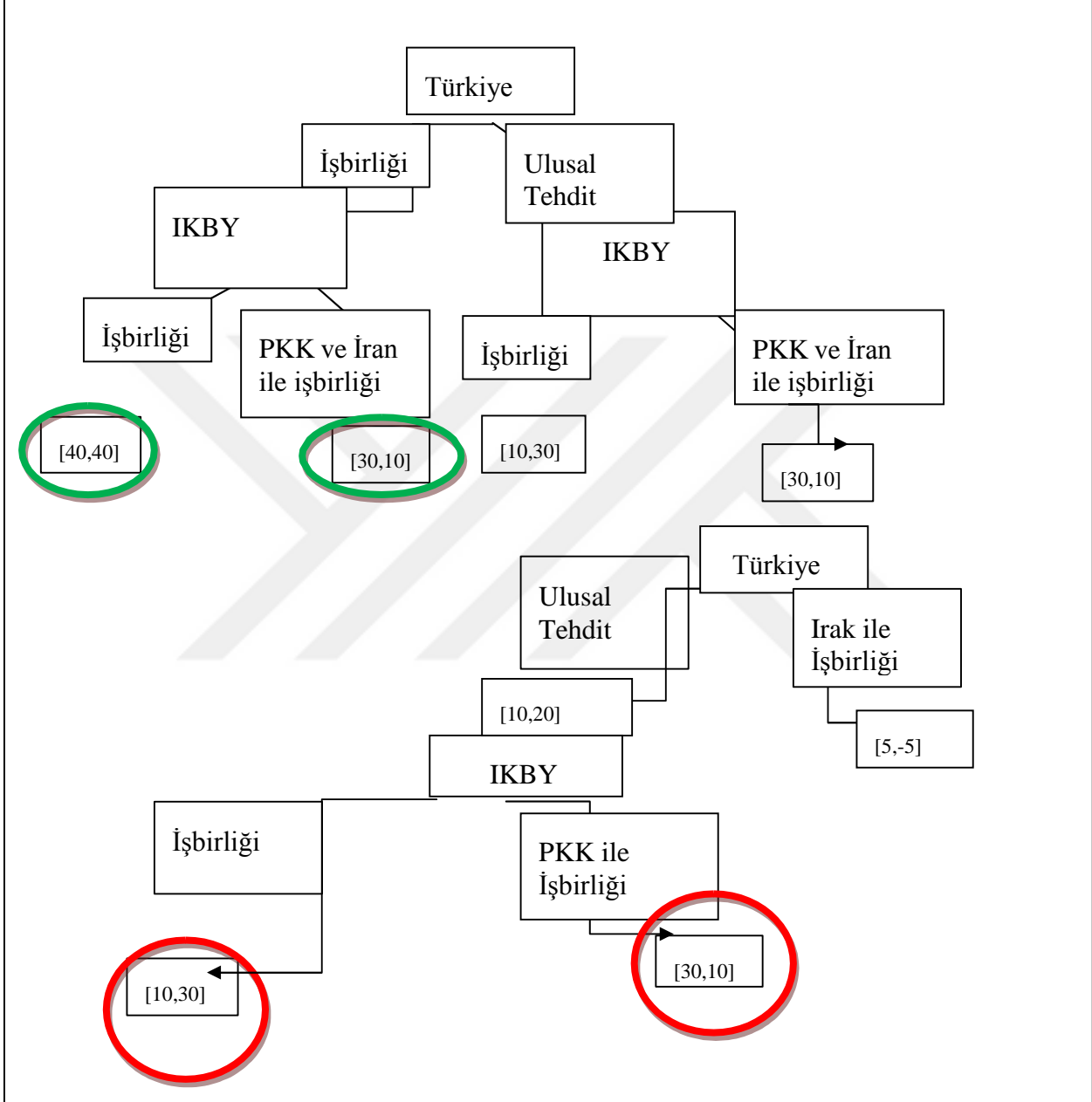
Aktörlerden birinin ortak diğerinin ayrık tutum sergilediği politikalar ise her iki tarafı karşı karşıya getirecek sıfır toplamlı bir senaryo oluşturabilecektir. Çünkü bu bir durumda taraflar birbirini karşılaştırma eğilimine sahip olacaktır. Her iki tarafın kendi çözümlerini geliştirdikleri son kesişim noktası(0,0) ise çok riskli olduğundan tercih edilmemesi gerekir. Nitekim her aktör aynı stratejiyi belirleyip belirlemediği noktasında sürekli ikilemde kalacaktır. Zaten mahkumlar ikilemi de bu dilemmadan adını almaktadır. Dolayısıyla mahkumlar ikilime matrisine göre en elverişli yol tarafların güvenlik noktasında işbirliğine gitmelerini sağlayacak yol olan ortak kabul yoludur.

Mevcut durumu alt oyunlara ayırıp daha spesifik hale getirdiğimizde karşılıklı stratejik değişimlerin getireceği değerler daha net ortaya konabilir.

Mahkumlar Açmazı Ağaç Diyagramı;

Tablo 14: Türkiye ve IKBY Güvenlik Politikalarının Mahkum Açmazı Ağaç Diyagramı

Ağaç modellemesinde, karar ağacında görüldüğü üzere en kazançlı yol karşılıklı işbirliğidir. Bu durumda taraflar karı maksimize etmişlerdir. Nitekim her iki aktörde ulusal güvenlik boyutu yüksek olan başka bir aktörü izole etmişlerdir

En fazla zararın olduğu yol ise IKBY ile karşıtlık politikası gütmek olacaktır. Bu senaryo da her iki taraf sürekli aleyhte politikalar üretmişlerdir. Türkiye'nin kaybı daha fazla

olacaktır (10,30). Nitekim Türkiye'nin karşıt stratejisi karşısında IKBY PKK ile işbirliğine girmiştir. Türkiye ya söyleminden geri dönecek ya da ısrarcı olacaktır. Fakat bu da Türkiye'yi İran ve Irak hükümetlerinin devrede olduğu başka bir denkleme sürükleyecektir. Bu durumda IKBY kayıpları fazla olsa da Türkiye'nin kayıpları da fazladır (5,-5) . Oyun sıfır toplamlı bir hal alacaktır. Bu durumun alternatifi ise Türkiye'nin PKK-İKBY işbirliğine karşı geleneksel yollarla mücadele etmesi olacaktır. Bu ise oyunun tekrarlaması sonucunu doğuracaktır. Kürt sorununun uluslararasılaşması ve İKBY'ne etki alanın Türkiye'yi de kapsamaması sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla en doğru yol iki tarafın işbirliği(40,40) olacaktır.

6.3 Türkiye ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Ortak Bölgesel Politika Belirleme Kapasitesinin Analizi: Korkak Tavuk Modeli

İKBY İran ve Irak arasında yer alan bir coğrafyada yer almaktadır. İran-İrak sınırını önemli bir kısmı kara sınırı olan İKBY hattı ve körfez yoluyla çevrelenmektedir. Bu yönüyle İKBY İran için oldukça önemli bir sınır coğrafyasıdır. Tarihsel olarak da bu coğrafya her iki aktör için önemli ilişkiler doğmasına yol açmıştır. İran Sunni tandanslı Irak hükümetleri ile olan mesafeli ilişkisini Kürtlerin özerklik mücadelesini açıkça destekleyerek ortaya koymaktan çekinmemiştir. Örneğin İran'ın batı blokuna yakın olduğu 79 devriminden önce, Irak'ın 1958 devrimiyle Sovyet yanlısı politikalar yürüttüğü dönemde özerklik mücadelesi veren Kürtlere ABD ile beraber İran'da açıkça destek vermişti(Dinç,2008). Zamanla giderek daha fazla destek veren İran, İran Irak savaşı ile beraber Peşmergeler için önemli bir üslenme İran ile kurulan ilişkilerin gölgesinde İran'a gözdağı olarak yapılmış olabileceği değerlendirilmektedir.

Fakat ABD işgali ve ABD'nin 2008 yılında Irak'ta çekilme kararı alması almasından sonra İran neredeyse tamamen Bağdat yanlısı politika izlemeye başlamıştır. Bu tarihten sonra İran'ın Irak'a karşı müttefiki olarak gördüğü İKBY Bağdat merkezli Şiilerin desteklenmesi ile ikincil konuma düşmüştür(Sinkaya,2015). Yine İran'da faaliyet yürüten PJAK ve KOMELE gibi örgütlerin İKBY coğrafyasında üslenmeleri de her iki aktör için bir gerilim noktası olmaya devam etmektedir.

İKBY ve İran arasında coğrafi yakınlığa rağmen İran hükümetinin Irak hükümeti ile olan yakın ilişkileri ve stratejik iş birlikleri dolayısıyla ilişkilerin Bağdat merkezi referansı ile yapmaktadır. Otonomisini oldukça zorlayan bu husus dolayısıyla İran ve İKBY arasındaki ilişkiler bağımsız değildir.

IKBY coğrafyasının İran için taşıdığı anlam Türkiye için de geçerlidir. Fakat IKBY Türkiye için Irak'a açılan tek alan olarak adeta alternatifsiz bir güzergahtır ve Türkiye ile Irak arasında gerçekleşen ticari ilişkiler bu hat üzerinden yapılmaktadır. Türkiye ve Irak arasında ise temelini uluslararası koalisyonun 2003 müdahalesinden alan ve mezhep geriliminden alan birtakım sorunlar ve Musul-Kerkük gibi çözülmeyi bekleyen önemli kronik sorunlar mevcuttur. Türkiye ve Irak arasında diplomatik krizler bu sebeplerden ötürü son yıllarda artmaktadır. Türkiye Irak merkezinin İran tarafından etki altına alınmasına mukabil Arap Sunniler ve Kürtler üzerinden Irak politikasını kurgulamaya başlamıştır.

Korkak Tavuk Oyunu rekabet halindeki aktörlerin hedeflerine ulaşmak için aldıkları alabilecekleri maksimum riskin getireceği kayıplara işaret eder. Bu açıdan sonucun taraflar tarafından idrak edilmesi ile zorunlu işbirliklerinin kazancını ve olası kayıplarını değerler. Taraflar oyunun ilham kaynağı olan iki rakibin uçuruma doğru arabayı sürmesi gibi kendi bekalarına odaklanmaktadır. Fakat tıpkı oyunda olduğu gibi durup işbirliğine gitmezlerse oyunun kazananı olmayacaktır. Tavuk oyunu modellemesi taraflara bu seçeneği düşünmeleri sağlamayı hedefler.

Türkiye ve IKBY arasında benzer bir durum bölgesel aktörlere karşı iş birliği seçeneklerini ortaya koyan politik vizyonlar bakımından benzer durumdadır. Her iki aktör aralarında bulunan tarihsel çelişkilere rağmen iş birliği yerine çekişmeye gittikleri her an oyun dışına itileceklerdir.

IKBY Irak merkezi ile yaşadığı temel çelişkileri giderecek, alternatif oluşturacak bir bölgesel güç alternatifine sahip değildir. Ekonomik ve kültürel olarak ilişki kurabileceği ilk aktör olan İran kendi jeostratejileri gereği Irak merkezi ile işbirliği içindedir. Temelini Şii ittifakından alan bu blok İran'ın bir din devleti olduğu düşünüldüğünde çok güçlü bir yapıya sahiptir. Şu durumda IKBY stratejik politika belirlemede Türkiye ile olan çelişkileri ne denli derin olursa olsun Türkiye ile işbirliğine gitmediği sürece tıpkı tavuk oyunundaki rakipleri bekleyen akıbet gibi otonomisini sarsacak bir şekilde Bağdat hükümetinin güdümünde kalmaya mecbur olacaktır. Bu IKBY için arzu edilen son seçenektir. Türkiye ise benzer bir şekilde IKBY ile olan tarihsel çelişkileri arka plana almayıp IKBY ile ilgili negatif siyaset yürüttüğü sürece IKBY İran merkezli bir kampta yerleşecektir. IKBY üzerinden Irak'a müdahil olamayan kozlar İran'ın elinde olduğu sürece oyun dışında kalacaktır. Özal öncesi geleneksel siyasetin kodlarını bulacağımız böyle bir strateji Türkiye için bölgesel aktör olma iddiasının rafa kalkması anlamına gelecektir.

Oyuncular Kümesi={Türkiye, IKBY}

Stratejiler Kümesi = { Türkiye Ortak Ortadoğu Politikasında İşbirliğine Girmez(ayrık politika), IKBY İran İle Ortak Ortadoğu Politikasına Girer(ayrı politika), Türkiye IKBY ile Ortak Ortadoğu Politikasına Girer (ortak politika), IKBY Türkiye ile Ortak Ortadoğu Politikasında İşbirliği Yapar(ortak politika)}

Getiriler Kümesi={10,20,30,40}

Olası Durumlar =

Türkiye IKBY ile işbirliği yaparsa IKBY de Türkiye ile işbirliği yapar,

Türkiye IKBY ile işbirliği yapar fakat IKBY Irak ve İran ile işbirliği yapar,

Türkiye IKBY ile işbirliği yapmaz IKBY de Türkiye ile işbirliği yapmaz,

Türkiye IKBY ile İşbirliği yapmaz IKBY Türkiye ile işbirliği yapar,

IKBY Türkiye ile işbirliği yaparsa Türkiye de IKBY ile işbirliği yapar,

IKBY Türkiye ile işbirliği yapar fakat Türkiye Irak ve İran ile işbirliği yapar

IKBY Türkiye ile işbirliği yapmaz Türkiye de IKBY ile işbirliği yapmaz

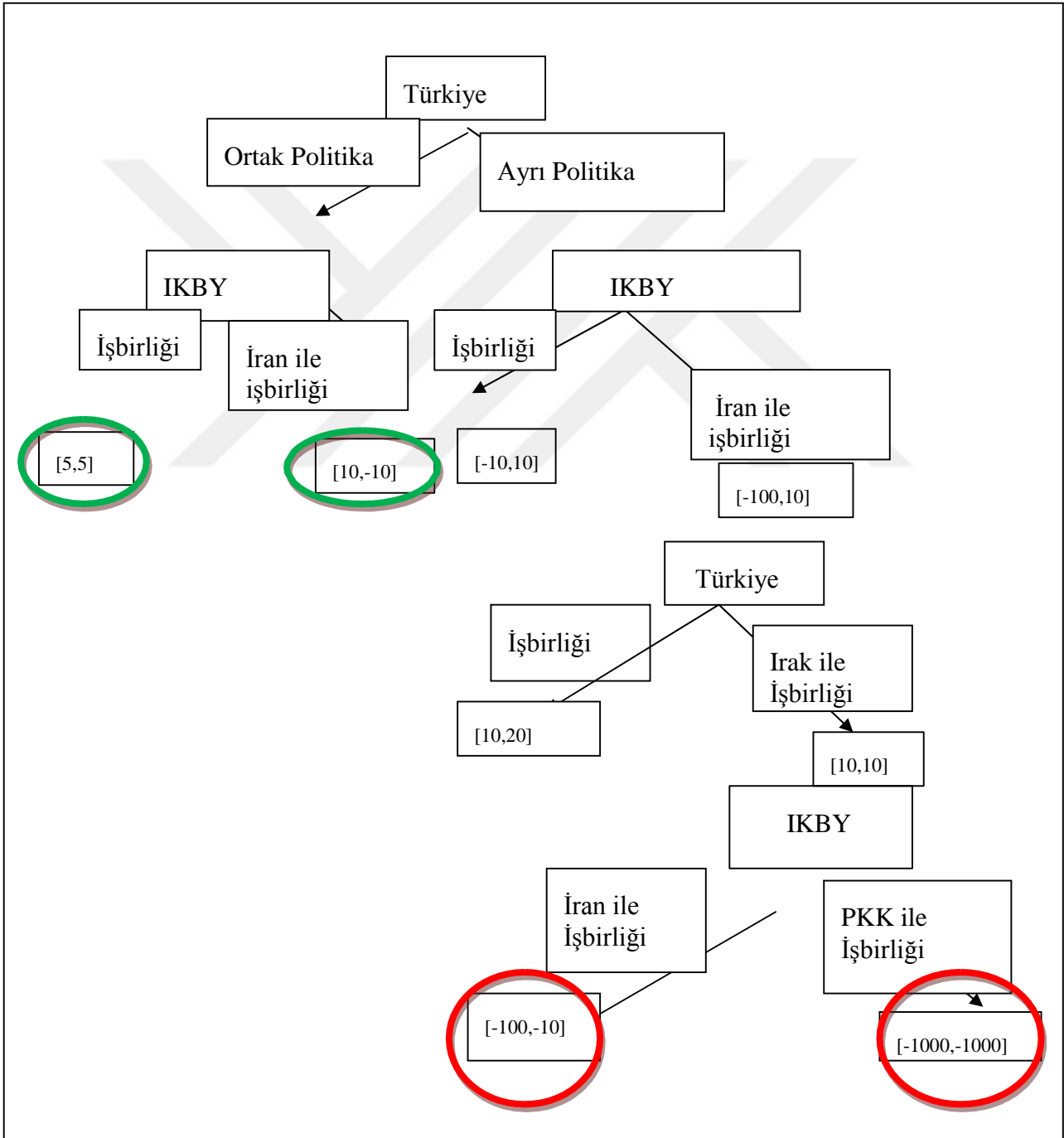
IKBY Türkiye ile İşbirliği yapmaz Türkiye IKBY ile işbirliği yapar

Tablo-15: Türkiye Ve IKBY Ortak Bölgesel Politika Belirleyebilme Kapasitesi: Korkak tavuk Oyunu Matrisi

		IKBY	
		Ortak Ortadoğu Politikası	Ayrık Ortadoğu Politikası
Türkiye	Ortak Ortadoğu Politikası	(5, 5)	(10, -10)
	Ayrık Ortadoğu Politikası	(-10,10)	(-1000,-1000)

Matriste Türkiye ve İKBY'nin ortak vizyonla hareket ettiği alan (5,5) noktası olup her iki taraf için en az risk barındıran noktadır. Dolayısıyla Kar-risk dengesi en iyi olan nokta olduğu için tercih sırasında birinci sırada olmalıdır. Karlılığın en yüksek olduğu noktalar ise İKBY ve Türkiye için birbirinin tersine hareket ettikleri noktalardır. Ne var ki bu noktalarda karşı tarafın pasif kalması hep ihtimal dahilindedir. Yani potansiyel olarak aktif bir tutum sergileyebilir ve ittifak seçebilirler. Somutlaştıracak olursak Türkiye'nin İKBY'nin ısrarlarına rağmen ilişkilenecek istemediğini düşünelim. Yani İKBY tehlikeyi fark etmiş ve adeta şerit değiştirmiştir. Türkiye ise yürüttüğü politika ile daha negatif bir siyaset tarzı benimsemiş ve agresif politika gütmüş olsun. Bu durumda bölgesel rol üstlenme iddiasında olan Türkiye kozsuz kalacağından pasif bir duruma düşecektir. Matriste her iki aktör için bu nokta (-10,10) olarak gösterilmiştir. Belirtelim ki bu noktalar İKBY için otonominin sarsıldığı bir beka sorunu, Türkiye için bölgesel güç olma iddiasını sönmüştüren bir vasat politika noktasını işaret etmektedir. Yani her aktörün kayıp değeri kendi siyasal yapısına göre anlam kazanmıştır. (-1000,-1000) noktası ise her iki aktör için en olumsuz noktayı ifade eder. Bu değer hem İKBY için hem Türkiye için İran merkezli bir oyunun parçası olmayı ifade etmektedir.

Tablo-16: Türkiye Ve İKBY Ortak Bölgesel Politika Belirleyebilme Kapasitesi: Korkak Tavuk Oyunu Ağaç Diyagramı

Oyunu daha alt oyunlara ayırdığımızda ise ayrı stratejilerin Türkiye'nin kayıplarının arttırdığını görebiliriz. Ret stratejisi son kertede İKBY'yi PKK ile işbirliğine ya da İran ile işbirliğine ve yahut her ikisine birden girmeye itmiştir. PKK ile işbirliği durumunda Türkiye'nin kayıpları daha da artmıştır. Oyun ağacının dallarını bu noktaya getiren strateji dalı ise Türkiye'nin Bağdat merkezi ile işbirliğine gidip İran'ın etkisini kırmaya çalıştığı stratejidir. Bu durumda İKBY Bağdat ve Ankara arasında ya Tahran'a ciddi tavizler vererek

kapı aralayacak ya da marjinalleşerek PKK faktörünü işletmeye çalışacaktır. Dolayısıyla Türkiye için ayrık ve aykırı strateji en son tercih edilmesi gereken strateji gibi görünmektedir.

Oyunun ara formülleri ise Türkiye'nin işbirliğine uzak İKBY'nin ise istekli olduğu, ya da Türkiye'nin İKBY ile ayrı politikalarından İKBY'nin İran etkisine girmesi neticesinden vazgeçtiği durumlardır. Bu durumlarda Türkiye kaybını nispeten telafi edebilecektir.

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

7.1 Sonuç

Dış politika süreçleri temel karar alma süreçleridir. Genel olarak özelden genele sıralanacak olursa bireyler, politik partiler, basın, çıkar grupları, ulusdevletler, uluslar-üstü gruplar (çok uluslu şirket ve örgütler), devletlerarası örgütler ve uluslararası sistem olarak adlandırılan doğal devletlerarası durum karar alma süreçlerinin tamamına çeşitli şekillerde sirayet edebilir. Türkiye’de dış politika değişimi kabul edilecek olunursa, gelinen yeni süreçte bütün bu faktörler etkili olmuş olabilir. Lider kaynaklı değişim yahut dönem dönem dış işlerinde etkili olan bakan yahut danışmanların dış politika süreçlerine etkisi bu anlamda tartışmalıdır. Fakat yapılan bu çalışmada Özal ve Erdoğan ikilisinin dönemsel dış politikalarının tamamına dönük esaslı bir değişimin olup olmadığını bir kenara bırakılarak Kuzey Irak politikasının esaslı bir şekilde değiştiğini dolayısıyla lider kaynaklı bir dış politika değişimine tanık olduğu değerlendirilmiştir.

Geleneksel dış politikanın Kuzey Irak’ta ki gruplara mesafeli tutumu, Bağdat hükümeti ile bu anlamda etkin işbirliği ve statükonun devamından yana olan yapısı Türkiye ve Irak için karşılıklı işbirliği doğuran etkin bir strateji olmayıp vasat bir komşuluk ilişkisinin sürdürülmesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim belirtildiği üzere dünyanın en etkili petrol üreticilerinden biri olan Irak bütün tarihi boyunca petrolü ya İran körfezinden ya da diğer Arap devletlerden örneğin Ürdün ve Suudi Arabistan üzerinden transfer etme yoluna gitmiştir. Dolayısıyla enerji koridoru olabilecek jeostratejik bir konumu olan Türkiye’nin 70’li yıllardan bu yana arzı gittikçe yükselen Irak petrolünden lojistik olarak belirgin bir pay aldığı söylenememektedir.

Geleneksel Türk dış politikası Türkiye için misak-ı milli olarak dönem dönem vurgulanan Musul ve Kerkük meselesi ile Türkmen nüfusun haklarına dair konularda da gündem yaratma gücü doğuramamıştır. Zira Irak ve Türkiye arasında ki öncelikli konu her iki aktör için de güvenlik politikaları temelli olup, Kuzey Irak’taki olası değişimleri dizginlemeye yönelikti.

Geleneksel Kuzey Irak politikasından kopma ise bir çırpıda gerçekleşmemiştir. Özal döneminde geliştirilen halk diplomasisi ile Kuzey Iraklı Kürtlere sığınma hakkı ve siyasi temsilcilerine birtakım pasaportlar verilmiştir. Irak ile ilişkilerin gerilmesine sebep olan bu

hamleler hukuksal yahut devlet diplomasisine dönüştürülememiştir. Özal'ın mevcut politikalarının resmileşmesi için gerekli bir husus olarak gördüğü “Çekiç Güç” koalisyonuna dahil olma fikri parlamento tarafından engellenmiş, benzer bir süreç Erdoğan'ın birinci iktidar döneminde de gerçekleşmiştir. Gerek Özal döneminden sonra gerekse de Erdoğan'ın birinci döneminde IKBY kaynaklarının PKK gibi kritik konularda Türkiye ile ayrışması ve farklı söylem içine girmesi, ilişkilerin geleneksel politikalardan sıyrıldığı dönemlerde ise ortak söyleme çok rahat dönmesi göz önüne alındığında, yeni politik söylemin Türkiye için öncelikli bir sorun olan güvenlik sorununa daha elverişli olduğu sonucu tartışmaya açılmıştır. Aynı şekilde yeni söylemin Irak'ın yeniden inşasının yarattığı fırsatlar konusunda hem ciddi bir ekonomik değer yarattığı hem enerji koridoru olma ve enerji tedariki konusunda Türkiye'nin elini rahatlattığı, Türkiye'nin bölgesel güç olma konumunu da pekiştirdiği konusunda veriler ortaya koymaya çalışılmıştır. Yapılan bu araştırma boyunca Kürtler ile kurulan ilişkinin güçlü bir bölge ülkesi olma iddiasını Irak'ta pekiştireceğini bu şekilde bahsi geçen konularda daha dikkat çekici bir müttefik ve komşu olacağı savlanmaya çalışılmıştır. Kuşkusuz ortaya koyulan hususlar tartışmalıdır. Fakat değişen Kuzey Irak politikasının en azından geleneksel politikalara kıyaslanması ve değerlendirilmesi anlamında savlanabilmelidir. Oyun teorisi simülasyonlarında yapılan sağlamalar bu anlamda geleneksel politikalara beraber değerlendirildiğinde anlamlı olacaktır.

Oyun teorisi karar alıcıların strateji belirlemelerinde farklı argümanların yarışırılması yoluyla benimsenecek stratejilerin risk haritasını ortaya koymaktadır. Kuzey Irak'a ilişkin muhtemel politikaların oyun teorisi modelleriyle sağlamaya tabi tutulması bu anlamda Türkiye'yi bekleyen kazanç ve kayıpların boyutu hakkında öngörüler içermiştir. Kurgulanan matris ve diyagramların sonucunda; Enerji ve ekonomi politikalarından, güvenlik politikalarına, ortak bölgesel politik vizyona kadar birçok konuda IKBY ve Türkiye'nin zorunlu olarak işbirliğine gitmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Kuşkusuz oyun simülasyonları tam bilgi ile kurulmuştur. Yani karşı tarafın nasıl bir strateji benimseyeceğine dair ön kabul ve verilerle yola çıkılmıştır. Dolayısıyla sınırlı ve suni bir sonuçlar silsilesi ortaya çıkmıştır. Fakat aktörlerin karar alma süreçlerinde belirgin bir değişiklik olmadığı sürece stratejilerin sınırlı olduğu gerçeği de söz konusu olduğundan elde edilen çıktılar değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Türkiye'nin Kuzey Irak politikası son dönemde gözlemlenen belirgin değişiklikler yeni olarak görünse de 1.TBMM hükümetinin politikaları ile paralellik arz etmektedir. Osmanlı hükümetinden de facto ve de juri olarak ayrılan 1.TBMM Hükümeti (1920-1923) bugünkü Irak sınırlarının resmileştiği bir dönemde belirgin bir Kuzey Irak dış politikası ortaya

koymuştur. Çalışmada da belirtildiği üzere günümüzden itibaren değerlendirildiğinde oldukça proaktif bir dış politika olan bu dış politika söylemi Iraklı Kürtlerin İngiliz himayesinde olamayacağı TBMM hükümetinin asli bileşenleri olması dolayısıyla Türkiye'ye tabi olunması gerektiğine dair talepkar bir dış politika idi. Benzer talepler dönemin Kuzey Iraklı Kürt seçilmişleri, liderleri ve meclisleri tarafından da dile getirilmişti. Şu durumda benimsenen yeni politik söylemin aslında Türkiye Cumhuriyet'inin rüşeym halde olduğu 1.TBMM Hükümeti dönemine denk düşen bir vizyona sahip olduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla yeni Kuzey Irak dış politikasının Türkiye'nin tarihsel birikimine denk düşen aşına bir politika olduğu iddia edilebilir.

7.2. Öneriler

Realist perspektife göre devletler güç ve çıkar ilişkisi üzerine kurulu uluslararası bir sistemde hareket ederler. Fakat uluslararası sistemin salt realizmperspektifinden okunması doğru değildir. İdealist ve liberal perspektifle bakıldığında işbirliği ve dayanışma kavramları da uluslararası sistemin doğasında oldukça etkindir. Dolayısıyla her devlet temsil ettiği toplumsal dinamiğin çıkarlarını en iyi şekilde sürdürmek için gücü ve çıkarı ile ideal olan arasında diplomatik faaliyetlerde bulunur. Kuzey Irak ve Irak komşu olma durumundan kaynaklı olarak hem idealist işbirliği ve dayanışmanın özelliklerini hem de rekabet koşullarını bir arada bulundurmaktadır. Dolayısıyla dış politika belirleme süreçlerine her iki teorik perspektiften istifade ederek yaklaşılmalıdır.

Türkiye için Irak ile ilişkilerde yakalanması gereken ilişki düzeyinin gerçekleşmesi ve kalıcılaşması için Kuzey Irak'ta kalıcı bir istikrarın sağlanması gerektiği değerlendirilmesi yapılmaktadır. Çünkü Irak petrolünün Hürmüz boğazı yerine istikrar bakımından daha avantajlı olan Türkiye üzerinden nakli, Kuzey Irak petrol kaynaklarının işlenmesi ve Türkiye üzerinden transferi, Musul ve Kerkük sorunlarının çözülmesi, bölgede ki PKK varlığının yarattığı sorunların çözülmesi Türkiye'nin bölgesel konumu güçlendirecektir. Dolayısıyla Kuzey Irak politikasının öncelikle Kuzey Irak'ta istikrar yaratacak şekilde Irak merkezi hükümeti ile IKBY arasında orantılı güç ortaya koyacak şekilde belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Çünkü Irak ile kurulacak iyi ilişkilerde kazanılacak bütün avantajlar IKBY'nin çıkarları ile örtüşmekte olup IKBY coğrafi ve stratejik olarak avantajların Türkiye'ye mal olması için bir köprü vazifesi görmektedir. Bu anlamda Kuzey Irak'ın Türkiye ile olan coğrafi yakınlığı, demografik benzerliği ve akraba topluluklar olmasından

hareketle İran'ın IKBY ve Irak merkezi hükümeti arasında gözettiği dengeye IKBY lehine dahil olunması gerektiği düşünülmektedir.

İkili ilişkilerin doğası gereği karşılıklı bağımlılık esastır. Öte yandan taraflardan birinin daha fazla bağımlı olması yahut birinin baskın olması karşılıklı bağımlılığın doğasını sarsmamaktadır. Aktörlerin kapasitesi ve büyüklüğü arasındaki orantısızlık doğal olarak böyle bir sonuç doğurmaktadır. IKBY ve Türkiye ilişkileri düşünüldüğünde IKBY'nin Türkiye'nin elde etmek istediği bütün avantajlarla zorunlu olarak oydaştığı, dolayısıyla işbirliğine dönük atılan her adımın kazan-kazan politikası olduğu, IKBY'nin İran ve Irak arasındaki sıkı müttefiklik karşısında doğal olarak Türkiye'yi desteklemek zorunda kalacağından hareketle, elde edilecek kazanımların Türkiye açısından daha büyük olduğu ve sonuç olarak Türkiye'nin dış politikasının bu şekilde düşünülmesi gerektiği değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abbas, Z. (2013). *Irak'ta Şii Merciliğ'nin Siyasi Rolü*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık.
- Akfırat, F. (2004). *ABD Kürtistan'ı Nasıl Kurdu*. İstanbul: Kayak Yayınları.
- Altürk, R. (2014). *Kürt Jeopolitiğinin Türk Dış Politikasına Etkileri - Tarihsel Bir Perspektiften-*. İstanbul, (1. Baskı): Belge Uluslararası Yayıncılık.
- Anadolu Ajansı, Barzani Diyarbakır Ziyaretini Değerlendirdi(20 Kasım 2013). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/barzani-diyarbakir-ziyaretini-degerlendirdi/202939>
- Armaoğlu F. (2009). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Arı T. (2004). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı T. (2008). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*. MKM Yayıncılık. Bursa. S. 588.
- Attar A.R.Ş. (2004). *Kürtler, Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler*. Ed. Dursunoğlu A. Anka Yayınları. İstanbul.
- Aziz M. (2013). *Irak Kürtleri, Irak Kürdistanı'nda Milliyetçilik ve Ulusal Kimlik*. Çev. Zülal Kılıç. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Balcı A., Yeşiltaş M. (Summer 2006). *Turkey's New Middle East Policy: The Case of the Meeting of the Foreign Ministers of Iraq's Neighboring Countries*. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Vol. XXIX, Issue 4, S. 18-37.
- Barzani M. (2003). *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi*. Ed. İnce V. İstanbul: Doz Yayınları. C. 1
- Barzani M. (2003). *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi*. Ed. İnce V. İstanbul: Doz Yayınları. C. 2
- Balcı A. Baykal, Z., Öğür B.(2014) *Kuzey Irak, Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik Ve İşbirliği*(Ormer, Samec, Ağustos 2014).
- Balcı, A. (2014). *Enerji'sine Kavuşan Komşuluk Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkileri*. SETA Analiz, 97(1), 7-26.
- Balcı, A. (2015). *Türkiye Dış Politikası. İlkeler, Aktörler, Uygulamalar* (1.bs). İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- https://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/kuzey_irak_turkiye_ormer.pdf
- BBC Türkçe, PKK ve Peşmergeler Arasındaki Çatışmada 5 Peşmerge Öldü(5.Haz,ran 2021). <https://www.bbc.com/turkce/57369019>
- Bierman,H.S.,&Fernandez,L.(1998).*GameTheorywithEconomicApplications*.USA:Addison-WesleyPublishingCompany

Bölükbaşı, Y.Z.(2016),*2002'den Günümüze Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının Milliyetçilik Perspektifinden Değerlendirilmesi*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Dergisi, Sayı 1, 177-216.Büyükanıt ne demişti?(18 Şubat 2007), *Sabah Gazetesi*.

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/02/18/siy113.html>

Bruinessen, M. V. (1992). *Agha, Shaikh, andstate: Thesocialandpoliticalstructures of Kurdistan*, ZedBooks.

Constiute Project, IraqConstitution Of 2005(Erişim 5 Mayıs 2023).
https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en

Davutoğlu A.(2004), *Stratejik Derinlik , Trükiyenin Uluslar arası Konumu*, Küre Yayınları.

Deliceoğlu,S.(2006). *Kuzey Irak'taki Etnik ve Dini Gruplar ve Bölge Politikalarındaki Etkileri*, Marmara Üniversitesi, İstanbul: 2006.

Demirci, E. ve PALANCI, O. (2019).*Ulusal Vizyonda Oyun Teorisi Üzerine Genişletilmiş Bir Literatür Taraması*. Cilt:11 ,Sayı:29,Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 530-549.

Dinç, A.(2008). “*İran 'ın Irak'ın Kuzeyindeki Oluşum ve Gelişmelere Yaklaşımı*”, 21. Yüzyıl Dergisi, Nisan, Mayıs, Haziran.

Doeser, F.(2013).*Leader-drivenforeign-policychange: DenmarkandthePersianGulfWar*,InternationalPoliticalScienceReview, Nowember,34(5)582-597.

Dunne,T.(2010), *The Liberal OrderAndThe Modern Project*, Researchgate.

https://www.researchgate.net/publication/49513446_The_Liberal_Order_and_the_Modern_Project

Duiker W. J., Spielvogel J. J. (1998). *World History*. West/WadsworthPublishingCompany. C. 2, S. 837.

Dutta, P. K. (2001), *Strategiesand Games*, MIT Press, Third Edition, Cambridge, Massachusetts, U.S.A.

Rojava'da İki ENKS Yönetici için Yakalama Kararı(6 Nisan 2018).Gazete Duvar
<https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2018/04/06/rojavadaki-iki-enks-yoneticisi-icin-yakalama-karari>

Eyicil A. (2005). *Siyasi Tarihi (1789-1939)*.Ankara: Gün Yayınları.

Erkmen S.(2011),*Başbakan Erdoğan'ın Irak Ziyaretinin Önemi Nedir*, ORSAM(28 Mart 2011).<https://orsam.org.tr/tr/turkiye-irak-iliskilerinde-yeni-bir-donum-noktasi-basbakan-erdogan-in-irak-ziyaretinin-onemi-nedir/>

Erim, N.(1953),*Devletlerarası Hukuku Ve Siyasi Tarih Metinleri: Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları, 1. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Fırat M. Kürkçüoğlu Ö. (2001). *Arap Devletleriyle İlişkiler. Türk Dış Politikası. B. Oran (Ed.).* (ss.123-14.). İstanbul: İletişim Yayınları. C. 2

Fatih, M.Ş.(2021), Türkiye'nin Irak'a İhracatı Neden Azaldı?, Rudaw(14 Ekim 2021).
<https://www.rudaw.net/turkish/opinion/14102021>

Galston, W. A. (2002). *Liberal pluralism: The implications of value pluralism for political theory and practice*. Cambridge University Press.

Galston, W. A. (2004). *The practice of liberal pluralism*. Cambridge University Press.

Günaydın E. (2008). *İsyanın Sıfır Noktası Barzan*. İstanbul: Karakutu Yayınları. S. 101.

Güranlı Zeynep, Cemil Çiçek Çekiç Güç Sürecini Anlattı,*Sözcü* (21 Ocak 2019).<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/cemil-cicek-cekic-guc-surecini-anlatti-ozal-cekic-guce-onay-vermedi-3206613/>

Güranlı, Z. *İşte Talabani'nin Şifreleri*,*Hürriyet*(8 Mart 2018).<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-talabaninin-sifreleri-8406076>

Gönlübol M., Sar C. (1974). 1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Polititkası. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. Ankara. S. 115.

Gönlübol, M. (1982),*Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara.

Göztoklusu, M.(2008), *Musulu Özdemir Harekatı*, Pozitif Yayıncılık

Gürkaynak, M. Yalçın, S.(2009). "Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 23

Gustawsson, J.(1999). *How Should We Study Foreign Policy Change?*, Sage Journals(15 Nisan 2023).<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00108369921961780>

Güneş, H. (2012). Eksen ve Mezhep Tartışmaları Arasında Türk Dış Politikasında Yeni Eğilimler. *İktisat Dergisi*, 520(1), 1-13.

Hermann M.G(1986). *Political Psychology*, Jossey Bass-Publishers

Izady M. R. (2011). *Kürtler: Bir El Kitabı*. Ed. Atilla C. Doz Yayınları. İstanbul.

Iddon, P. (2018, 2 22). *Turkey-KRG relations one year after Kurdish independence vote*. <https://ahvalnews.com/turkey-krq/turkey-krq-relations-one-year-afterkurdish-independence-vote>, E.T: 25.08.2022.

İşcan, İ. H. (2004, Yaz). *Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları*. *Uluslararası İlişkiler*, 1(2), s. 63. ITE. (2016, 09 06).

İnan, A. (2013). *Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı ve Türkiye-İrak İlişkileri (1973-2011)*. Cilt 5, sayı 56, Ortadoğu Analiz dergisi, 68-85.

Jwaideh W. (2012). *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenler Ve Gelişimi*. Ed. Çekem İ., Duman A. İletişim Yayınları. İstanbul.

Karabacak, H. (2018). *Yeni başlayanlar için oyun teorisi (2. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaya, E. (2015). *Dış Politikada Değişim: AKP Dönemi Türk Dış Politikası.*, Cilt (Sayı.12), Trakya, KSBD dergisi, 71-91.

Kaya, İ. (2014). “Tampon Bölge” ve Uluslararası Hukuk. *Siyaset, SAYI: 73, Ekonomik ve Toplum Araştırmaları vakfı (SETA)*, 1-5.

Kekilli, E. (2018). *İrak'ta Terörle Mücadele: Sincar'ı PKK'dan Temizlemek*. SETA, Haziran(201).

Kodal, T. (2009). *II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye-İrak ilişkileri ve Irak hakkında Bilinmeyen Bir Kaynak: Ziya Karamürsel'in Irak Serhat Notaları*. Cilt 40, Sayı yok, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 319-421.

Konukçu, Y. (2017, 9 25). *İKBY'nin Bağımsızlık Referandumu ve İran'ın Seçenekleri*, <http://ordaf.org/ikbynin-bagimsizlik-referandumu-ve-iraninsecenekleri/>, E.T: 15.05.2019.

Kurdistan Regional Government, Investment Guide (Erişim 3 Mayıs 2023). <https://gov.krd/boi-en/publications/investment-guide/>

Kurdistan Region Statics Office, Kurdistan region Administration Map (Erişim 8 Mayıs 2023). <https://krso.gov.krd/en/map#&gid=1&pid=1>

Kutschera C. (2013). *Kürt Ulusal Hareketi*. Çev. Başkaya F. Avesta Yayınları. İstanbul. S. 230-238.

Kural, H. (2007). *Karar Verme Sürecinde Oyun Teorisi ve Sektörel Uygulamalar*, Yüksek Lisans Tezi, Yüksek Öğretim Kurumu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi.

Kurdistan Regional Government, *Investment Guide* (2021), <https://gov.krd/boi-en/publications/investment-guide/>

Kreps, D. & R. Wilson (1982), “Sequential Equilibria”, *Econometrica* 50, 863-894

- Laçiner S. (2003). *Sosyo-Ekonomik Dış Politika: Türkiye-İrak İlişkileri Örneği, Irak Krizi (2002-2003)*. Der. Özdağ Ü. Laçiner S. ve Erkmen S. ASAM Yayınları. Ankara
- Lazarev, M.S.(1993).*Emperyalizm ve Kürt Sorunu 1917 – 1923*, Öz-Ge Yayınları.
- McDowall, D. (2004). *A modern history of theKurds*. I.B.Tauris
- MCMILLAN, J. (1992), *Games, StrategiesandManagers*, Oxford: Oxford UniversityPress.
- MCAfee, R. P., & McMillan, J. (1996). *Competitionandgametheory*. *Journal of marketing research*, 33(3), 263-267
- MepaNews,İrak'ta Etnik Ve Dini Yapı Haritası(Erişim 18 Mayıs 2023).
<https://www.mepanews.com/irakta-etnik-ve-dini-yapi-haritasi-30735h.htm>
- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği(MGK), Milli Güvelik Kurulu Toplantısı(24 Mart 2008).<https://www.mgk.gov.tr/index.php/24-nisan-2008-tarihli-toplanti>
- Nash, J. F. (1950a), “Bargaining Problem”, *Econometrica*, 18, pp. 155-162.
- Nash, J. F. (1950b), “EquilibriumPoints in N-Person Games”, *Proceedings of theNational Academy of the United States of America*, 36, pp. 48-49.
- Nash, J. F. (1951), “Non-Cooperative Games”, *Annals of Mathematics*, 54, pp. 286-295.
- Nash, J. F. (1953), “Two PersonCooperative Games”, *Econometrica*, 21, pp. 128-140.
- Oktav, Z. Ö. (2010). Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir Örnek: Türkiyeİrak-Bölgesel Kürt Yönetimi. *Ortadoğu Etütleri* , Cilt 1 (Sayı 2), 53-74.
- Olson, R. (2005). *Türkiye-İran ilişkileri 1979-2004: Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik*. Ankara: Babil Yayıncılık, 158.
- Oran, B.(2002). *Türk Dış Politikası – Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I (1919-1980), İstanbul, İletişim Yayınları
- Özarı,Ç.Turan,K.K Ulusoy, V.(2017).*Oyun Teorisi*.Pegem Akademi Yayıncılık,Ankara.
- Özdağ, Ü. (2008), *Türk Ordusunun Kuzey Irak Operasyonları*, İstanbul: Pegasus Yayınları
- Petersen, T.(1994),On the Promise of Game Theory in Sociology, *Contemporary Sociology*,Jul., 1994,Vol. 23, No. 4 (Jul., 1994), pp. 498-502,Publishedby:American Sociological Association
- Rudaw, Zais:İrak Mahkemesinin Kürdistan petrolü Kararı Siyasi Krizin Belirtisi, Rudaw(27 Ağustos 2022). <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/27082022>
- Smith, D.A. , Banks, C.S.(1998), *SocialChoiceTheory, Game Theory, and Positive Political Theory*, *Annu. Rev. Polit. Sci.* 1998. 1:259–87
- Tozlu, M. (2016). *Körfez savaşı sonrasında petrol politikaları bağlamında Türkiye-İrak ilişkileri*. Cilt 47, sayı yok, *The Journal of Academic Social Science Studies* ,531-540.

IKBY'den Pençe-Kilit Operasyonu'na Destek(26.04.2022), TRT Haber, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/ikbyden-pence-kilit-operasyonuna-destek-675673.html>

Turgut, H.(2006). *Irak'ın Kuzeyi, Irak'ta Meydana Gelebilecek Muhtemel Oluşmalar ve Alınması Gereken Önlemler*. Sayı 4, Güvenlik Stratejileri Dergisi, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84566>.

TUIK,Türkiye İstatistik Kurumu, *Dış Ticaret Verileri*(31 Ocak 2023),<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2022-49633#:~:text=Almanya'ya%20yap%C4%B1lan%20ihracat%201,dolar%20ile%20%C4%B0talya%20takip%20etti>.

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Irak'ın Ekonomisi(Erişim 11 Nisan 2023). <https://www.mfa.gov.tr/irak-ekonomisi.tr.mfa>

Üstün, N. (2014). *Türkiye - Kuzey Irak İlişkileri ve Ekonomik Yansımaları*. Konya, Konya Ticaret Odası /Etüt-Araştırma Servisi, <http://www.kto.org.tr/d/file/konyanin-savunma-sanayi-potansiyeli.pdf>.

Petersen, T. (1994), On the Promise of Game Theory in Sociology, *Contemporary Sociology* , Jul., 1994, Vol. 23, No. 4 (Jul., 1994), pp. 498-502

Pusane, K.Ö.(2007). “*Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasında Değişim: Turgut Özal ve Tayyip Erdoğan Dönemleri Karşılaştırmalı Analizi*”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 14, Sayı 56, s. 39-53.

Rudaw,Mesrur Barzani: PKK Kendisini İktidarın Alternatifi Şeklinde Tanımlıyor(09.12.2020).<https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/091220201>

Sinkaya, B.(2015). “*Irak Kürtlerinin İran ile İlişkileri: Netameli Bir İttifakın Sancılı Seyri*”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 7, Sayı: 66.

Şahin, A(2008), *Risk Koşullarında Tarım İşletmelerinin Planlanması: Oyun Teorisi Yaklaşımı*, Doktora Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Şeyh Attar, A. (2004), *Kürtler, Bölgesel ve Bölge dışı Güçler*, İstanbul: Anka Yayınları.

Uzgel, İ. (2014). *AKP:Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü*.*Mülkiye Dergisi*, 30 (252), 7-18

Morrow, J.D.(1957),*Game the oryforpoliticalscientists*, *Princeton UniversityPress*, Chichester, West Sussex

Varlık, B. A. Demir, S. Demir, S. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Realist ve Liberalist Kuramların Güç Kavramına Yaklaşımı*, İstanbul, Beta, 55-94.

Von Neumann, J. ve Morgenstern, O. (1944), *Theory of Games and Economic Behavior*, Princeton: Princeton University Press.

Yavuz, M. H. (1998). Turkish identity and foreign policy in flux: The rise of Neo-Ottomanism. *Critique: Journal for Critical Studies of the Middle East*, 7(12), 19-41. doi: 10.1080/10669929808720119

Yıldız D.(2018), Irakın Enerji Geleceği Neden Kuzeyde Yatıyor, Enerji Günlüğü(15 Mart 2018).<https://www.enerjigunlugu.net/irakin-enerji-gelecegi-neden-kuzeyde-yatiyor-dursun-yildiz-26431yy.htm>

Zagare, F.C.(1984a), *Game Theory: Essential Ideas With Social Sciences Applications*, Beverly Hills. CA: Sage Publications.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : İbrahim İÇGİL
Uyruğu : T.C.

EĞİTİM

Derece	Adı	Bitirme Yılı
Üniversite	: Eskişehir Anadolu Üniversitesi	2016
Yüksek Lisans	: Hasan Kalyoncu Üniversitesi	2023
Doktora	:	

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2023	Bağlar Belediyesi	Plan ve Proje Müdürü

YABANCI DİLLER : İngilizce